

LAPJA ÜGYÉSZEK LAPJA
LAPJA ÜGYÉSZEK LAPJA
LAPJA ÜGYÉSZEK LAPJA
LAPJA ÜGYÉSZEK LAPJA
LAPJA ÜGYÉSZEK LAPJA
LAPJA ÜGYÉSZEK LAPJA

KÜLÖNSZÁM
ÜGYÉSZEK LAPJA
ÜGYÉSZEK LAPJA
ÜGYÉSZEK LAPJA
ÜGYÉSZEK LAPJA
ÜGYÉSZEK LAPJA
ÜGYÉSZEK LAPJA

www.ugyeszek.hu

Kiadja az Ügyészek Országos Egyesülete

TARTALOM

DR. MIKS ANTAL 3
Előszó

A NYOMOZÁS FELÜGYELET ÉS VÁDELŐKÉSZÍTÉS IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

DR. KÖKÉNYESI ATTILA 7
Az internet útján elkövetett bűncselekmények
vonatkozásában végzett házkutatás

DR. BARNA KÁROLY 17
A nyomozó hatóságok által lefolytatott nyomozások idő- és
szakszerűségének biztosítására rendelkezésre álló ügyészi
eszközök az elméletben és a gyakorlatban

DR. DÉNES ATTILA 27
Elterelés a fiatalkorú elkövetőknél, különös tekintettel
a magatartási szabályokra

DR. FRANK ÁRPÁD 35
Huomenta - avagy katonák elleni büntetőeljárás Finnországban
(hasonlóságok és különbségek a magyar szabályokhoz képest)

DR. POJNÁR PETRA 41
A folytatólagosság és az üzletszerűség megállapításának
gyakorlati problémái az áruházi lopások esetében

A BÜNTETŐBÍRÓSÁG ELŐTTI TEVÉKENYSÉG AKTUÁLIS KÉRDÉSEI

DR. DEÁK ZOLTÁN 51
A rablás rendbeliségének problémája
a bírói gyakorlat (görbe) tükrében

DR. OLÁH CSILLA 59
Hiányosságok, rozsdafoltok, életszerűtlenségek és rugalmat-
lanságok a Btk.-ban és a Be.-ben a jogalkalmazó szemszögéből

A BÜNTETÉS-VÉGREHAJTÁS EURÓPAI UNIÓS REFORMJÁNAK
KÉRDÉSEI, ÉS AZ ÜGYÉSZSÉGI TAPASZTALATOK AZ EGYES
SZANKCIÓK, ELJÁRÁSJOGI KÉNYSZERINTÉZKEDÉSEK
ÉRVÉNYESÜLÉSÉRŐL

DR. BURUS RENÁTA 65
Kit és mit javít a javító? A fiatalkorúak javítóintézeti
nevelésének egyes kérdéseiről alapjogi aspektusból

DR. ANTAL SZILVIA – DR. TATAI LÍVIA 75
Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésről

A MAGÁNJOGI ÉS A TÖRVÉNYESSEGI FELÜGYELETI
ÜGYÉSZI TEVÉKENYSÉG IDŐSZERŰ KÉRDÉSEI

DR. HORVÁTNÉ DR. TÓTH BERNADETT 83
A személyes adatok védelme a magánjogi és
közigazgatási jogi ügyészi tevékenységben

DR. TISZA TAMÁS 91
A büntetőügyben elrendelt zár alá vétel polgári jogi hatásáról
(egy megyei bírósági ajánlás margójára)

A BŰNÜGYI EGYÜTTMŰKÖDÉS –
MUTUAL ASSISTANCE IN CRIMINAL MATTERS

DR. BÁRD PETRA 99
The principle of availability and the exchange of DNA profiles
among member states: the development of forensic sciences or
that of a european panopticon

DR. HARMATI JUDIT – DR. LÁRIS LILLÁNA 109
Bűnügyi együttműködés az európai unióban

DR. TÖRŐ ANDREA 119
The european evidence warrant – legal regulation
and anticipated effect

ELŐSZÓ

Tisztelt Olvasó!

Közel két évtizedes hagyomány, hogy a Legfőbb Ügyészség évente, ügyészségi szakemberek számára, szakmai-tudományos konferenciát szervez. Ilyen a 19. alkalommal, 2008. november 6-án és 7-én Balatonlellén megrendezett fórum is. A tanácskozások célja, hogy lehetőséget biztosítson a gyakorlati tapasztalatok cseréjére, segítse az egységes ügyészi jogalkalmazást, és világítson rá a résztvevők probléma érzékenységre, valamint azon képességeire, amelyek birtokában lehetőségük nyílik a felmerült kérdések helyenként tudományos igényű megoldására, feldolgozására és nem utolsó sorban előadására.

A mostani esemény – örvendetes módon – országsszerte komoly érdeklődést váltott ki, s ezt jól példázza, hogy összesen 102 gyakorló szakember vett részt a konferencián. Az előadások formájában feldolgozott témák az ügyészi tevékenység teljes horizontját átfogták, így a nyomozás felügyeleti és vádelőkészítési, a büntetőbírósi, továbbá a büntetés-végrehajtási törvényességi felügyeleti szakterület mellett a magánjogi és közigazgatási jogi szakág „kompetenciájába” tartozó témaköröket is érintettek. Kiemelést érdemel, hogy a nemzetközi bűnügyi együttműködés tárgyában (Mutual Assistance in Criminal Matters címmel) meghirdetett munkacsoportban az előadások angol nyelven hangzottak el.

A konferencia ünnepélyes záró-értekezletén az egyes szekciókban elnöki teendőt ellátó és szakmailag is elismert ügyészségi vezetők értékelték az „irányításuk” alatt végzett munkát. Az elhangzott 83 előadásról alkotott véleményük kifejezetten pozitív, abban a tekintetben pedig egybehangzó is volt, hogy a résztvevők figyelemre méltó felkészültségről, nagyfokú szakmai igényességről és jártasságról adtak számot. Az értékelőkre hárult az a felelősségteljes feladat is, hogy a számos kiváló szellemi alkotás közül kiemeljék, és közlésre javasolják az arra leginkább érdemeseket.

A legalkalmasabb pályamunkák publikálására jelen keretek között a Legfőbb Ügyészség és az Ügyészek Országos Egyesülete példaértékű együttműködésének eredményeként, a hivatal anyagi támogatásával kerülhetett sor. Külön köszönet illeti dr. Kovács Tamás legfőbb ügyészt, dr. Máriáné dr. Molnár Máriát, az Ügyészek Országos Egyesülete elnökét, dr. Kiss Annát, az Ügyészek Lapja főszerkesztőjét, a Szerkesztőbizottságot és mindazokat, akiknek a közreműködése hozzájárult a konferencia sikeréhez, valamint eme tartalmas válogatás-kötet megszületéséhez. Végül abbéli reményemnek adok hangot, hogy a szakmai tudományos konferencia legkiválóbb előadásainak publikálásával hagyományt teremtünk, és nem csupán egy kiadványt, hanem egy hosszú sorozat első kötetét alkotjuk meg. Őszintén kívánom, hogy valamennyi olvasója haszonnal forgassa.

Budapest, 2008 decembere

Dr. Miks Antal
főosztályvezető ügyész¹

1 Legfőbb Ügyészség, Személyügyi, Továbbképzési és Igazgatási Főosztálya

AZ INTERNET ÚTJÁN ELKÖVETETT BŰNCSELEKMÉNYEK VONATKOZÁSÁBAN VÉGZETT HÁZKUTATÁS

A kifejezetten számítógéppel elkövethető bűncselekmények körébe elsősorban a Btk. 300/C. §-ba ütköző számítástechnikai rendszer és adatok elleni bűncselekmény, valamint a Btk. 300/E. §-ba ütköző számítástechnikai rendszer védelmét biztosító technikai intézkedés kijátszása bűncselekmény tartozik.

Az említett bűncselekmények gazdasági bűncselekmények (Btk. XVII. fejezet), így a nyomozás felügyeletére a Be. 17. § (6) bekezdése és a 30. § (1) bekezdése értelmében, az egyes megyékben a központi helyi ügyészségek, illetve a fővárosban az erre kijelölt kerületi ügyészség jogosult. Ez viszont nem jelenti azt, hogy más ügyészségek nem találkozhatnak az Internet útján elkövetett bűncselekményekkel.

Az Interneten keresztül rendkívül gyakran merül fel a szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértése bűncselekmény (Btk. 329/A. §), továbbá a tiltott pornográf felvétellel visszaélés bűncselekmény (Btk. 204. §) gyanúja, amelyekre speciális illetékességi szabályok nem vonatkoznak.

Ezért álláspontom szerint minden nyomozás felügyeleti munkával foglalkozó ügyész, titkár, fogalmazó számára hasznos az Internettel kapcsolatos alapvető ismeretek elsajátítása. Ennek hiányában, a nyomozás felügyelete során megalapozott szempontok nem adhatók a nyomozó hatóságnak. Jelen értekezéssel, az ezzel kapcsolatos ismeretek bővítéséhez kívánok hozzájárulni.

Az Internet kapcsolat felépítése

Az Internet útján elkövetett bűncselekményeknek nagyon gyakori jellemzője, hogy az eljárás kezdetén a nyomozó hatóság mindössze az elkövető által használt IP címét és az elkövetés pontos időpontját ismeri, más adat az elkövető személyére nem utal. Ahhoz, hogy ezeket az adatokat az elkövető kilétének megállapítása érdekében felhasználjuk, először tudnunk kell, hogy azok pontosan mit takarnak. Ez megkívánja az Internet kapcsolat felépítésének ismeretét.

Az Internet használatához előfizetői szerződést kell kötni egy olyan szervezettel, ami ilyen szolgáltatást biztosít. (Ez az Internet szolgáltató.)² A szerződés alapján az Internet szolgáltató megadja az általa működtetett, Internetre kapcsolt számítógép elérhetőségét. (Ez az úgynevezett szerver számítógép, vagy kiszolgáló számítógép.)

Az elérhetőség az esetek többségében olyan telefonos hívószámot jelent, amelyen a szerver számítógép felkereshető, jelenti továbbá az előfizető azonosításához szükséges adatokat. Az azonosító adatok általában felhasználói nevet és jelszót tartalmaznak, de az egyes szolgáltatók további adatokat is meghatározhatnak.

Az Internetre kapcsolódáskor az történik, hogy az előfizető számítógépével telefonvonal vagy más hálózat használatával kapcsolatba lép az Internet szolgáltató számítógépével, azaz a szerverrel. Megadja neki az azonosításhoz szükséges adatokat, amit a szerver gép ellenőriz, és így azonosítja az előfizetőt. Amikor az ellenőrzés megtörtént, a szerver az azonosított felhasználónak a gépén át megküldött utasításai alapján Internet szolgáltatást biztosít. Ennek során küldi és fogadja az adatokat az Interneten található távoli számítógép és az előfizető által használt számítógép között.

A felhasználó gépét az Interneten a szolgáltató úgy azonosítja, hogy ahhoz minden kapcsolódásnál egy IP címet rendel. Az IP cím 4 darab, egymástól pontokkal elválasztott számból álló számsorozat. Mind a 4 szám 0–255 közötti értéket vehet fel, például 1.120.160.255.

Amikor az Internet szolgáltató szervere az Internet felhasználó számítógépének utasítására az Interneten található távoli számítógépnek adatokat küld, akkor ezen IP cím közlésével jelzi, hogy a kérdéses adatot az adott felhasználó kérésére továbbította. Ugyanazt az IP címet az Interneten egy időben csak és kizárólag egyetlen előfizető használhatja a világon, s az nem változik meg, amíg az adott kapcsolat a felhasználó és a szolgáltató között tart. Ez teszi lehetővé az Internetről a felhasználó számítógépe felé irányuló adatforgalmat: ha ugyanezen IP címre valaki adatot

2 Ilyen Internet szolgáltató például a napjainkban nagyobb ügyfélkörrel rendelkező Invitel, UPC, GTS Datanet vagy T-Online.

küld az alatt az idő alatt, amíg a felhasználó az Internetre kapcsolódik, akkor azt a szerver számítógép a felhasználó számítógépének továbbítja. Így valósul meg a felhasználó számítógépe és az Interneten található többi számítógép közötti kommunikáció az Internet szolgáltató közvetítésével.

Az előfizető azonosításának problémája

A fentiek alapján egyszerűnek tűnik azon elkövetők azonosítása, akik az Internet útján bűncselekményt követnek el. Az Internet szolgáltatók³ az IP cím és a pontos időpont alapján közölni tudják, hogy e feltételekkel mely előfizetőjük vette igénybe szolgáltatásukat, s tájékoztatást tudnak adni arról, hogy pontosan milyen címen található meg a szerződő fél. Ezután a nyomozó hatóság a felhasznált számítástechnikai rendszer fellelése érdekében intézkedéseket tehet a házkutatás végrehajtására a meghatározott helyen.

A gyakorlatban azonban mindez nem ennyire egyszerű. Az IP cím és az időpont a fentiek ellenére nem minden esetben azonosítja egyértelműen az Internet előfizetőt a következő okokból.

a) Vannak olyan Internet szolgáltatók, akiknél az előfizetők azonosítása meglehetősen egyszerűen történik. Ennek egyik oka lehet, hogy a szolgáltató nem kívánja az egyszerűbb felhasználókat elriasztani, akik felbontanák a szerződést, ha azonosítási nehézségek miatt nem tudnák használni előfizetésüket. Szintén indok lehet erre az is, hogy a bonyolultabb azonosítás esetenként bonyolultabb berendezésekkel, magasabb fenntartási költségekkel járhat, s így csökkenti a cég hasznát, magasabb árakat tesz szükségessé, ez pedig a piaci versenyképességet rontja.

Az egyszerű azonosítás azért jelent problémát, mert lehetővé teszi, hogy az Internet előfizető tudta és beleegyezése nélkül más használja az Internet előfizetését, ha az azonosítóját megszerzi. Ekkor a megtévesztett Internet szolgáltató mindössze azt rögzíti, hogy a szolgáltatását az azonosítóval rendelkező előfizetője használta. Ez utóbbinak valójában semmi köze ahhoz, amit az azonosítóját jogosulatlanul használó személy az Interneten keresztül elkövetett. Információval nem rendelkezik róla, és adat a számítástechnikai rendszerén sem található.

Abban az esetben, ha a nyomozó hatóság az Internet szolgáltatótól nem kér tájékoztatást arról, hogy az adott Internet előfizetés milyen azonosítás után vehető igénybe, általában már

3 Jogosan merülhet fel a kérdés, hogy az IP cím alapján hogyan határozható meg, hogy ki az Internet szolgáltató. Röviden: az egyes IP címek használatára csak egy-egy szolgáltató jogosult, s hogy melyik szolgáltatóról van szó, ez az IP cím megadásával ellenőrizhető az Interneten elérhető nyilvános oldalakon, például a www.ripe.net honlapon. Ennek pontos magyarázata azonban nem kapcsolódik szorosan témához, ezért nem térek ki rá.

csak akkor döbben rá a megtévesztésre, amikor az esetleges házkutatás és lefoglalás után a teljesen ártatlan előfizető számítógépén semmiféle adatot nem lel fel, ami a bűncselekménnyel kapcsolatba hozható lenne.

b) Napjainkban rendkívül gyakoriak a vezeték nélküli Internet elérést lehetővé berendezések. Ezek azért népszerűek, mert szükségtelessé teszik a számítógép és a telefonvonal csatlakozója között tekergődző vezetékeket. Ezek kényelmetlenek a szobában közlekedés szempontjából, problémás a kezelésük, és helyhez kötik a számítógépet is.

Vezeték nélküli Internet elérést biztosító berendezés esetén a vezetékek eltűnnek, általánosságban közel 100 méteren belül szabadon elérhető az Internet az arra alkalmas számítógépről.

Sok előfizető azonban nem rendelkezik kellő ismerettel, és a vezeték nélküli Internet elérését nem védi jelszóval, avagy más módon. Így a 100 méteres körzeten belül az arra alkalmas számítógéppel nemcsak ő, hanem bárki más is használhatja a tudta és beleegyezése nélkül az Internet elérését, magára terelve ezzel a bűncselekmény gyanúját. Ennek végrehajtása ráadásul meglehetősen egyszerű, mivel a vezeték nélküli Internet elérésre az elszaporodott hordozható számítógépek (laptopok) is képesek, és a felhasználó utasítására akár folyamatosan is ellenőrzik, hol található védtelen Internet kapcsolódási pont.⁴

c) Az Internet előfizető szigorú azonosítási szabályai mellett, kizárólag vezetékkel kiépített rendszereknél is gondot jelenthet az, ha az Internet elérést egyszerre rendkívül sok számítógép használja. Lehetséges például az, hogy egy teljes lakótelepi háztömb összes lakója használ a költségek elosztásával egy rendkívül nagy sebességű Internet kapcsolatot. Ebben az esetben a szolgáltató csak az előfizetői csoportba tartozók körét tudja közölni, azt azonban nem, hogy melyik előfizető és mire használta az Internetet. Ha pedig az elérés megosztására szolgáló hálózati eszköz sem tartja számon ezt, akkor esetenként több száz számítógép ellenőrzése lenne szükséges az elkövető által használt számítástechnikai rendszer feltalálására.

A házkutatás előkészítése

A Be. 149. § (2) bekezdése értelmében házkutatásnak akkor van helye, ha megalapozottan feltehető, hogy az a bűncselekmény elkövetőjének kézre kerítésére, a bűncselekmény nyomainak

4 Az Interneten több olyan oldal is található, ahol hobbi szinten ilyen pontok felderítésével foglalkozó személyek közzé teszik, hogy honnan lehet „szabadon” csatlakozni az Internetre, és a helyet műholdas koordináták (GPS) alapján méterre pontosan adják meg. Ez a gyakorlat annyira elterjedt, hogy külön nevet adtak neki, „war dialing”-nak nevezik Internetes körökben.

felderítésére, bizonyítási eszköz, elkobozható vagy vagyonekobzás alá eső dolog megtalálására vezet.

További példák említése nélkül is egyértelmű, hogy ha a nyomozó hatóság mindössze az elkövető által használt IP cím és a használat időpontja alapján azonosította az Internet előfizetőt, akkor legalábbis kérdéses, hogy a házkutatás tartására valóban megalapozottan kerül sor az Internet előfizető címén. Könnyen lehetséges, hogy az adott helyen sem az elkövető kézre kerítésére, sem bizonyítékok, illetve elkobzás alá eső dolgok fellelésére nincs remény.

Ezért álláspontom szerint mielőtt házkutatás tartására kerül sor az Internet útján elkövetett nyomozások vonatkozásában, meg kell kísérelni további olyan bizonyítékokat beszerezni, amelyek a házkutatás indokoltságát alátámasztják. Ebben a körben az alábbi adatok szerezhetőek be.

a) Az Internet szolgáltató megkeresése útján tisztázni lehet azt, hogy az előfizetés milyen azonosítás segítségével vehető igénybe. Ha az azonosítás szigorú, csökken az esélye annak, hogy az előfizetést az előfizető tudta és beleegyezése nélkül más vette igénybe.

b) Ellenőrizhető a lakcímnnyilvántartó alapján, hogy

az előfizetést kötő személynek mi a lakcímnnyilvántartó szerinti érvényes állandó lakhelye, tartózkodási helye,

a felhasznált Internet előfizetési szerződésben meghatározott cím, vagy a cselekmény elkövetésével kapcsolatban felmerült egyéb címek (így például az előfizető új lakhelye, tartózkodási helye) a lakcímnnyilvántartó adatai szerint mely további személyeknek szolgálnak állandó lakhelyül, tartózkodási helyül.

c) Cég által kötött előfizetés esetén ellenőrizhető a cégnyilvántartásban, hogy mi a cég aktuális székhelye, kik jogosultak a cég képviseletére.

d) A feljelentő nyilatkozatásával tisztázható, hogy ismeri-e azon Internet előfizetőt vagy hozzátartozóit, akinek előfizetését az elkövető használta, s ha igen, közülük valószínűsíthetően ki hozható kapcsolatba a cselekmény elkövetésével.

e) A rendőrségi nyilvántartás és a bünyügyi nyilvántartás alapján szintén ellenőrizhető a számításba vett személyek azzal kapcsolatban, hogy ellenük hasonló jellegű cselekmény miatt büntetőeljárás volt-e folyamatban vagy sem.

A fentiek előrebocsátása mellett álláspontom szerint nem ítéhető el az a gyakorlat sem, ha a nyomozó hatóság mindössze IP cím és elkövetési idő alapján azonosított előfizetési adatok birtokában tart házkutatást. Annak megítélése azonban, hogy ez mennyiben célravezető, az adott körülményektől függ, és a meghozott döntésért felelős a nyomozó hatóság, illetve a nyomozati cselekmény elvégzésére utasítást adó ügyész. Ebben a körben megemlítenéd, hogy

a cselekmény elkövetésében vétlen előfizetők a házkutatás tartása ellen panaszt jelenthetnek be, illetve akár kártérítést követelhetnek, különösen akkor, ha a számítástechnikai rendszer lefoglalására is sor kerül. Ezért véleményem szerint, amennyiben lehetséges, a házkutatásról szóló döntést további adatok beszerzésével alá kell támasztani. Ezzel nemcsak nő a sikeresség esélye, de a házkutatás megalapozottsága folytán panaszra, kártérítés követelésére sem kerülhet sor eredményesen.

Ha a házkutatás megtartásának kérdésében a körülmények folytán megalapozott döntés nem hozható (például azért, mert az előfizetést több előfizető használja, és nincs más arra utaló adat, hogy ki lehetett az elkövető), álláspontom szerint megoldást jelenthet, ha a nyomozó hatóság a kérdéses címeken lakók között tanúkihallgatásokat tart, és vallomásokot szerez be az előfizetést használó személyektől, illetve családtagjaiktól arról, hogy a cselekmény elkövetéséről milyen információval rendelkeznek. Ezzel olyan további nyomokra bukkanhat a nyomozó hatóság, ami a házkutatást már indokoltá teszi.

Fontos azonban, hogy ebben az esetben gyakran közvetlenül az elkövető, vagy annak családtagjai is kihallgatásra kerülnek, így a bizonyítékok biztosítása érdekében célszerű a házkutatást azonnal lefolytatni.

A házkutatás

Az Internet útján elkövetett bűncselekményeknél a házkutatás végrehajtása a más ügyekben tartott házkutatástól bizonyos tekintetben eltérő. Ennek oka az, hogy a házkutatás célja általában nem az elkövető kézre kerítésére irányul (hiszen a nyomozás e szakában az elkövető kiléte még nem is ismert), hanem a bűncselekmény nyomainak, illetve bizonyítási eszközök felkutatása, ami számítástechnikai adathordozóknak az átvizsgálásával jár. Ez több problémát vethet fel, amit álláspontom szerint az alábbi módokon lehet kezelni.

a) Elsődleges kérdés a házkutatás során, hogy a számítástechnikai rendszereken található bizonyítékok hogyan kerüljenek rögzítésre. Ha a számítástechnikai rendszeren szereplő bizonyítékokat a nyomozó hatóság nem biztosítja kellően, és azokat megváltoztatják, megsemmisítik vagy elrejtik, a nyomozás szempontjából létfontosságú bizonyítékok veszhetnek el. A rögzítésre legcélravezetőbb módszer elsősorban a körülményektől függ, hasznos azonban az alábbi szempontokat figyelembe venni.

A Be. 151. § (1) bekezdés a) pontja értelmében a nyomozó hatóság elrendelheti annak a dolognak, illetőleg számítástechnikai rendszernek vagy ilyen rendszer útján rögzített adatokat tartalmazó adathordozónak a lefoglalását, amely bizonyítási eszköz. E szabály értelmében lehetőség van az adatokat tartalmazó számítástechnikai rendszer, vagy más adathordozó lefoglalására.

Számítástechnikai rendszeren rögzített adatok a fenti szabály alapján külön is lefoglalhatók, az eredeti adathordozó nélkül is. Ilyenkor azokat a nyomozó hatóság másik adathordozóra másolja, amelynek későbbi megváltoztatása kizárt, vagy amelyen az esetleges változtatások ellenőrizhetők. Például kisebb mennyiségű adat újra nem írható CD lemezen rögzíthető, vagy a másolt adatok olyan elektronikus tanúsítvánnyal láthatók el, amivel bármilyen változtatás kimutatható.⁵ (Az adatok megváltoztatásának kizárása vagy ellenőrizhetővé tétele elsősorban a bizonyíték bizonyító erejének megőrzése céljából fontos.)

A Be. 158/A. § (1) – (8) bekezdései alapján lehetséges a számítástechnikai rendszer útján rögzített adatok megőrzésére kötelezés is, amennyiben ettől az intézkedéstől alappal várható az adatok megőrzése, és a lefoglalás egyébként a házkutatás során azonnal nem végezhető el. (Például azért, mert nagy mennyiségű adat összegyűjtése vagy felkutatása szükséges, ami hosszabb időt vesz igénybe.) Ezt követően a számítástechnikai rendszer vizsgálatára és az adat lefoglalására kellő idő, három hónap áll a nyomozó hatóság rendelkezésére.

A Btk. 77. § (1) bekezdés a) pontja értelmében el kell kobozni azt a dolgot, amelyet a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használtak, vagy arra szántak, így az a Be. 151. § (1) bekezdés b) pontja értelmében lefoglalandó. Ezért amennyiben megállapítható vagy valószínűsíthető, hogy az adott számítástechnikai rendszer a bűncselekmény elkövetésének eszköze, azt le kell foglalni attól függetlenül, hogy az adatok másolással, vagy megőrzésre kötelezéssel is biztosíthatók lennének. Ez alól a Btk. 77. § (3) bekezdése jelenthet kivételt, mely szerint az elkobzást nem lehet elrendelni, ha a dolog nem az elkövető tulajdona, kivéve, ha a tulajdonos az elkövetésről előzetesen tudott, feltéve, hogy az elkobzás mellőzését nemzetközi jogi kötelezettség nem zárja ki. Ha az elkobzás lehetősége felmerül, emiatt külön vizsgálni kell azt is, hogy az valóban elrendelhető lesz-e, vagy sem.

A kérdéses számítástechnikai rendszer működéséhez több, a cselekmény elkövetésében részt nem vevő személynek fűződhet érdeke, akik a lefoglalás folytán kárt szenvedhetnek. E személyek a házkutatást végző hatóságtól követelhetnek kártérítést. Különösen akkor kerülhet erre sor, ha a bizonyítékok biztosítása lefoglalás nélkül is lehetséges lett volna, és a lefoglalás más oka (így például az elkobzás elrendelésének lehetősége) nyilvánvalóan nem állt fenn.

b) A számítástechnikai adathordozók között nagy valószínűséggel található számítógép is, hiszen az Internet használatához ilyen berendezésre szükség van. A számítógépen rögzített adatok azonban rendkívül óvatosan kezelendő bizonyítékok.

5 Ilyen tanúsítvány erre szolgáló programokkal hozható létre, például úgynevezett hash érték számításával.

Megváltoznak a számítógépen tárolt adatok már pusztán attól, ha a berendezés bekapcsolásra, vagy kikapcsolásra kerül.⁶ Ezért amikor a nyomozó hatóság bármilyen műveletet végez egy ilyen jellegű adathordozóval, az változtatásokhoz, s ezzel bizonyítékok elenyészéséhez vezethet. A változtatás ezen túl az adathordozó bizonyítékként történő felhasználhatóságát is csökkentheti, hiszen a terhelt védői alappal hivatkozhatnak arra, hogy az adathordozón található adatok nem az elkövető cselekménye folytán kerültek oda.

Ennek a problémának az elsődleges kiküszöbölését az jelenti, ha az adathordozó átvizsgálására a házkutatás keretében kerül sor, és ott jelen van a házkutatást szenvedő fél érdekében eljáró személy (Be. 149. § (5) bekezdés).

Ha a számítástechnikai rendszer átvizsgálására mégsem a házkutatás során kerül sor, hanem például lefoglalás után a nyomozó hatóság székhelyén, pártatlan személy részvétele szintén javasolt Ilyenkor az adathordozó vizsgálatát a Be. 119. § szabályai szerint, szemle keretében lehetséges elvégezni, kívülálló személyként pedig hatósági tanú lehet jelen. A hatósági tanú alkalmazása és a szemle pontos menetének rögzítése ebben az esetben is kizár minden olyan védekezést, ami az adatok megváltoztatásával kapcsolatos.

c) Fontos kérdés, hogy a számítástechnikai rendszer vizsgálatát ki végezze el. Napjainkban az informatika rohamosan fejlődik, és mivel az Internet útján elkövetett bűncselekmények ügyében a nyomozást nem csak speciálisan erre kiképzett szakemberek végzik, előfordulhat, hogy a nyomozó hatóság házkutatást végrehajtó tagjai az átvizsgáláshoz szükséges minimális számítástechnikai ismeretekkel sem rendelkeznek. Nincs információjuk arról, hogy az egyes berendezések mire szolgálnak, a programok hogyan működnek, s ha az átvizsgálást mégis elvégzik, elképzelhető, hogy a keresett bizonyítékokat nem lelik fel, vagy akaratlanul megsemmisítik. Alappal merül fel ebben az esetben a különleges szakértelemmel rendelkező személy bevonása.

A nyomozó hatóságok részéről általános gyakorlat, hogy erre a feladatra igazságügyi informatikus szakértőt vesznek igénybe szakértőként történő kirendelés mellett. Addig, amíg nem áll rendelkezésre a nyomozó hatóság részéről olyan személy, aki el tudná végezni a szükséges vizsgálatot, az igazságügyi szakértő bevonása mindenképpen követendő. Álláspontom szerint azonban a szakértelemmel rendelkező személynek ilyenkor nem szakértőként kell az eljárásban részt vennie.

6 Például bekapcsolás esetén, a számítógépen elindulnak azok az alkalmazások, amelyeknek a futtatása elindításhoz van kötve, a nyomozó hatóság pedig sohasem tudhatja, hogy pontosan milyen alkalmazások kerülnek indításra, s azok milyen eredménnyel járnak. Kikapcsolás esetén többségében adatvesztésre kerül sor, mert a gép befejezi az alkalmazások futtatását, és memóriájából törli az ideiglenesen ott rögzített adatokat.

A Be. 99. § (1) bekezdése értelmében szakértőt akkor kell alkalmazni, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez különleges szakértelem szükséges. Ebbe a körbe nem tartozik bele bizonyítási eszközök felkutatása, megszerzése, összegyűjtése vagy rögzítése, amire a vizsgálat tulajdonképpen irányulna. Ezt a Be. 182. § (1) bekezdése a szaktanácsadó feladatkörébe utalja. Emellett a Be. 103. § (1) bekezdés g) pontja fontos garanciális szabályként tartalmazza, hogy akit az ügyben szaktanácsadóként vettek igénybe, szakértőként nem járhat el.

Az ismertetett előírásokra tekintettel a házkutatás során nem szakértőt, hanem szaktanácsadót kell kirendelni, aki lehet ugyan névjegyzékben szereplő igazságügyi informatikus szakértői is, tőle azonban szakértői vélemény az általa beszerzett bizonyítékok vonatkozásában már nem kérhető, akkor sem, ha a bizonyítandó tény megállapításához vagy megítéléséhez később valóban különleges szakértelem szükséges. (Ekkor egy további szakértőt is be kell vonni az eljárásba.)

Összegezés

Összességében elmondható, hogy az Internet útján elkövetett bűncselekmények vonatkozásában végzett házkutatás sokkal összetettebb nyomozati cselekmény, mint aminek látszik. A nyomozó hatóság és a nyomozás felügyeletét végző ügyész részéről is legalább alapfokú informatikai felkészültséget kíván meg. Remélem, hogy a leírt ismeretek, amelyeket magam is részben a nyomozás felügyeleti munka során szereztem, mások hasznára válik majd.

A NYOMOZÓ HATÓSÁGOK ÁLTAL LEFOLYTATOTT NYOMOZÁSOK IDŐ- ÉS SZAKSZERŰSÉGÉNEK BIZTOSÍTÁSÁRA RENDELKEZÉSRE ÁLLÓ ÜGYÉSZI ESZKÖZÖK AZ ELMÉLETBEN ÉS A GYAKORLATBAN

Bevezetés

Az új Be.-ben a nyomozás ura és irányítója az ügyész. Ez azzal a felelősséggel jár, hogy a rendőri vagy más nyomozó hatóság által lefolytatott nyomozásért is felel az ügyész.

Hogyan érvényesül mindez a gyakorlatban? A Be. 28. § (4) és (5) bekezdései biztosítják az ügyész számára a legteljesebb rendelkezési vagy utasítás-adási jogot bármely, a nyomozó hatóságok által elvégzett nyomozás felett. Mielőtt rátérnék a dolgozat lényegi tartalmára, még egy előzetes megjegyzést kell tennem:

Főleg a budapesti kerületi ügyészségek gyakorlatát elemeztük, ezek pedig elsősorban a kerületi rendőrkapitányságokkal, a Budapesti Rendőr-főkapitányság egyes osztályaival, valamint a Vám- és Pénzügyőrség Közép-magyarországi Regionális Nyomozó Hivatalával állnak legaktívabb munkakapcsolatban. Ritkábban előfordulnak a Nemzeti Nyomozó Iroda, vagy a Vám- és Pénzügyőrség Központi Bűnüldözési Parancsnoksága által vizsgált ügyek is, e csúcsszervek azonban olyan minőségi ugrást jelentenek az előbb említettekhez képest, hogy rájuk gyakorlatilag nem érvényes mindaz, amit a továbbiakban ismertetni fogok. Érdekes tapasztalat, hogy a Vám- és Pénzügyőrség Közép-magyarországi Regionális Nyomozó Hivatalának sok ügyét vezényléssel a vidéki régiókban szervezett hivatalok vizsgálják, így nagyon sok Egerben, Nyíregyházán vagy épp Kecskeméten vizsgált ügyet kell Budapestról felügyelni. Ennek során a kapcsolattartás, esetleges iratbekérés a távolságok miatt erőteljes nehézségekbe ütközik, lelassul.

A tapasztalt problémák, hiányosságok feltárását két nagy részre lehet felosztani. Egyrészt léteznek típushibák, másrészt léteznek olyan nehézségek, melyek magánál a kapcsolattartásnál, az egyes ügyészi utasítások végrehajtásánál gondként merülnek fel, vagy csak önmagukban negatívan befolyásolják a nyomozások idő- és szakszerűségét.

A kapcsolattartás módja és az ennek kapcsán tapasztalt nehézségek:

A kapcsolattartási módokat nyilvánvalóan oszthatjuk szóbeli és írásbeli kapcsolattartásra.

A szóbeli kapcsolattartás történhet telefonon keresztül, illetve egyes ügyekben elrendelhető, hogy az eljáró vizsgáló személyes konzultáció keretében mutassa be a nyomozás iratait, illetve kapja meg az ügyészi utasításokat. Ez utóbbi viszonylag ritka, egyrészt az ügyészségi előadók leterheltsége miatt, másrészt azért, mert inkább egy kivételes eszköz olyan ügyek kezelésére, melyek bonyolultsága ezt szükségessé teszi. A telefonon történő kapcsolatfelvétel több előnnyel is jár (gyors, közvetlen, rugalmas reagálási lehetőséget biztosít, melynek során akár magától a rendőri előadótól is beszerezhető a szükséges információ, illetve az egyes utasításoknál azonnali visszakérdezési lehetőséget ad, ellentétben az írásos rendelkezésekkel), ugyanakkor olyan 'kockázati tényezőket' hordoz magában, melyek miatt az utóbbi időben egyre jobban visszaszorul. Hiába ír ugyanis hivatalos feljegyzést magának az ügyészségi előadó az elhangzottakról, mindig megvan a lehetősége annak, hogy az eljáró rendőr vagy pénzügyőr *a*) nem írja fel magának, és elfelejti (akár csak részeiben) az utasításokat *b*) felírja, de valamiért nem azt, vagy nem úgy, amit az ügyész mondott. Rosszabb esetben minderről jelentést ír, melyet lefűz a nyomozati iratba, az ügyész pedig csak csodálkozik, hogy milyen utasításokat tulajdonítanak neki. Valószínűleg e tapasztalatok alapján is rendelkezik úgy, pl. a fokozott ügyészi felügyelet gyakorlásáról szóló fővárosi főügyészi utasítás, hogy ilyen ügyekben ügyészi utasítást szóban adni tilos.

A tipikusnak tekinthető kapcsolattartási mód az írásbeli, átiratokon keresztüli kapcsolattartás. Megfigyelhető ezen átiratoknál egyfajta sematikusság, a gyakran előforduló, ún. típushibákra általában ugyanolyan szövegezésű átiratokkal reagál az ügyészség. Az átiratok címettje mindig valamelyik nyomozó hatósági vezető, általában az észlelt hibák súlyosságától, valamint a korábban adott utasítások végrehajtásának szintjétől függően határozza meg az ügyészségi előadó, hogy melyiküknek (alosztályvezetőtől akár a kapitányig) címzi az iratot. Felmerülnek kétféleképpen ugyanakkor azzal kapcsolatban, hogy ezen átiratokat címettjeik minden esetben valóban elolvassák-e (bár az érintettek természetesen ezt állítják); nem lehet véletlen az a több kerületi ügyészségen kialakult gyakorlat, miszerint a fontos közleményt nem az irattal, hanem külön, lezárt, saját kezű felbontásra megcímezett borítékban adják ki.

A leggyakrabban kifogásolt hibák

Az egyes kerületek hibagyűjtőit, illetve a mindennapi munka során látott átiratokat összegezve, négy olyan általános pont állapítható meg, melyeket szinte minden nyomozó hatóságnál állandóan észrevételezni kell. Ezek:

a) A legáltalánosabb kifogás a nyomozó hatóságokkal szemben a nyomozás indokolatlan elhúzódása. Ennek mértéke változó, de nem ritka, hogy az ügyészség sürgetése ellenére, akár fél évig sem kerül sor a nyomozati cselekmény foganatosítására. Erre gyakori megoldási kísérlet, hogy – bár a fokozott ügyési felügyeletet bejelentették –, gyakrabban magához kéri az előadó a nyomozati iratot, illetve határidőt szab egyes nyomozati cselekmények elvégzésére. Ennek ellenére e határidőket is rendszeresen elmulasztja a nyomozó hatóság, felterjesztéseiben gyakran meg sem kísérli ennek indokát adni. Konkrét esetben sor került például arra, hogy a kábítószerrel visszaélés büntette miatt folyamatban lévő eljárásban a külföldi állampolgár gyanúsított – aki bejelentett magyarországi lakóhellyel nem rendelkezett – előzetes letartóztatását azért nem hosszabbította meg a bíróság, mert bár az ügyési indítványt a kényszerintézkedés szükségességét tekintve megalapozottnak tartotta, ugyanakkor megállapította, hogy a nyomozati eljárásban olyan súlyosan sérült a soron kívüli eljárási kötelezettség betartása, hogy az már a kényszerintézkedés előzetes büntetési jellegének irányába hatott. Megállapította továbbá – helyesen – a bíróság, hogy olyan nyomozati cselekményeket jelölt meg még elvégzendőként a nyomozó hatóság, melyekre már hónapokkal korábban módja lett volna, így a nyomozás várható befejezésének dátuma még csak nem is valószínűsíthető (egy több mint egy éve előzetes letartóztatás mellett folyamatban lévő nyomozásban). Történt mindez úgy, hogy a nyomozás felett az ügyészség a lehető legszigorúbb felügyeletet gyakorolta, folyamatosan előírta az elvégzendő nyomozati cselekményeket, ellenőrizte az iratokat, illetve számon kérte a korábban előírt cselekmények elvégzését. Összességében megállapítható tehát az adott ügyben (is), hogy bár az ügyész – a nyomozás saját hatáskörbe vonásán kívül –, minden rendelkezésére álló eszközzel igyekezett hatni a soron kívüli ügyintézés felé, de ez nem valósult meg.

b) Több, eljárásjogi jellegű kifogás is gyakran felmerül a nyomozással kapcsolatban. Rendszeres az adatok zárt kezelésének elmulasztása (akár a kitakarás, akár a zárt boríték befűzésének hiánya); a telefonon történő idézéseknél az idézéssel szembeni mulasztás következményeire való figyelmeztetés elmaradása (akár többször egymás után is, így a sorozatosan mulasztó tanút sem lehet elővezetni; ez is gyakran vezet a nyomozás elhúzódásához). A felismerésre bemutatások, szembesítések szabályszerű lefolytatása gyakran elmarad; tipikus hiba, hogy a sértettnek a vélelmezett elkövető fényképét önmagában, más képek nélkül mutatják be.

c) Rendkívül gyakori hiba a cselekmények helytelen jogi minősítése. Ennek negatív következménye egyrészt az, hogy sok esetben védő részvétele nélkül folytatnak le olyan eljárásokat, melyekben a helyes minősítés mellett a büntetési tétel miatt kötelező volna a védő részvétele. A helytelen minősítés miatt gyakori a felesleges bizonyítás is, hiszen olyan körülményekre is felvesz bizonyítást a nyomozó hatóság, melyek a helyesen megállapított tényállásnak nem elemei, és a büntetést befolyásoló tényezőként sem értékelhetők. Sajátos mellékága a nem megfelelő minősítésnek az az eset, amikor az ügy – hatáskör vagy illetékesség hiánya miatti – áttételéhez is vezethet, ezen esetekben ugyanis a tévedések száma megnő, gyakran hónapokig csak áttételi, illetve kijelölő határozatok keletkeznek egy ügyben anélkül, hogy bárki is érdemi nyomozati cselekményt végezne.

d) Sajnos ma már az egyik legáltalánosabb megjegyzés a nyomozó hatóságok felé intézett átiratokban a korábban előírt utasítások be nem tartásának észrevételezése, a végrehajtás sürgetése. Gyakori, hogy egy-egy ügyészi 'óhaj' több fórumot is bejár, ugyanazt az utasítást megírja az ügyintéző az alosztályvezetőnek, osztályvezetőnek, kapitányságvezető-helyettesnek, majd kapitánynak is, mire végrehajtásra kerül. Ennek indokát csak találgatni lehet, mindenesetre egyre több átiratban látni olyan észrevételeket, mely szerint hozzáállásával a nyomozó hatóság értelmetlenné, teljesen üressé teszi az ügyészi nyomozás-felügyeleti, illetve utasítás-adási jogot.

A nyomozás-felügyelet, a kapcsolattartás általános nehézségei

Az ügyészi nyomozás-felügyeleti, rendelkezési jog felfogásával kapcsolatban két szélsőség figyelhető meg a nyomozó hatóságok részéről. Az egyik, inkább eltűnőben lévő felfogás ennek annulálására törekszik, saját kizárólagos terepneként oltalmazza az eljáró rendőr a nyomozás tervezése, az egyes nyomozati cselekmények mikénti megvalósítása feletti rendelkezési jogát, és már-már sértésként éli meg, ha az ügyész ebbe bele szeretne szólni. A másik, egyre inkább felerősödő véglet az ügyészi nyomozás-felügyeleti, rendelkezési jog maximalizálása, olyan felfogása, mintha most már kizárólag az ügyész joga és egyben kötelessége lenne valamennyi nyomozás esetében a nyomozás irányának, az egyes nyomozati cselekményeknek a meghatározása. Szaporodnak az olyan felterjesztések, melyek – tényleges jogi vagy bizonyítási probléma vázolása nélkül – mindössze annyit tartalmaznak, hogy „kérjük a tisztelt ügyészséget, határozza meg a nyomozás további irányát, az elvégzendő nyomozati cselekményeket”. Ez ellen kizárólag egységesen lehet eredményesen fellépni (főképpen olyan nyomozó hatóságoknál, melyek egyszerre több ügyészség felügyelete alatt is állnak, pl. a Vám- és Pénzügyőrség Közép-

magyarországi Regionális Nyomozó Hivatala). Alapelvként szögezhető le, hogy az ügyészi rendelkezési jog gyakorlása nem helyettesíti, nem is helyettesítheti a nyomozó hatóság önálló nyomozati munkáját, illetve a parancsnoki revíziót. Meg kell követelni, hogy elsősorban maga a nyomozó hatóság tervezze meg a nyomozást, szabja meg annak irányát és ezen belül az egyes végrehajtandó nyomozati cselekményeket. Jó eszköz lehet ehhez a nyomozati tervek elkészíttetése. Másik nehézség ebben a körben annak elérése, hogy a nyomozó hatóság illetékes vezetője ténylegesen gyakoroljon parancsnoki revíziót, mind a nyomozás irányítása, mind az ügyészség felé intézett iratok aláírása során. Vissza kell szorítani azt a jelenséget, hogy amikor egy nyomozó hatósági előadó útmutatást kér közvetlen felettesétől, nem egyszer tanács helyett pusztán azt az utasítást kapja, hogy beszélje meg ő az ügyésszel. Egy-egy vezetőváltás kimutatható mértékben képes növelni, vagy éppen csökkenteni az adott nyomozó hatóság ügyeiben elrendelt további nyomozati cselekmények számát, vagy éppen lerövidíteni az eljárások idejét. Természetesen sok mindent el lehet érni az ügyészségi és a nyomozó hatósági vezetők személyes kapcsolatán keresztül is, de itt is alá kell húzni, hogy ez csak akkor működik, ha erre az adott nyomozó hatósági parancsnoknak is van hajlandósága.

A nyomozó hatóságok létszámhelyzete a főváros szinte minden részén igen rossz. A szükséges létszám szinte sehol sem áll rendelkezésre, ezen belül is meglehetősen nagy a fluktuáció (főleg helyi szinten kevés a rutinos, nagy gyakorlattal rendelkező vizsgáló). Ez értelemszerűen eredményezi azt, hogy a jól elláthatónál lényegesen nagyobb számú ügyben jár el egy-egy vizsgáló. Ez kivédhetetlenül egyes nyomozások elhúzódását, esetlegesen elnagyoltságát fogja eredményezni. Megnő a hibaszázalék, nehezebb a nyomozások, szakvélemény-előterjesztések határidejének figyelemmel kísérése is. Mindezek tudatában időnként az ügyészségi előadók is könnyebben 'elnézik' egy-egy vizsgálónak, ha mulaszt bizonyos ügyekben, ha tudják róla, hogy nagy számú ügyet kezel, melyek többségében kevésbé kifogásolhatóan jár el.

A létszámhelyzet másik, nehéz megítélésű hozománya az átszignálások kérdése. Egyes nyomozó hatóságoknál már-már hagyománya van annak, hogy a nagy terjedelmű ügyeket mindig szétosztják az éppen szabad(abb) emberek között, majd néhány hónap múltán – amikor a vizsgálók nagyon leterheltek – ugyanezeket az ügyeket ismételten átszignálják, éppen abban a pillanatban kevésbé leterhelt előadóra. Ez nyilvánvalóan nem megoldás, hiszen a több ezer oldalas nyomozati iratokkal rendelkező, bonyolult ügyekben általában egy-két hónapba is belekerül, mire az új előadó azt tüzetesen átnézve, el tudja kezdeni a nyomozást, de ekkorra ismételten másik előadóhoz kerül az ügy, és minden kezdődik előlről. Gyakori az, hogy némelyik ügyet akár négy-öt alkalommal, újra és újra más előadóra szignálnak, nem egyszer az ügyészség leghatározottabb tilalma ellenére.

A nyomozó hatóságok – mint mostanában szinte minden állami szerv – igen nehéz anyagi helyzetben vannak, és ennek konkrét kihatása van a nyomozások idő- és szakszerűségére. A több szervnél időnként elrendelt létszámstop mellett gondot jelent a szakértők, szaktanácsadók díjának előlegezése is, például a helyszíni szemlékre (főleg év végén). Gyakran akkor sem hívnak szaktanácsadót, ha az elengedhetetlennek mutatkozna – hiába kifogásolja ezt a gyakorlatot minden ilyen alkalommal az ügyészség. Ugyanilyen nehézkes a szakértői vélemények beszerzése: egyrészt sok szerv nem szívesen szánja rá magát erre (egyes ügyekben akár több alkalommal is elő kell írni, mire megteszik), másrészt pedig az egyes nyomozó hatóságoknál bizonyos összehatár felett kötelezően be kell szerezni valamely központi pénzügyi szerv előzetes kötelezettségvállalását. Ez jelentősen elhúzódhat; többször előfordul, hogy a nyomozási határidő meghosszabbítását arra hivatkozással kérik, hogy pl. igazságügyi könyvszakértő kirendelésére fog sor kerülni, mielőtt megérkezik az illetékes szerv kötelezettségvállalást tartalmazó nyilatkozata. A pénzügyi helyzetre vezethető vissza egyes kapitányságok azon gyakorlata is, hogy a helyszíni szemléken készített fényképfelvételeket nem hívják elő, hanem csak a negatívokat csatolják a nyomozati irat eredeti példányához – ennek megváltoztatását több alkalommal kellett erőteljes hangvételű átiratokban szorgalmaznia az eljáró ügyésznek.

Az eljáró rendőrök, illetve pénzügyőrök egy részének képzettsége – különösen helyi szinten – meglehetősen sok kívánnivalót hagy maga után. Gyakran elfordul, hogy a vizsgálók a minimálisan elvárható büntető anyagi vagy eljárás jogi, illetve kriminalisztikai tudással nem rendelkeznek. Ugyanakkor az ügyészi nyomozás-felügyelet során adott instrukció, vagy utasítás nem lehet(ne) az alapvető dogmatikai követelmények ismételtetése, ezekkel az eljáró rendőrnek vagy pénzügyőrnek – de legalább a parancsnoki revíziót gyakorló vezetőjének – eleve tisztában kellene lennie, és súlyt kellene helyezni az ennek megfelelő eljárásra. Az anyagi jog nem megfelelő ismerete megmutatkozhat úgy is, hogy nem ismerik fel, mely tényállási elemeket (és milyen kriminalisztikai eszközökkel) volna kívánatos bizonyítani, az eljárás jog megsértése pedig adott esetben arra vezethet, hogy a későbbiekben az összegyűjtött bizonyítékok köréből egyeseket ki kell rekeszteni, és ezek esetlegesen már nem is pótolhatók.

Kifogásolható egyes esetekben az eljáró vizsgálók jegyzőkönyvvezési gyakorlata is, időnként túlzottan megpróbálják jogalkalmazói nyelvre átalakítani a tanúk, illetve a gyanúsított által elmondottakat.

Egy szembesítésről készült jegyzőkönyv 7. oldalán, pl. észrevételezte a gyanúsított, hogy a sértett nem szavahihető, hiszen össze-vissza beszél, nincs két értelmes mondata sem. Ez elsőre meglepő volt, hiszen a jegyzőkönyv addigi tartalma alapján a sértett teljesen logikusan és egyértelműen adta elő a történetet. Ekkor zárójelben hozzáfűzte a vizsgáló, hogy a sértett az egész eljárási

cselekmény során zavartan viselkedett, nem nézett a vizsgáló vagy a gyanúsított szemébe, zaklatottan és időnként önellentmondóan beszélt, az általa elmondottakat ő alakította át logikus és egyértelmű szöveggé a jegyzőkönyv számára.

Végül érdekes kérdés, hogy milyen szankcióval jár a nyomozó hatóságoknál, ha az ügyészi utasításokat nem vagy nem megfelelően teljesítik az előadó rendőrök, vagy pénzügyőrök. Tapasztalataink alapján gyakorlatilag semmilyen. Ez a megjegyzés részben a hivatalos visszajelzésen (parancsnoki átiratokon), részben pedig az egyes vizsgálóktól rövid úton kapott információon alapul. Általános tapasztalat, hogy a – kizárólag kivételesen indokolt esetekben – kezdeményezett fegyelmi vizsgálatokat a nyomozó hatóságok vezetői a törvény kötelező rendelkezése ellenére sem folytatják le. Az ilyen értelmű átiratokra vagy nem is válaszolnak, vagy azt a – már-már tipikusnak tekinthető – választ adják, hogy az ügyet megvizsgálták, fegyelmi vizsgálat lefolytatását megalapozó súlyú mulasztást nem észleltek, de szóban figyelmeztették az eljáró vizsgálót a hasonló esetek elkerülésére. Az ilyen szóbeli figyelmeztetések hatása pedig nem is kérdéses.

Egyes vizsgálóktól 'négyfülközt' kapott tájékoztatásból pedig az is egyértelmű, hogy a vizsgálók premizálásánál, előléptetésénél szinte semmilyen módon nem szempont az, hogy bűnügyi munkájával az ügyészség milyen mértékben volt elégedett, hány átiratot kapott és miért, hány alkalommal kapta vissza lezárt ügyeit további nyomozati cselekmények teljesítésének elrendelésével, vagy éppen hány alkalommal kezdeményezték fegyelmi felelősségének vizsgálatát.

Egy konkrét példa: két többszörösen büntetett előéletű hajléktalan felfeszítette egy társasház több pincéjét, és onnan különféle fémhulladékokat tulajdonított el. A házmaster ébersége folytán az elkövetőket már a cselekmény helyszínén elfogták. Valamennyi tárgyat lefoglalták, beismerő vallomást tettek, valamint az akció csoport rendőrei kihallgatták tanúként a házmaster és az elfogásban segédkező két férfit is. A vizsgálati osztályra átkerült ügyben lényegében egyetlen feladat volt még hátra: meg kellett állapítani, hogy az elkövetőktől lefoglalt fém dolgok közül melyeket vittek eleve magukkal (korábbi 'gyűjtés' eredményeként), és melyek származnak az elkövetés helyszínéről, egészen pontosan melyik pincéből, azoknak mennyi az értéke. Ennek praktikus eszköze nyilván az egyes pincetulajdonosok kihallgatása volt (egészen pontosan nyolc emberé). Első ránézésre ezt a nyomozati határidő akár egyszerű meghosszabbítása nélkül is meg lehetne tenni, ugyanakkor az eljáró vizsgálónak ez – többszöri ügyészségi sürgetés és személyes konzultáció mellett is – majdnem egy évig tartott. Valószínűleg azért sikerült ilyen 'gyorsan' befejezni a nyomozást, mert a kerületi ügyészség a leghatározottabban képviselte azt az álláspontot, miszerint ezt az ügyet semmilyen körülmények között nem fogja felterjeszteni a Legfőbb Ügyészségre a nyomozás határidejének meghosszabbítása céljából. Miután lezárult a

nyomozás, az ügyészség indokoltnak érezte, hogy kezdeményezze az előadó fegyelmi felelősségre vonását (nem ez volt az egyetlen kirívóan elhúzódo ügye). A kezdeményezés ellenére fegyelmi felelősségre vonásra nem került sor, a parancsnoktól a fent ismertetetthez hasonló szövegű átirat érkezett. Nem sokkal később azonban az illetőt előléptették.

Összegezés

A helyzet javításának lehetőségei

Két kérdés merülhet fel az olvasóban: egyrészt szabad-e ilyen nyíltan beszélni a rendszerben meglévő elégtelenségekről, másrészt pedig, hogy vajon a tanulmány pusztán öncélú kesergés-e, egyfajta panaszfal, vagy ad valamiféle megoldási javaslatot is a helyzet jobbá tétele érdekében?

Mindaz, ami a tanulmányban szerepel, nem titok (legfeljebb nyílt titok az ügyészi szervezeten belül), és így nem is feltétlenül meglepő. Az újdonság talán az lehet, hogy a főügyészség területére kiterjedően csokorba gyűjtöttük a leggyakrabban felmerülő vagy éppen a mindennapi munkában legbosszantóbb problémákat, illetve megpróbáltuk feltárni azok okait. Így ez nem annyira tudományos kutatás, mint inkább a gyakorlat bemutatása volt.

Már önmagában a gyakorlatban felmerülő problémák összegyűjtése és közzététele is tekinthető egy lépésnek, hiszen bármiféle probléma megoldásának kezdete, elengedhetetlen előfeltétele az adott probléma fel-, és elismerése. Nem lenne ugyanakkor teljes a dolgozat, ha legalább röviden nem próbálnék utalni arra, hogy mivel lehetne a felvetett hiányosságokon javítani.

A nyomozó hatóságok anyagi-, és az ezzel szorosan összefüggő létszámhelyzete sajnos ma már egyre inkább politikai, mintsem szakmai kérdés, így erre befolyásunk nem nagyon lehet. Nyilvánvalóan kívánatos lenne mind a létszám, mind pedig a bűnügyi munkára rendelkezésre álló források bővítése, de mint említettem, ezek leginkább rajtunk kívül álló tényezők.

Ami a nyomozó hatóság egyes előadóinak felkészültségét illeti, azon különösebb anyagi eszközök befektetése nélkül is sokat lehetne javítani. Részben továbbképzések megszervezésével, melyeken – szükség és igény esetén akár ügyész előadók segítségével – megalapozottabb jogi tudást szerezhethetnének, részben pedig legalább évente visszatérő, szigorú vizsgáztatással. Ekkor ugyanis ki lehetne szűrni, és tudásának javítására kötelezni mindazokat, akik az anyagi és eljárásjog alapjaival sincsenek tisztában.

A létszámhelyzettől függetlenül, ésszerűbb munkaszervezéssel (főleg az átszignálásoknak az elkerülhetetlen szintre történő csökkentésével), valamint a parancsnoki revízió erősítésével önmagában sokat lehetne javítani a nyomozások idő- és szakszerűségén is.

A legnehezebb kérdés a végére maradt: hogyan lehet javítani az ügyészi utasítások betartásának hajlandóságán, és elérni, hogy azokat lehetőleg elsőre és maradéktalanul teljesítse a nyomozó hatóság?

Manapság – főleg a 'civil lakosság', illetve a média körében, de nem ritkán jogászoknál is, divat minden diszfunkcionalitás rendezése érdekében jogszabályváltozásért kiáltani. Véleményem szerint jelen helyzetben azonban erre nincs szükség, sokkal inkább a meglévő szabályok betartását, betartatását kellene elérnünk (túl azon a jogfilozófiai dilemmán, hogy előre láthatólag betarthatatlan szabályokat egyáltalán érdemes-e megalkotni). Ennek elérésére két út lehetséges: egyrészt javítani lehet, illetve kell az ügyészség és a nyomozó hatóságok kapcsolatán, az ügyészek és utasításaik elfogadottságán. Ez azonban önmagában nem elégséges, gyakran látjuk, hogy rendkívül kedves és udvarias vizsgálók is belesznek a felsorolt hibákba, holott látszólag – és láthatólag – az ügyész és a rendőr kapcsolata az adott helyzetben a lehető legjobb. Sokkal fontosabb lenne a nyomozó hatóságok (felső) vezetésében egy hozzáállásbeli változás elérése, melynek folytán – akár az országos hatóságok szintjéről kiindulva – igen komolyan számon kérnék elsősorban a helyi osztály- és kapitányságvezetőktől a nyomozások időszerűségét, valamint az ügyészi utasítások betartását. Addig ugyanis, míg a kapitány vagy osztályvezetője büntetlenül 'elszabotálhatja' a fegyelmi felelősségre vonásra irányuló ügyészi kezdeményezést, vagy az ügy fokozottabb parancsnoki figyelemmel kísérésére adott utasítást, addig a beosztottja sem fog különösebben aggódni azért, hogy mihamarabb és minél teljesebben eleget tehessen utasításainknak. A kezdeményezett fegyelmi eljárások tényleges megindítása, érdemi határozattal történő befejezése, valamint munkájuk színvonalának a premizálásnál való komolyabb figyelembe vétele valószínűleg sok vizsgálot más magatartásra ösztönözne.

Sürgető volna mindezek érvényre juttatása érdekében a lehetséges lépéseket megtenni, mert az állandó túlmunka szintjéig leterhelt kerületi ügyészségeket a nyomozati iratoknak az egyébként szükségesnél gyakrabban történő bekérése és áttekintése, ugyanazon dolgoknak az ismételt észrevételezése, egyre több ügyben egyre terjedelmesebb átiratok megszerkesztése rendkívüli módon tovább terheli, gyakran anélkül, hogy intézkedéseiknek komolyabb érdemi hatását látnák. Ugyanakkor mindez nem egyedi, fővárosi probléma; más ügyészségeken is jelentkeznek hasonló problémák, legfeljebb kisebb mértékben.

Remélem, hogy néhány éven belül sokkal kedvezőbb tapasztalatokról számolhatunk be.

ELTERELÉS A FIATALKORÚ ELKÖVETŐKNÉL, KÜLÖNÖS TEKINTETTEL A MAGATARTÁSI SZABÁLYOKRA

A hazai demográfiai adatokat figyelemmel kísérve megállapítható, hogy a fiatalkorú (14-18 év közötti) népesség száma jelenleg mintegy 500.000 fő. Körükben a kriminalitás gyakorisága életkori sajátosságaiknak megfelelően magasabb, mint az össznépességben, és 1980. óta folyamatosan emelkedő tendenciát mutat, jelenleg az összébűnözésen belül (2007-es adat) 9,01% a fiatalkorúak által megvalósított bűncselekmények aránya. Ezt a számot megvizsgálva ugyanakkor erős anomáliákat fedezhetünk fel: Borsod-Abaúj-Zemplén megyében évek óta 12% fölött, míg például Vas Megyében 2% alatt található a fiatalkorú elkövetők aránya.

A fiatalkorúak bűnözésének struktúráját áttekintve megállapítható, hogy abban főleg a kisebb tárgyi súlyú vagyon elleni bűncselekmények vannak jelen (64,53%), ezen belül is az összes bűncselekmény 35,69%-át teszi ki a lopás, jelentős a rongálások száma és sajnálatos módon 10%-ot közelítő értékben található rablás is. A tendenciákat megvizsgálva aggasztó jelenségeként tapasztalhatjuk, hogy egyre nő az alkohol szerepe a bűnözésben, mint oksági tényező, a bűncselekmények egyre erőszakosabbak, továbbá a fiatalkorú bűnözés elkövetői egyre alacsonyabb presztízsű iskolákba (szakmunkásképző, szakiskolákba) járó személyek.⁷ A fenti tendenciák Somogy megyében is megfigyelhetők, egyre aggasztóbb (tavaly 5,74 %), az alkohol mint oksági tényező, és itt is egyre nő a rablások száma⁸.

⁷ Adatok: www.police.hu A gyermek- és fiatalkori bűnözés helyzete.

⁸ Forrás: ügyészségi statisztika.

Ugyanakkor az is megállapítható, hogy a kriminalizálódott fiatalkorú elkövető gyakran maga is áldozatnak tekinthető: kiszolgáltatott, veszélyeztető körülmények között él, életéből hiányzik az alapvető irányítás, nevelés, gondoskodás. A fenti tendenciák és problémák nemcsak hazánkban figyelhetők meg, hanem mindenhol. A jogalkotók a világ minden részén jelentkező tendenciára már évtizedek óta a reszocializációs és a tetтарыnyos felelősségi modell között keresik a megoldást, a legutóbbi évtizedekben pedig e téren is egyre inkább előtérbe kerül a helyreállító igazságszolgáltatás. A Btk. és a Be. rendelkezései több helyen is tartalmazznak utalást, előírást a fiatalkorúakkal szembeni különös szabályokra, talán legösszefogottabban a Be. 447. §-hoz fűzött kommentár foglalja össze a célt:

„A fiatalkorúakkal szembeni eljárás folyamán folyamatosan figyelemmel kell lenni arra a követelményre, hogy az elkövetők ezen körének elsődleges a törvények iránti tiszteletre irányuló nevelési cél, és ehhez képest másodlagosak a büntetési célok.”

A fenti alapvetés igazságát támasztja alá az a tény is, hogy a tavalyi év folyamán a fiatalkorú elkövetők 90,1 %-a első büntényes elkövető volt, akinél így jó esély van helyes kezeléssel a bűnözői karrier kezdetek kezdetén való megelőzésére.⁹

Ezt a nevelési célt álláspontom szerint már eddig is sokkal eredményesebben lehetett nevelő jellegű intézkedéssel elérni, mint valamely büntetés alkalmazásával. Ezért van kiemelt szerepe a fiatalkorú elkövetők bírói úttól történő elterelésének.

Tovább erősíti a fenti célokat, hogy a fiatalkorúak elleni büntetőeljárás gyakorlati tapasztalatai alapján megállapítható, miszerint a bírósági büntetési rendszer jelenleg „lyukas”. Mivel a fiatalkorú általában nem rendelkezik jövedelemmel, illetve jelentős saját vagyonnal, vele szemben pénzbüntetés alkalmazása célszerűtlen. 18. életéve betöltéséig a törvény kizárja vele szemben a közérdekű munka kiszabását. Ebből következően azonban a bíró, amikor elé kerül a fiatalkorú ügye, a megrovás vagy próbára bocsátás után szankcióként gyakorlatban a következő lépcsőben a felfüggesztett szabadságvesztést szabja ki, azaz a legenyhébb intézkedések után rögtön „a börtön kapujában” találhatja magát a fiatalkorú. Ezért is nagy az elterelés (diverzió) jelentősége, melyből a gyakorlatban elsősorban a vádemelés elhalasztását emelem ki, amely magatartási szabályai segítségével a fiatalkorúak helyes nevelését, „jó” útra történő visszaterelését is megvalósítja. A jelenlegi gyakorlat során a fiatalkorú gyanúsítottakkal kapcsolatban általában lépcsőzetes fellépés indokolt.

Első körben e téren is *közvetítői eljárás* lehetőségét kell vizsgálni, amely azonban a fentiekben kifejtettek alapján gyakran nem feltétlenül eredményes. Ezt követően, amennyiben lehetséges, *megrovás* alkalmazható, majd a *vádemelés elhalasztásával* szolgálható megfelelően a cél. A

⁹ Adatok: www.police.hu A gyermek- és fiatalkori bűnözés helyzete.

fentiek eredménytelensége vagy alkalmazhatatlansága esetén célszerű vádat emelni, ezt is elsősorban *tárgyalás mellőzésével*, vagy *bíróság elé állítás* során. (Itt kell kiemelni, hogy a fiatalokorúak ügyeiben a tárgyalás mellőzésével kapcsolatban sok kritika fogalmazódott meg, mivel a fiatalokorú nevelését aligha szolgálja, amikor csupán egy papírt kap meg bűnössége megállapításáról, a bírósággal ezen túl nem érintkeznek, így cselekménye súlyát nem is méri fel) Csak végső esetben alkalmazzuk a *rendes bírósági eljárást*.

Ami a vádemelés elhalasztását illeti, e téren szerencsére az elmúlt 13 év gyakorlata, (az intézmény 1995. szeptember 1. napjától alkalmazható a fiatalokorúak ügyeiben) jó lehetőséget ad a gyakorlati tapasztalhatók értékelésére. E jogintézmény szerepe továbbra is kiemelkedő a fiatalokorúak ügyeiben, azt a fentiekben kifejtettek miatt is a közvetítői eljárás 2007. január 1-jei megjelenése sem veszélyezteti (a statisztikai adatok szerint országos szinten csak 1,3%-a zárult le az ügyeknek ezen új jogintézmény alkalmazásával).¹⁰

A vádemelés elhalasztásának jelenleg 3 esete ismert, ebből kettő kötelező (kábitószerral visszaélés, tartás elmulasztása), egy pedig az ún. általános, a mérlegelésen alapuló (Be. 222. § /1/ bekezdés). Ezt az általános vádemelés elhalasztását állítom jelen írás központjába, illetve az ehhez kapcsolódó speciális magatartási szabályokat, hiszen a magatartási szabályok között is elkülöníthetők az általános, pártfogó felügyeletre vonatkozó szabályok, továbbá a speciális magatartási szabályok, amelyek az ügy és elkövető egyedi körülményeire reagálva, a nevelési cél előtérbe helyezésével szolgálják ezen eljárás sikerességét.¹¹

Az összes vádhalasztást vizsgálva megállapítható, hogy vádemelés elhalasztást a fiatalokorú elkövetőkkel szemben nagyobb arányban alkalmaznak, mint felnőtt korúakkal szemben: 2004. óta éves szinten mintegy 10%-át teszi ki az ügyeknek. A vádhalasztások sikeresnek tekinthetők, hiszen az esetek 85-90%-a zárul le eredményesen, az eljárás megszüntetésével.

Ezt a tendenciát igazolják a Somogy megyei adatok is. Megyénk évek óta, országos szinten, első helyen áll a vádemelés elhalasztásának alkalmazásával. 2004-ben a fiatalokorúakkal szemben indult befejezett nyomozások 13,6%; 2005. évben 10,4%; 2006. évben 12,98%; 2007-ben 12,2% zárult le a vádemelés elhalasztásával.¹²

Az egyes magatartási szabályokat vizsgálva mind az anyagi, mind az eljárási törvényeink is adnak támpontot ezekhez, de csak példálózó jelleggel, amin túl egyéb szabályok is előírhatók. Itt kell kiemelni a Btk. 82. § (5) bekezdésében tartalmazott nem taxatív felsorolást, mely

10 Forrás: ügyészségi statisztika.

11 Bogár P. - Margitán É. - Vaskuti A.: Kiskorúak a büntető igazságszolgáltatásban. KJK Kerszöv. Bp, 2005. 159-166. o.

12 Forrás: ügyészségi statisztika.

szerint előírható, hogy a bűncselekmény elkövetésében részt vett, meghatározott személlyel ne tartson az elkövető kapcsolatot, a sértettől, lakásától, munkahelyétől, nevelési, oktatási intézménytől, ahová a sértett jár, tartsa távol magát, meghatározott jellegű nyilvános helyeket ne látogasson, nyilvános helyen ne fogyasszon szeszesitalt, meghatározott helyen, időközönként, meghatározott szervnél vagy személynél jelentkezzen, vegye fel a kapcsolatot a megyei Munkaügyi Központtal, az önkormányzatnál jelentkezzen közmunkára, hozzájárulása esetén meghatározott gyógykezelésnek, gyógyító eljárásnak vesse alá magát, vegyen részt a pártfogó felügyelői csoportos foglalkozásokon a pártfogó felügyelő közösségi foglalkoztatójának programja szerinti más foglalkozáson.

Szintén nem taxatív felsorolást ad a vádemelés elhalasztása keretében a Be. 225. §-a is, mely szerint előírható, hogy részben vagy egészben térítse meg a sértettnek a bűncselekménnyel okozott kárt, más módon gondoskodjon a sértettnek adandó jóvátételről, pszichiátriai, alkoholfüggősséget gyógyító kezelésen vegyen részt.

Megvizsgálva a gyakorlatot, az elmúlt évek előírt egyedi magatartási szabályait, többféle módszer szerinti csoportosítás lehetséges. Talán a leggyakoribb nézőpont szerint célszerű az erkölcsi, büntetőjogi szabályok, a korlátozó jellegű szabályok, továbbá nevelő jellegű egészségügyi szociális szabályok elkülönítése.¹³

Az erkölcsi szabályok, jogkövető magatartás megerősítésére irányuló szabályok során az országos gyakorlatot vizsgálva gyakran tapasztalható általános viselkedési szabályok előírása. Ide tartozik az agresszió tilalma, a tiszteletudó, konfliktust kerülő magatartás előírása. Gyakori a jogellenes tevékenységtől való eltiltás, mely némileg konkretizálva a vádemelés elhalasztásának speciális magatartási szabályai között kerül előírásra. Ilyen pl. a „tartózkodjon a kétes eredetű dolgok megvásárlásától” vagy a „nem jogtisztá zenei, számítógépes programot nem másoljon”. Ezekről a szabályokról megállapítható, hogy előírásuk gyakran felesleges, hiszen egyébként is benne van az általános pártfogói magatartási szabályokban. Ezen a téren tehát a vádemelés elhalasztása során meghatározott magatartási szabályok egy része nem tekinthető megfelelőnek.

Az erkölcsi, jogi szabálykövetés megerősítésén belül gyakori a gyanúsított jogkövetésre ösztönzése, vagy a pozitív minták követésére való ösztönzés a magatartási szabályok előírása során. E szabályokkal kapcsolatban is megfogalmazó némi kritika. Olyan magatartási szabályok, miszerint „mobiltelefont csak üzletben vegyen”, illetve „aktívan vegyen részt az iskolai közösségi munkában” túl általánosak, nehezen ellenőrizhetők, megfoghatatlanok.

13 A magatartási szabályok csoportosításának szempontjai részletesen: A pártfogó felügyelet magatartási szabályai. IM Országos Bűnmegelőzési Bizottság, Bp., 2006.

A gyanúsítottat *korlátozó* speciális magatartási szabályok irányulhatnak a mozgás korlátozására („esténként tartózkodjon otthon”), irányulhatnak egy konkrét magatartás korlátozására (tipikus itt az alkohol fogyasztásától történő eltiltás, amely azonban szintén nehezen ellenőrizhető). A gyakorlatban gyakori a bizonyos személyekkel történő kapcsolattartás tiltása vagy előírása, de e téren a legsikeresebbnek valamely feladat vagy tevékenység elvégzésének előírása bizonyul. E téren gyakran lehet jó, ellenőrizhető, megtartható és hasznos magatartási szabályt előírni, gyakori a meghatározott okirat (pl. személyi igazolvány) beszerzésére kötelezés, restoratív jelleggel a sértett kárának megtérítése, bocsánatkérés előírása stb. Ugyanakkor főleg szerzői jogsértés terén gyakorta merülnek fel problémák is: Igen gyakori a fiatalkorú, szerzői vagy szerzői joghoz kapcsolódó jogok megsértésének vétségét elkövetett gyanúsított részére annak előírása, hogy a szerzői jogi szabályokat ismerje meg. Azt hiszem, hogy még a jogásztársadalmon belül is igen kevesen vannak, akik ezen jogszabályokat töviről hegyire ismernék, e magatartási szabály *önmagában* történő előírása ezért álláspontom szerint teljesen fölösleges, eredményt nem hozhat. Ez csak abban az esetben lehet célszerű, ha megfelelő intézményrendszert is kiépítenek e szabályok megismerésére.

A szabályok harmadik, fiatalkorúak körében a leggyakrabban és legnagyobb hatékonysággal alkalmazott csoportját képezik a *nevelő jellegű szabályok*. Egyfelől kiemelkedő a fiatalkorúak esetén a tanulmányok folytatása előírásának jelentősége. Még abban az esetben is, ha a gyanúsított tankötelezettsége már megszűnt. A tanulmányok folytatása nemcsak a képzettséget növeli, hanem az oktatás bünelkövetéshez vezető hiányosságait is képes pótolni. Ezen magatartási szabály a Somogy megyei gyakorlatban is domináns a fiatalkorúak speciális magatartási szabályai között.

Emellett ki kell emelni a különböző tanácsadások, tréningek megszervezését, és az ezen való részvétel előírását. 2006 óta Somogy megyében az Igazságügyi Hivatal elindította a „Több leszek, jobb leszek” című csoportfoglalkozási programját, melynek keretében különböző modulokban (hivatalos ügyintézés, büntetőjogi veszélyeztetettség, család, szabadságvesztés-börtönélet stb.) szervezett keretek között, havi rendszerességű oktatás keretében adnak tájékoztatást a fiatalkorú gyanúsítottaknak (is) a bűncselekmények elkövetéséhez vezető okok és tényezőkről és ezek elkerüléséről. Ezek a foglalkozások amellett, hogy a rajtuk való részvétel könnyen ellenőrizhető, arra is jók, hogy keretet adjanak a fiatalkorú gyanúsított konfliktuskezelési, illetve jogi, közigazgatási ismereteinek a fejlesztéséhez, ily módon ténylegesen jobban valósulhat meg a nevelési cél vele szemben. A program az elmúlt évek tapasztalata alapján kiemelkedő sikernek tekinthető. Az elmúlt évek vádemelés elhalasztása során alkalmazott speciális magatartási szabályait összességükben vizsgálva legnagyobb problémaként azt kell kiemelni, hogy a magatartási szabályok

gyakran nem elég konkrét és ellenőrizhetők. Abban az esetben, ha konkrétság hiányában a végrehajtás, avagy a szabály jellegéből fakadóan az ellenőrzés lehetősége nem adott, a speciális magatartási szabály gyakran válhat „pusztába kiáltott szóvá”: megszegése sem állapítható meg egyértelműen, erre tekintettel pedig szankcionálni sem lehet. Ezért célszerű az ügyészi gyakorlatban az ennek elkerülésére törekedni.¹⁴

A fenti problémákat összegezve tehát, konkrétan megfogalmazott, ellenőrizhető magatartási szabályok előírására kell törekedni, célszerű a pártfogó felügyelőket is ösztönözni az ilyen magatartási szabályokra történő jelentéstételre. A jelenlegi gyakorlathoz képest erősebb kommunikáció szükséges az igazságügyi hivatalok és az ügyészi szervezet között is, hogy minél „olajozottabban” történjen a speciális magatartási szabályok előírása. A pártfogó felügyelők lehetőség szerint eleve olyan szabályokat javasoljanak az ügyésznek, amelyet az célszerűnek, szakszerűnek és eredményesnek gondol. Ennek azért is jelentősége lehet, mivel utóbb a pártfogó ellenőrzi a magatartási szabályok megtartását, így az azokra való javaslatétel során már nyilvánvalóan bekalkulálja az ellenőrizhetőséget.

A magatartási szabályok végrehajtása során kiemelendő, hogy állásponctom szerint szükséges egy egységes ellenőrzési rendszer felállítása a szabályok megtartása vonatkozásában. Egységes kezelési rendszer kidolgozása kellene a magatartási szabályok megítélése, szankcionálása terén is. Emellett az ellenőrzés során szorosabb kapcsolatot kell ápolni a rendőrséggel, hiszen érdemben a helyi rendőri szerv (adott esetben a körzeti megbízott) tehet legtöbbet a magatartási szabályok folyamatos ellenőrzéséért. Sajnos gyakran nem is értesül a vádemelés elhalasztásának tényéről. Somogy megyében, mind a fiatalkorú, mind a felnőtt korúak körében az országos átlagot jóval meghaladó a vádhalasztások száma. Ennek több oka állapítható meg:

Az ügyészség kapcsolata az Igazságügyi Hivatallal évek óta igen jó, intézményesített eljárásokat fejlesztett ki a két szervezet között, így például a pártfogói vélemény beszerzéséről rendelkező határozatot annak meghozatala után azonnal faxon is megküldjük az igazságügyi hivataloknak, hogy azok a határozat tényleges megérkezése előtt már tudjanak készülni feladataikra. Kiemelendő emellett, hogy megyénkben vezetői elvárás a vádhalasztások, illetve a közvetítői eljárások minél gyakoribb alkalmazása, illetve az a tény, hogy a pártfogó felügyelők a munkát igen komolyan veszik, olyan magatartási szabályokat írnak elő, amelyek célszerűek és alkalmazhatók (a kialakított sikeres oktatási tematikáról már említést tettem), ennek megfelelően a javaslatok mintegy 90%-át magatartási szabályként az ügyész ténylegesen elő is írja.

14 Kerecsi K. - Kó J.: A pártfogó felügyelet speciális magatartási szabályai. Kutatási beszámoló, 2005. (kézirat, OKRI)

Megyénk gyakorlatában a magatartási szabályokat vizsgálva természetesen problémás kérdések is előfordulnak:

Már a közvetítői eljárás előtt is kiemelten kezelte a vádhalasztás során az ügyészi szervezet a kártalanítás lehetőségét. Ezzel kapcsolatban azonban egy fontos tény kiemelendő. Mivel a fiatalkorúknak saját jövedelme, jelentősebb vagyona nincs, az előírt kártalanítást általában a szülő fizeti meg. Ennek két veszélye van: Egyfelől kellő visszatartó erőt nem érhetünk el az ilyen magatartási szabállyal, hiszen a fiatalkorúban legfeljebb az tudatosul, hogy ha elkövet valamit, majd a szülei rendbe hozzák, másfelől méltánytalanságok is előfordulhatnak, hiszen amennyiben a szülő a magatartási szabályokban foglaltak ellenére nem, vagy nem időben fizet, mulasztása miatt a gyermekét, a fiatalkorú gyanúsítottat szankcionáljuk a vádemeléssel.

A gyakorlatban megállapítható, hogy Somogy megyében egyre inkább a rongálások során alkalmazzuk a kártalanítást, mely a sértett részére történő személyes munkavégzéssel (pl. az összefestett fal újrafestésével) valósul meg.

Megyénkben szintén kiemelt az iskolalátogatás előírásának, meghatározott iskolai tanulmányok folytatásának, az igazolatlan hiányzások mellőzésének előírása. Ez fontos motiváló erő álláspontom szerint, ezért szinte kivétel nélkül alkalmazzuk minden egyes bűnben.

Emellett az országos tapasztalatokból okulva, a nem konkrét, nem számon kérhető szabályok is egyre ritkábban fordulnak elő a vádhalasztás speciális magatartási szabályai között.

Kiemelem azt is, hogy az igazságügyi hivatalok létrehozása és utóbbi időben történő jelentős bővítése igen fontos előrelépés volt. A velük való minél jobb kapcsolat pedig a vádemelés elhalasztása során alkalmazott magatartási szabályok szempontjából kulcsfontosságú. Őszintén remélem, hogy pártfogói szervezettel való szoros és eredményes kapcsolatunknak ez még csak a kezdete.

Összegzésképpen tehát elmondható, hogy a vádemelés elhalasztása a fiatalkorúak ügyeiben jelenleg is az egyik leghatékonyabb eszköz a nevelési cél megvalósítására, az elmúlt évek tapasztalatainak és hibáinak értékelése révén pedig hosszú távon is biztosítható a gyanúsítottak megfelelő kezelése, a bűnözői karrier megelőzése.

HUOMENTA – AVAGY KATONÁK ELLENI BÜNTETŐELJÁRÁS FINNORSZÁGBAN

(Hasonlóságok és különbségek a magyar szabályokhoz képest)

A finn ügyészségi rendszer élén a legfőbb ügyész áll, akinek egy helyettese van. A legfőbb ügyész és helyettese hatásköre eltérő. A legfőbb ügyész közvetlenül a büntetőeljárásokba nem folyik bele, ő elvi irányítását, vezetését végzi a szervezetnek, a törvényhozási folyamatban közreműködik, kinevezi az ügyészeket. A helyettese felelős a költségvetés betartásáért, ő menti fel az ügyészeket, továbbá konkrét büntetőeljárási kérdésekbe is beleavatkozhat. A legfőbb ügyészt a köztársasági elnök nevezi ki, kinevezésébe a pártoknak beleszólása nincs. A legfőbb ügyész és az ügyészség, továbbá az egyes beosztott ügyészek is csak a törvényeknek vannak alárendelve, függetlenek minden más államhatalmi szervtől. A legfőbb ügyészségen 13 legfőbb ügyészségi ügyész dolgozik 4 főosztályon. A főosztályok: az adminisztratív, az ügyészségi, a fejlesztési – továbbképzési és a nemzetközi főosztály. Az ügyészi szervezet következő lépcsőfoka a városi ügyészségek, amelyekből 15 van, ezekhez az ügyészségekhez pedig összesen 50 ügyészségi iroda tartozik azért, hogy az ország egész területét lefedje az ügyészi szervezet. Az országban jelenleg 322 fő ügyész és titkár dolgozik. Egy ügyész átlagosan évente kb. 300 ügyet dolgoz fel. Az ügyészek közül sokan specializálódnak bizonyos ügyek intézésére. Ezeket az ügyészeket a legfőbb ügyész nevezi ki. Ilyen ügyészek foglalkoznak az alábbi ügyekkel:

- drogok és szervezett bűnözés;
- gazdasági bűncselekmények;
- nemi erkölcs elleni bűncselekmények és embercsempészet;

- számítástechnikai és szerzői jogi bűncselekmények;
- hivatali bűncselekmények, katonai bűncselekmények, vesztegetés;
- környezetvédelmi bűncselekmények;
- nemzetközi ügyek.

A rendőr-ügyek nyomozását kijelölt ügyészek irányítják, azonban ők maguk nem nyomoznak. A rendőrségi törvény 2007-ben történő változtatása kapcsán került be a törvénybe, hogy abban az esetben, ha rendőr követi el a bűncselekményt, ügyész vezeti a nyomozást. Ennek a változtatásnak az oka az volt, hogy a közvéleményt jobban meggyőzzék a tisztességes eljárásról. Az ügyészek illetékességét a rendőr szolgálati helye alapozza meg. Ügyeleti rendszerben heti váltással dolgoznak ezek az ügyészek, akiket a legfőbb ügyész nevez ki, és akik csak ezekkel az ügyekkel foglalkoznak, általános ügyészi munkát nem végeznek. 2007-ben 678 bejelentés érkezett rendőrök ellen, 31 ügyet küldtek meg vádemelésre megfontolás céljából, ezekből pedig 2 esetben történt vádemelés. A rendőrügyek vizsgálatra kijelölt ügyészek a vádat nem képviselik, másik ügyésznek adják át.

Katonai büntetőeljárásokban történő közreműködésre 40 ügyészt jelölt ki a legfőbb ügyész 10 ügyészegeen. Finnországban 2000–2007 között átlagosan évente 4300–5800 parancsnoki nyomozást indítottak. Ezek közül fegyelmi büntetés kiszabásával végződött 3900–5200 ügy. Az ügyészekhez 350–500 ügy került, másodfokra a 2007-ben 20 ügy került a fellebbezések kapcsán. A kijelölt ügyészek az általános ügyészi teendőik mellett látják el ezen ügyek vádképviselését. A katonai ügyekkel foglalkozó ügyészek mindegyikének illetékessége kiterjed az egész országra. Az őrnagynál magasabb rendfokozatú elkövetők ellen a legfőbb ügyészségen kijelölt ügyészek járnak el, ezen ügyekben első fokú bíróság az ítéletábla Helsinkiben. A katonai ügyész nem vezeti a nyomozást, azonban a szükséges utasítást a katonai nyomozóhatóságnak megadhatja. Az ügyész dönt a vádemelésről, és ha vádat emel, első és másodfokon is ő képviseli a vádat. A katonai ügyész felülvizsgálhatja a fegyelmi eljárásokat, az ítélet végrehajtása kapcsán feladata viszont nincs.

A büntetőeljárás hasonlóan néz ki, mint a magyar rendszer. Az eljárás feljelentéssel, vagy felderítéssel indul, majd megkezdődik a nyomozás. A nyomozásra határidőt a törvény nem ír elő, azt lényegében az elévülési időben le lehet folytatni, azonban ez nem jellemző. A nyomozásokat az egyszerűbb ügyekben 2-4 hónap alatt a rendőrség befejezi és átadja az ügyésznek vádemelésre. Az ügyésznek 60 napja van vádat emelni, vagy megszüntetni az eljárást, azonban jellemzően az egyszerűbb ügyekben 15 napon belül benyújtják a vádat. Az ügyésznek a magyar szabályokkal ellentétben nincs konkrét utasítás adási joga a rendőr felé, csak meghatározhatja, hogy milyen bizonyítékokra van még szükség és a rendőrségi alkalmazott, nyomozó saját belátása szerint

ezeket a bizonyítékokat beszerzi. Az ügyész a nyomozást felügyeli, ő maga azonban nyomozást nem folytathat, erre törvényes lehetőség nincs. A büntetőeljárás legfontosabb szakasza a bírósági eljárás, a tárgyalás. Erre három fokon van lehetőség – városi bíróság, ítéletábla (amely bizonyos ügyeknél elsőfokú bíróság), és a legfelsőbb bíróság (amely másodfokú bíróság is lehet az ítéletábla előtt kezdett ügyekben). A tárgyalás öt szakaszból áll: a vád ismertetése, a védekezés előadása, a bizonyítási eljárás megnyitása, bizonyítás, és a bizonyítási eljárás befejezése. Az ügyész szempontjából legfontosabb szakasz a bizonyítási eljárás megnyitása, mert az ügyész ekkor ismerteti, hogy milyen bizonyítékok állnak rendelkezésre és hogy azok hogyan bizonyítják a bűnösséget. Ezt követően a bíróság értékeli a bizonyítékokat, és ítéletet hirdet. A finn rendszerben a vád bizonyítása a közzéadást terheli, a bíró szerepe passzív, ellentétben a magyar gyakorlattal. A magyar gyakorlattal szintén ellentétes, hogy ugyanaz az ügyész tárgyal első, másod és esetleg harmadfokon is.

A katonai büntetőeljárás Finnországban létezik, azonban nem abban a formában, mint a magyar rendszerben. Finnországban a katonai büntetőeljárás hatálya alá a bűncselekmények három fajtája tartozik: katonai bűncselekmények (Btk. 45. fejezete); katonai büntetőeljárás törvény 2. §-ban nevesített köztörvényes bűncselekmények; a sorkatonaságról szóló törvény 118. §-ban szakaszában nevesített, a sorkatonai szolgálat megtagadása elnevezésű bűncselekmény.

Katonai bűncselekmények a következők: szolgálati bűncselekmények (szolgálatban kötelességszegés); őrszolgálati bűncselekmények (örkatona elhagyja szolgálati helyét); eltávozási bűncselekmények (önkényes eltávozás); engedelmességi bűncselekmények (parancs iránti engedetlenség); előjárói bűncselekmények (előjárói hatalommal visszaélés); vegyes bűncselekmények (törvénytelen politikai aktivitás); háborús katonai bűncselekmények. (hadijogi törvények megsértése)

Köztörvényes bűncselekmények akkor tartoznak a katonai büntetőeljárás hatálya alá, ha azokat katona követte el másik katona, vagy az alakulat sérelmére. A legtöbb általános bűncselekmény ide sorolható, pl. az emberölés, a testi sértés, a kényszerítés, a sikkasztás, a lopás, a zsarolás, a hamisítás, a rongálás, a csalás, a vesztegetés.

A sorkatonai szolgálat megtagadását akkor követi el a sorköteles, ha teljes mértékben megtagadja a bevonulást és a fegyver nélküli szolgálatot sem vállalja.

A katona fogalma alá tartozik:

- a fegyveres erők hivatásos állományú tagja és nem hivatásos állományú tagja, utóbbi akkor, ha katonai feladatok ellátására van kijelölve;
- sorkatonák;
- női sorkatonák (önkéntes alapon bevonulhatnak);
- tartalékos továbbképzésre berendelt, már leszerelt sorkatonák;

- katonai iskolák tanulói;
- határőrség hivatásos állományú tagjai;
- külföldön szolgálatot teljesítő missziók állománya.

E bűncselekmények nyomozását elsősorban az alegységeknél szolgálatot teljesítő nyomozótisztek végzik. A nyomozótisztek a katona előjárói. A legtöbb esetben a kisebb súlyú vétségek elkövetésére kerül sor, amely esetekben a századparancsnok folytatja le a nyomozást. Őrizetbe vételi hatásköre van az alegység (század) parancsnokának, a magasabb egység parancsnokának, a laktanya parancsnokának, a vezérkari parancsnoki nyomozási főosztály vezetőjének, továbbá a katonai rendőrség tisztjének és a jogi tisztnek is. Súlyosabb bűncselekmények elkövetésénél a nyomozást a vezérkar kijelölt nyomozói végzik. Ezek, a vezérkari katonai nyomozók korábban rendőrtisztek voltak, komoly nyomozói tapasztalattal rendelkeznek. A rendőrségnek nincs arra lehetősége, hogy a nyomozást elkezdje, katona elkövető esetén intézkedési lehetőség nincs, azonban olyan bűncselekmények esetén, ahol bűnügyi technikai, kriminalisztikai szakértelemre van szükség (pld. DNS elemzés), a rendőrséget is bevonják a nyomozásba.

A parancsnok hatásköre annak eldöntése, hogy a kinyomozott tényállás alapján megvalósult-e katonai bűncselekmény, vagy csak fegyelmi vétségéről van szó. Annak elkerülése érdekében, hogy bűncselekményt fegyelmi vétségként bíráljanak el, a parancsnok az alakulat jogi tisztjével együtt negyedévente átnézetit a folyamatban volt fegyelmi ügyek iratait, és szükség esetén áttételre kerül sor. Az ügyek közel 90%-ában fegyelmi vétség valósul meg. Fegyelmi vétség lefolytatására nincs lehetőség, és át kell tenni az ügyet az ügyészhez, ha az elkövető leszerelt; a sértett panasszal élt a fegyelmi eljárásban történő elbírálás miatt; az elkövetett fegyelmi vétséggel együtt más, katonai büntetőeljárás hatálya alá tartozó bűncselekmény is megvalósult; az elkövetővel együtt más katona katonai bűncselekményt követett el azonos alkalommal és nem célszerű az ügyek elkülönítése.

A parancsnok dönthet úgy, hogy bár formailag megvalósult a katonai bűncselekmény, mégsem küldi meg a nyomozás iratait az ügyésznek. Ilyen esetek lehetnek:

- senkit sem lehet vádolni (pl. az elkövető meghalt);
- jelentéktelen a szabályszegés a katonai fegyelmi rend szempontjából.

A katonai bűncselekmények elbírálására 20 városi bíróság van kijelölve, ezek másodfokú fóruma az ítélőtábla Helsinkiben. Abban az esetben, ha az ítélőtábla az elsőfokú bíróság, a Legfelsőbb Bíróságon bírálják el a fellebbezést. A katonai bíróságok összetétele más, mint a civil bíróságoké, mert első fokon bár civil tanácselnök van, mellette mégis 2 katonai ülnök segíti a döntéshozatalt. Az ülnökök közül az egyik tiszt, a másik tiszthelyettes. Az ítélőtáblán három hivatásos bíróból és két katonai ülnökből álló tanácsban ítéleznek. Itt az ülnököknek minimum

őrnagy rendfokozatuk kell, hogy legyen. A legfelsőbb bíróságon öt hivatásos bíró és két katonai ülnök alakít egy tanácsot, a katonai ülnökök rendfokozata minimum ezredes lehet. A katonai ülnököket a legfelsőbb bíróság elnöke nevezi ki határozott időre – 2 évre –, az ülnököket újra ki lehet nevezni. A 2 éves kinevezésre azért van szükség, mert az ülnökök nem hivatásos bírók, hanem aktív szolgálatot ellátó tisztek, akiket szolgálati okból gyakran vezényelnek az ország más részeibe. A katonai ülnököket katonai bírónak is hívják, mert ugyanannyi szavazati joggal rendelkeznek a döntéshozatalnál, mint a hivatásos bírók. A büntetőeljárási szabályok ugyanazok, mint a civil ügyeknél. A katonai ügyeket a bíróságok (beleértve a másodfokú bíróságot is!) 2-4 hónap alatt befejezik, sokkal gyorsabban, mint a civil ügyeket. A katonai bíróságok hatáskörébe tartozik a fegyelmi büntetések elleni fellebbezések elbírálása is. E fellebbezéseket soron kívül, általában 10-15 napon belül, vagy ennél gyorsabban is elintézik.

Finnországban a sorkatonaságnak nagy a népszerűsége. A parancsnokok sokszor maguk is meglepődnek, hogy mennyire lelkesek a fiatalok, és olyanok is be akarnak vonulni, akik fizikailag nem alkalmasok. A fizikai alkalmatlanság a sorozások alkalmával 10% alatti értéken van, ebben nagy szerepe van az északi országok hagyományosan sportos, egészséges életmódjának is. Jelenleg 30–35 000 fő a hadsereg létszáma, ebből kb. 20 000 fő a sorkatona. A tartalékosok behívásával a hadsereg létszáma 30 napon belül kb. 350 000 főre növelhető. A katonai büntetőeljárásnak a finnországi rendszere is nagyban hozzájárult ahhoz, hogy a sorkatonai szolgálat alól nem bújnak ki a fiatalok, ugyanis az eljárásokat tisztességesen, gyorsan, nagy szakmai hozzáértéssel folytatják le olyan módon, hogy közben figyelembe veszik az ország, a bevonult fiatalok, azok szülei és a közvélemény hozzáállását, érdekeit is.

A FOLYTATÓLAGOSSÁG ÉS AZ ÜZLETSZERŰSÉG MEGÁLLAPÍTÁSÁNAK GYAKORLATI PROBLÉMÁI AZ ÁRUHÁZI LOPÁSOK ESETÉBEN

A következőkben vázolni kívánt probléma természetesen bármely bűncselekmény esetében felmerülhet, de a gyakorlati jelentősége döntő többségében az áruházi lopásoknál fordul elő. Az ügyek feldolgozása során láthattuk, hogy vannak olyan ügyészségek, ahol szintén ezt a gyakorlatot követik, míg más ügyészségek nem értenek egyet ezzel az értelmezéssel, mivel ezek a cselekmények néha a megyéken is átnyúlnak. Nálunk Pest megyében azonban a megyei bíróság szorgalmazta ezt az értelmezést, és a főügyészség egyetértett ezzel.

Folytatólagosság

A Btk. 12. § (2) bekezdése szerint nem bűnhalmazat, hanem folytatólagosan elkövetett bűncselekmény az, ha az elkövető ugyanolyan bűncselekményt, egységes elhatározással, azonos sértett sérelmére, rövid időközökben többször követ el.

A folytatólagosság szempontjából ugyanolyan bűncselekménynek csak azonos törvényi tényállás többszöri megvalósítása értendő. Az alapeset és a minősített eset megvalósítása, illetve a különböző minősített esetek egymástól független, többszöri megvalósítása a folytatólagosság törvényi egységébe tartozik. Folytatólagosan elkövetettnek minősül a cselekmény – ha az egyéb feltételek is megvalósulnak – a kísérleti szakban maradt cselekmények esetén, valamint akkor is, ha csak egyes részcselekmények maradtak kísérleti szakban, míg más részcselekmények befejezettek

minősülnek. Előfordulhat továbbá az is, hogy a terhelt a különböző részcselekményeket más elkövetői pozícióban – tettesként, társtettesként vagy részesként valósítja meg. Ilyenkor a cselekményt – mivel az egységnek minősül – egységesen kell elbírálni, és a legsúlyosabban minősülő részcselekmény kihat az egész cselekményre. Így ha csak egyetlen részcselekmény minősül befejezettnek, míg az összes többi kísérleti szakban maradt, az egész cselekményt befejezettnek kell minősíteni. Ugyanilyen eset, ha az elkövető csak egy részcselekményt követett el tettesként, a többit pedig részesként, ennek ellenére az egész cselekményt tettesként elkövetettnek kell minősíteni.

Néhányan ilyenkor beleesnek abba a hibába, hogy a folytatólagosan elkövetett bűncselekményt úgy minősítik, hogy az részben kísérleti szakban maradt, vagy részben bűnsegédként elkövetett, ami az előbb kifejtettek szerint nem helyes.

Az egységes elhatározás a folytatólagosság szubjektív eleme. Ez nem azt jelenti, hogy az elkövetőnek már eleve több ugyanolyan bűncselekmény elkövetését kell elhatároznia, hanem azt kell vizsgálni, hogy a cselekmények azonos indítékból fakadnak-e.

A rövid időköz viszonylag szoros időbeli kapcsolatot jelent, az egyes részcselekmények között akár néhány hónap is eltelhet. Kizárja azonban a folytatólagosságot az a hosszabb időmúlás, amelynek folytán a cselekmények olyan élesen elkülönülnek egymástól, hogy már az egységes akarat-elhatározás sem ismerhető fel. A jelenlegi gyakorlat általában a három hónapon belül megvalósított részcselekményeket minősíti folytatólagosan elkövetettnek, a bíróságok azonban – legalábbis Pest megyében – már hajlanak arra az álláspontra, hogy nemcsak a három hónapon belül, hanem az azon túl, de hat hónapon belül elkövetett cselekmények esetén is megállapíthatónak látják a folytatólagosságot.

Üzletszerűség

A Btk. értelmező rendelkezése szerint üzletszerűen követi el a cselekményt, aki ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése révén rendszeres haszonszerzésre törekszik.

Az üzletszerűség megállapíthatóságának feltétele egyrészt a rendszeres haszonszerzésre törekvés, másrészt az ugyanolyan vagy hasonló jellegű bűncselekmények elkövetése. Az utóbbi kapcsán eligazítást adhat a bűncselekmények Btk. Különös Részében való rendszertani elhelyezése, illetve a különös visszaesés kapcsán maga a törvény határoz meg olyan bűncselekmény-köröket, amelyeket egymással hasonlóknak kell tekinteni, és ez a meghatározás az üzletszerűség kapcsán is irányadó lehet.

A jelenlegi gyakorlat ebben az esetben is, mint a folytatólagosságnál, a három hónapot tekinti olyan rövid időköznek, amelyen belül a rendszeres haszonszerzésre törekvés, és így

az üzletszerűség megállapítható. A bíróságok azonban már ebben az esetben is hajlanak arra, hogy három hónapon túl, de a hat hónapon belül elkövetett bűncselekmények esetén is megállapíthatónak látják az üzletszerűséget.

Az egy eljárásban történő elbírálás követelménye

Mind az üzletszerűséggel, mind a folytatólagossággal kapcsolatban felmerül az egy eljárásban történő elbírálás követelménye.

Olyan esetekben, amikor az elkövető különböző városokban vagy kerületekben található, de ugyanahhoz az áruházláncához tartozó áruházak sérelmére követi el a bűncselekményt, akkor azok egységnek minősülnek, ha a folytatólagosság egyéb törvényi feltételei is fennállnak, mivel azonos sértett sérelmére követik el azokat.

Ilyen például az Auchan, a Tesco, a Cora vagy a Spar áruház, mivel az országban található valamennyi áruházukat ugyanaz a cég üzemelteti, tehát a sértettek is ezek a cégek lesznek, nem pedig az egyes áruházak.

Abban az esetben, ha a különböző áruházak sérelmére elkövetett lopási cselekmények a folytatólagosság egységébe tartoznak, a folytatólagosság körébe tartozó részselekmények egy eljárásban bírálандók el. A törvényi egységből kiragadott egyes részselekmények miatt külön bírósági eljárásnak és büntetés kiszabásának nincs helye a Be. 6. § (3) bekezdés d) pontja alapján, mely szerint büntetőeljárás akadályt képez, ha a terhelt cselekményét már jogerősen elbírálták.

A terheltnek a folytatólagosság egységébe tartozó részselekményeinek elbírálására tehát a fentiek alapján egy eljárásban kell sort keríteni. Ezért az ilyen cselekményekben folytatott nyomozás során a hatóság tudomására jutott újabb részselekmény miatt a bűnügyek egyesítésének lehet helye. Ha a terhelt ellen már vádat emeltek és ezt követően, de a jogerős marasztaló ítélet megelőzően derül fény olyan más cselekményére, amely a korábbi vádemelés alapjául szolgáló cselekményekkel folytatólagos egységet alkot, akkor a már benyújtott vádirat kiegészítésére és módosítására van lehetőség. Tehát azért, hogy a büntetőjogi felelősség egy eljárásban elbírállható legyen, az ilyen típusú bűncselekmények miatt indult nyomozás során a lehető leghamarabb fel kell deríteni, hogy a terhelttel szemben azonos sértett sérelmére elkövetett más cselekménye miatt folyik-e már valamely hatóság előtt eljárás.

Ezekben az esetekben – mivel a cselekmény egységnek minősül – az ugyanazon áruházlánc különböző üzletei sérelmére elkövetett cselekmények elkövetési értékei összeadódnak, és a cselekményt az összesített értéknek megfelelően kell minősíteni, amit az üzletszerű vagy a dolog

elleni erőszakkal történt elkövetési mód – hogy a gyakorlatban leggyakrabban előforduló két elkövetési módot emeljem ki – még súlyosabban minősít.

A gyakorlatban sokszor nehéz megvalósítani ezt az egyszerűnek tűnő követelményt, még a hatóságok körütekintő munkája mellett is.

Ehhez nyújtanak segítséget a Netzsaru és a Praetor Praxis adatai. Ezek alapján lehet megállapítani, hogy a terhelttel szemben mely hatóság előtt, kinek a sérelmére és milyen cselekmény miatt folyik büntetőeljárás.

Az előbbiek felderítéséhez, be kell szerezni a terhelt ellen már benyújtott vádiratokat, jogerős bírósági határozatokat. Ez azért is fontos, mert több esetben éppen így derült ki, hogy a folyamatban lévő eljárásban szereplő egyes cselekmények miatt más ügyészség már vádat emelt, esetleg már meg is hozták az ügydöntő határozatot. Ezzel tehát a párhuzamos eljárásokat is ki lehet küszöbölni.

Emellett minden ügyben tájékoztatást kell kérni a szabálysértési hatóságtól is, hogy az adott személlyel szemben tulajdon elleni szabálysértés miatt van-e, vagy volt-e folyamatban eljárás.

Ugyanez a helyzet akkor is, ha a cselekmények üzletszerűen elkövetettnek minősülnek. Ennek egyrészt akkor van jelentősége, ha a cselekményt csak szabálysértési értékre követték el, és – egyéb minősítő körülmény hiányában – éppen az üzletszerűség minősítené fel bűncselekménnyé. Másrészt akkor, ha a cselekmény már önmagában is bűncselekmény, és így az üzletszerűség miatt az súlyosabban büntetendő.

Hiszen az üzletszerűségről szóló és már hatályon kívül helyezett 104. számú BK felülvizsgálatáról szóló 37/2007. számú BK vélemény szerint is, amennyiben a folytatólagosan elkövetett cselekmény egyúttal üzletszerűen megvalósítottként is minősül: a folytatólagosság mellett az üzletszerűséget is meg kell állapítani. Így tehát előállhat az a helyzet, hogy a terhelt az egyes részcselekményeket ugyan csak szabálysértési értékre követte el, a folytatólagosság miatt azonban az egyes részcselekmények elkövetési értékeit összeadva az már nagyobb értékek minősül, amit az üzletszerű elkövetési mód esetleg még súlyosabban minősít, így a terhelt szabálysértés helyett a Btk. 316. § (5) bekezdés b) pontja szerinti nagyobb értékre üzletszerűen elkövetett lopás büntette miatt kerül felelősségre vonásra.

Nyomozás során felmerülő problémák

Abban az esetben, ha ugyanazon rendőrkapitányság végzi a nyomozást a folytatólagosság egységébe tartozó egyes részcselekmények, illetve azon bűncselekmények miatt, amelyeket az üzletszerű elkövetési mód minősít bűncselekménnyé vagy minősít súlyosabban, akkor az

ügyeket egyesíteni kell, és a továbbiakban büntetőeljárás keretében kell felelősségre vonni az elkövetőt.

Ha azonban az egyes cselekmények miatt különböző rendőrkapitányságokon indult a nyomozás, akkor amennyiben a folytatólagosság, illetve az üzletszerűség lehetősége már felmerül, amikor még valamennyi büntetőeljárás nyomozati szakban van, akkor a különböző rendőrkapitányságok előtt folyamatban lévő nyomozásokat kell egyesíteni. Ez illetékességi problémákat is felvet, mivel az ügyészségekre ugyan a Be. 30. §-a és a 17. §-a vonatkozik, és így a különböző ügyészségek illetékességébe tartozó bűncselekmények esetében, a megelőzés szabálya alapján, az az ügyészség jár el, amelyik az ügyben korábban intézkedett, a rendőrségek illetékességét azonban külön jogszabály, a 3/2008. (I. 16.) IRM rendelet szabályozza. A rendelet szerint a sorozatbűncselekmények esetén elsődlegesen az a nyomozó hatóság az illetékes, amelynek területén a bűncselekmények többségét elkövették. Így előfordulhat az a helyzet, hogy nem az adott ügyészség illetékességi területén található rendőrkapitányság fog nyomozni.

Amennyiben a nyomozás még folyamatban van, akkor a nyomozás felügyelet keretében haladéktalanul intézkedni kell annak érdekében, hogy a cselekmények miatt a büntetőeljárások egy eljárás keretében lefolytathatók legyenek.

Előfordulhat, hogy a nyomozást meghatározott személlyel szemben megszüntették azért, mert az elkövetési érték nem érte el a bűncselekményi értékhatárt. Később azonban adat merül fel arra, hogy ez a személy olyan cselekményeket is elkövetett, amelyek a már megszüntetett cselekménnyel a folytatólagosság egységébe tartoznak, és az együttes elkövetési érték már eléri a bűncselekményi értékhatárt. Avagy esetleg a később felderített cselekmények tükrében megállapítható az üzletszerűség, és így a cselekmények bűncselekménnyé minősülnek fel. Ebben az esetben, ha az ügyészség nem rendelte el a nyomozás folytatását, akkor a már megszüntetett ügyben a nyomozási bírónál indítványozni kell a nyomozás folytatását.

Ha a megszüntetett ügyben gyanúsított kihallgatására nem került sor, akkor a nyomozás folytatásáról az ügyész, illetve a felettes ügyész rendelkezhet.

A nyomozás során azt is vizsgálni kell, hogy az elkövetővel szemben indult-e szabálysértési eljárás tulajdon elleni szabálysértés miatt. Ugyanis számos esetben előfordul, hogy a szabálysértési hatóság egyáltalán nem, vagy csak később észleli, hogy a cselekmények az üzletszerűség miatt nem szabálysértésnek, hanem bűncselekménynek minősülnek, a folytatólagosság kérdését pedig egyáltalán nem vizsgálják. Így előfordulhat, hogy az egyébként a folytatólagosság egységébe tartozó egyes rész-cselekmények miatt, vagy az olyan szabálysértési értékre elkövetett cselekmények miatt, amelyek együttes elbírálása esetén az üzletszerűség miatt bűncselekménynek minősülnének, a szabálysértési hatóság külön – külön lefolytatott eljárásokban megállapítja a terhelt felelősségét.

A szabálysértési felelősség megállapítása azonban nem eredményez jogerős elbírálást, és így nem képezi a büntetőeljárásnak a Be. 6. § (3) bekezdés d) pontjában írt akadályát. Ezért amennyiben valamely ügyben megállapítást nyer, hogy a terhelt szabálysértési felelősségét már megállapították olyan cselekmények miatt, amelyek a folyamatban lévő büntetőeljárás tárgyát képező cselekményekkel folytatólagos egységet alkotnak, vagy azok az üzletszerűség miatt minősülnek bűncselekménynek, akkor a nyomozást ki kell terjeszteni e szabálysértési határozatokkal már elbírált ügyekre is. Ilyen esetekben a szabálysértési határozatok ellen ügyészi óvás benyújtásának van helye. Az óvás benyújtására a gyakorlatban akkor kerül sor, amikor e cselekmények miatt az ügyészség vádat emel.

A nyomozás megszüntetése

Az egyik probléma akkor jelentkezik, amikor az ügyben egyetlen szabálysértési értékre elkövetett lopási cselekmény marad, és vádemelésre akkor kerülhetne sor, ha sikerül megállapítanunk az üzletszerűséget. Előfordulhat, hogy a gyanúsított ellen indultak is ugyan más büntetőeljárások, de azok önmagukban is bűncselekményt valósítanak meg, és már benyújtásra került a vádirat. Ilyenkor a vád módosítására van lehetőség. Ha azonban már meghozták az elsőfokú határozatot, de ez még nem emelkedett jogerőre, akkor – mivel a vádmódosításra az ítélethozatal céljából tartandó tanácsülésig van lehetőség – a nyomozást bűncselekmény hiányában meg kell szüntetni, mivel a bírói gyakorlat szerint az üzletszerűség megállapítása szempontjából csak a jogerős elítélésekre lehet hivatkozni. Ilyenkor a szabálysértési hatóságnak meg kell küldeni az iratokat a szabálysértési eljárás lefolytatása végett.

Ha a terheltet jogerősen elítélik, és ezt követően jut a hatóság tudomására olyan cselekménye, amely a már jogerősen elbírált cselekménnyel vagy cselekményekkel folytatólagos egységet alkot, ez az újonnan felderített részcselekmény olyan új tény, amely miatt a Be. 408. § (1) bekezdés a/2. pontja alapján perújításnak lehet helye. Viszont, ha a terhelttel szemben lényegesen súlyosabb büntetést nem kellene kiszabni, nem kerül sor perújításra. Ebben az esetben a terhelttel szemben folytatott nyomozást a Be. 190. § (1) bekezdés h) pontjában foglalt okból – mivel a cselekményt már jogerősen elbírálták – meg kell szüntetni.

A bírósági eljárás

Az előbbi kérdéseket a legjobb és a legegyszerűbb még a nyomozás során tisztázni, mivel ha már vádjavaslattal megküldik az iratokat, akkor a harminc napos ügyfeldolgozási határidő nagyon kevés ahhoz, hogy a gyanúsítottal szemben esetleg különböző ügyészségek illetékességébe tartozó

ügyek egyesítéséről lehessen határozni. Ha a vádemelés feltételei fennállnak, akkor a probléma kiküszöbölésére bírósági szakban is lehetőség van még. Már a vádiratban tehetünk indítványt az egyesítésre, illetve az iratoknak más bírósághoz történő megküldésére az egyesítés megfontolása végett. Ilyen esetben az egyesítésre eddig még mindig sor került.

Néhány a gyakorlatban előfordult eset bemutatása

Végül két gyakorlati példát szeretnék ismertetni, amelyek közül az első a bírósági eljáráshoz kapcsolódó érdekes problémát vet fel, és jól szemlélteti, hogy milyen összetett problémával állunk szemben.

Az egyik esetben a bíróság a lopás vétsége miatt folyamatban lévő büntető ügyben az egyik vádlott ügyét elkülönítette, és az iratokat megküldte a perújítási indítvány előterjesztésére jogosult – másik megyében lévő – főügyésznek, és a perújítási indítványt elő is terjesztették. Az eredeti ügyben eljáró bíróság, amely az egyik terhelt ügyét elkülönítette és az iratokat a perújítás megfontolása végett, megküldte az illetékes ügyésznek, miután értesült a perújítási indítvány előterjesztéséről, a vádlottal szemben indult büntetőeljárás a Be. 267. § d) pontja alapján – figyelemmel a Be. 6. § (3) bekezdés d) pontjára, mivel a cselekményt már jogerősen elbírálták – megszüntette.

Az elsőfokú bíróság ezen eljárást megszüntető végzése ellen az ügyész fellebbezést jelentett be, a végzés hatályon kívül helyezése érdekében, arra hivatkozással, hogy a bíróság idő előtt szüntette meg a büntetőeljárás, mivel be kellett volna várnia a perújítás megengedhetőségének kérdésében való döntést. A főügyész, ugyanezen indok alapján, fenntartotta a fellebbezést azzal, hogy az elsőfokú bíróság az általa hivatalból jelzett perújítási eljárás eredményének bevárása nélkül szüntette meg a büntetőeljárás, és így törvénytelenül állapította meg, hogy a vádlott cselekményét már jogerősen elbírálták.

A másodfokú bíróság az ügyészi fellebbezést alaposnak tartva, az elsőfokú bíróság végzését hatályon kívül helyezte, és az elsőfokú bíróságot új eljárásra utasította. A megyei bíróság megállapította, hogy téves az elsőfokú bíróságnak az a megállapítása, miszerint a vád tárgyává tett cselekményt már jogerősen elbírálták. Az a tény, hogy a vádlott cselekménye folytatólagos egységet képez egy másik olyan cselekménnyel, amely miatt a vádlottat egy másik bíróság már jogerősen elítélte, nem jelent e részcselekmény vonatkozásában is jogerős elbírálást, mindenképpen be kell várnia a folyamatban lévő perújítási eljárás eredményét, és csak ettől függően lehet döntést hozni. A megismételt eljárás keretében – mivel a folyamatban lévő perújítási eljárás eredménye olyan előzetes kérdésben hozott döntésnek tekinthető, amelytől annak megállapítása függhet,

hogy történt-e bűncselekmény és milyen – az eljárást fel kell függeszteni. Az eljárás esetleges megszüntetéséről csak ezt követően, a perújítás eredményétől függően lehet dönteni.

Egy ugyanilyen ügyben a másodfokú bíróság mindezek mellett azt is megállapította, hogy helytálló az ügyési indítvány, mely szerint a cselekmény miatti eljárás megszüntetésével – annak jogerőre emelkedése esetén – perújítási okot sem képezhet az a cselekmény, amely miatti eljárás megszüntetésre került.

A második eset pedig azért érdekes, mert több probléma jelentkezett halmozottan egyetlen ügyben.

A gyanúsított ellen a szabálysértési hatóság küldte meg a különböző Cora, Auchan és Tesco áruházak sérelmére elkövetett lopási cselekmények miatt tett feljelentéseket a rendőrségnek. A szabálysértési hatóság az előtte tulajdon elleni szabálysértések miatt ugyanazon személy ellen indult eljárásokban észlelte, hogy a cselekmények az üzletszerű elkövetési mód miatt bűncselekménynek minősülhetnek, ezért az iratokat megküldte a rendőrségnek. A szabálysértési hatóság tájékoztatásul megküldött néhány feljelentést, valamint azok alapján meghozott, a terhelt szabálysértési felelősségét megállapító határozatokat is. A nyomozó hatóság e szabálysértési határozatokkal elbírált ügyekben – mivel a cselekményt már jogerősen elbírálták – nem folytatta le a nyomozást. Ez az értelmezés azonban a korábban kifejtettek szerint téves, mivel a szabálysértési felelősség megállapítása nem jelenti a cselekmény jogerős elbírálását. Mivel a szabálysértési határozattal elbírált cselekmények a nyomozás tárgyát képező többi cselekménnyel egyrészt a folytatólagoosság egységébe tartoztak, másrészt egyes cselekményeket az üzletszerűség bűncselekménnyé minősített, így ezek mindenképpen bűncselekménynek minősültek, nem pedig szabálysértésnek. Erre tekintettel további nyomozási cselekmények elrendelésére került sor.

Ugyanebben az ügyben fordult elő az is, hogy a gyanúsított ellen egyetlen lopási cselekmény miatt egy másik rendőrkapitányság is folytatott nyomozást, amit azonban megszüntetett, mert az elkövetési érték nem érte el a bűncselekményi értékhatárt, vagyis nem haladta meg a 20 000 Ft-ot. Ez a cselekmény azonban a többi cselekményével folytatólagoos egységbe tartozott, továbbá az üzletszerűség törvényi feltételei is fennálltak, így ez a megszüntetett cselekmény mégsem szabálysértésnek, hanem e körülmények ismeretében bűncselekménynek minősült, ezért a nyomozási bíró előtt kellett kezdeményezni a nyomozás folytatásának elrendelését. Ezt a bíróság el is rendelte. Ezt követően kerülhetett sor az ügyek egyesítésére és a nyomozás lefolytatására, a már megszüntetett cselekmény vonatkozásában is.

A nyomozás során az is megállapítást nyert, hogy az eljárás tárgyát képező cselekmények folytatólagoos egységet alkottak olyan cselekményekkel, amelyek miatt más ügyészség által már

vádemelésre került sor, ezért a vádiratban indítványozni kellett, hogy a bíróság az iratokat az egyesítés megfontolása végett küldje meg a másik bíróságnak.

Összességében tehát azt lehet megállapítani, hogy mindez nagyon nagy terhet ró az ügy előadójára, noha a meghozott intézkedésben erre sokszor csak egy mondat utal, amelyből nem látszik, hogy milyen sok munka és utánajárás húzódik mögötte.

A RABLÁS RENDBELISÉGÉNEK PROBLÉMÁJA A BÍRÓI GYAKORLAT (GÖRBE) TÜKRÉBEN¹⁵

Bevezetés

A vagyon elleni bűncselekmények minden emberi társadalom természetes velejárói, ekképpen a legrégebbi korok óta szankcionált bűncselekmények közé tartoznak.

A rablás a legsúlyosabb vagyon elleni deliktum, amely erőszakos jellege és büntetési tételeinek szigora miatt is különös figyelmet érdemel a jogtudomány, a jogalkalmazás és a törvényhozás részéről egyaránt.

Érzésem szerint a jogirodalom az utóbbi években nem a jelentőségének megfelelően kezeli a bűncselekményt, úgy is fogalmazhatnánk, hogy elhanyagolja azt. Ennek oka talán az a téves feltevés lehet, hogy a rablás dogmatikája egységes alapokon nyugszik, nincsenek, és az ítélkezési gyakorlatban sem bukkannak fel értelmezésre szoruló, megoldandó problémák, vagyis, hogy a rablással kapcsolatban nem lehet újdonságot mondani, illetve alkotni.

Való igaz, hogy a rablás klasszikus bűncselekmény, amelynek a tényállását már az 1843. évi büntető törvénykönyvi javaslat igen szabatosan fogalmazta meg, lényegében az 1878. évi, az 1961. és a jelenleg is hatályos 1978. évi Büntető Törvénykönyvvel egyezően, sőt, a tényállást – eltekintve a kisebb, főként a minősítő körülményeket érintő változtatásoktól – a hatályos Btk.

¹⁵ Ezúton mondok köszönetet dr. Szomora Zsoltnak (Szegedi Tudományegyetem) értékes észrevételeiért.

többszöri módosításai sem érintették. A jogi szabályozás több évtizedes állandósága ellenére azonban meggyőződésem, hogy a rablásnak jó néhány olyan kritikus pontja van, amelyek akár a bírói gyakorlatban, akár az egyes szakirodalmi munkákban ellentmondásosan, hiányosan, dogmatikailag nem kellően átgondolva jelennek meg (például a fegyvernek látszó tárgyval elkövetett rablás vagy a rablási erőszak értelmezése). Jelen tanulmány e kritikus pontok egyikére fókuszál. Írásomban röviden bemutatom, hogy a rablás rendbeliségének megállapítása hogyan alakul az ítélkezési gyakorlatban, feltárom az általam vélt jogértelmezési problémákat, hiányosságokat, s lehetőségeimhez mérten kísérletet is teszek e problémák megoldására.

Egység vagy halmazat?

Kiinduló tézisem, hogy az egység és többség elhatárolásának a rablásnál érvényesített elvei nem fogadhatók el általános rendező elvként, mert a rablás megvalósulásának nem minden esetére nyújtanak megoldást, és egyébként a bírói gyakorlatban sem érvényesülnek következetesen.

A Legfelsőbb Bíróság Büntető Kollégiumának (korábban hatályos) 128. számú állásfoglalása szerint a személyiségi és a vagyoni jogokat sértő bűncselekmények esetében kiemelkedő jelentősége van a sértettek számának, miután az ítélkezési gyakorlat általában azt az elvet követi, hogy a több sértett sérelmére ugyanazon, vagy több elkövetési magatartással véghezvitt cselekmény annyi rendbeli bűncselekmény megállapításához vezet, ahány sértettet a cselekmény érintett.

A judikatúra a halmazati problémákat a rablás tekintetében is e jogelv alapján kívánja megoldani. A Legfelsőbb Bíróság 2 rendbeli rablást állapított meg annak a fiatal korú elkövetőnek a terhére, aki a két gyermekkorú sértettet bántalmazta, és mindkettőjüktől tollakat, ceruzát és körzőt vett el. A rablási cselekmény két sértett sérelmére valósult meg, ezért bűnhalmazat megállapításának van helye (BH 1984/391). Ebben az esetben a sértett személye nem volt kérdéses, hiszen az elkövető az erőszakot (fenyegetést) azzal szemben alkalmazta, akitől a dolgot elvette. A rablás azonban olyan összetett bűncselekmény, amelynek a tényállásában több elkövetési magatartás szerepel. A rablás célcselekménye az idegen dolog elvétele, eszközcselekménye pedig az elvétel érdekében alkalmazott erőszak, élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetés, illetőleg öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyezés. A deliktum sajátossága, hogy az erőszakkal (fenyegetéssel) érintett és az elkövető által megszerezni kívánt dolog tulajdonosa illetve birtokosa különböző személy is lehet.¹⁶ A sértetti fogalom ezekben az esetekben értelmezésre szorul.

16 A törvényi tényállás szövegezése szerint rablást követ el, aki idegen dolgot jogtalan eltulajdonítás végett úgy vesz el másától, hogy evégből valaki ellen erőszakot, avagy élet vagy testi épség elleni közvetlen fenyegetést alkalmaz, illetőleg valakit öntudatlan vagy védekezésre képtelen állapotba helyez (Btk. 321. § (1) bek.)

A Legfelsőbb Bíróság három eseti döntésében is elvi élel mondja ki, hogy a rablás sértettje az a személy, akivel szemben az elkövető a nála, birtokában levő dolog megszerzése végett erőszakot vagy élet és testi épség elleni fenyegetést alkalmaz – tehát akivel szemben az elkövető a teljes törvényi tényállást megvalósítja – függetlenül attól, hogy az elvett dolgok több személy tulajdonában álltak-e.¹⁷

Véleményem szerint ez a sértetti fogalom hiányos. A rablás sajátossága ugyanis, hogy az erőszakot (fenyegetést) elszenvető személy nem minden esetben azonos az elkövetési tárgy tulajdonosával vagy birtokosával. A rablás tehát elkövethető oly módon is, hogy nincs olyan személy, aki a bíróság fogalom-meghatározása szerint sértettnek minősül. Példával megvilágítva: a fiatal pár az esti órákban, egy parkban sétál, amikor egy férfi lép hozzájuk, és a lánytól annak ezüst nyakláncát követeli. A fiú barátja védelmére kel, mire a férfi ököllel többször arcon üti, harcképtelenné téve őt. A lány ennek hatására átadja a nyakláncot, amivel a férfi távozik. Ebben az esetben a teljes törvényi tényállás egyetlen személlyel szemben sem valósul meg, hiszen a célcselekmény, a dologelvétele a lány ellen irányul, azonban az eszközcselekményt, a tényállásszerű erőszakot az elkövető a fiúval szemben alkalmazza, amely erőszak – mint vis absoluta – nyilvánvalóan a lányt is képtelenné tette az ellenállásra, meggyőzte annak reménytelenségéről, illetve veszélyességéről. Sértett hiányában hány rendbeli rablás megállapításának lenne helye? És ha egy járóelő is a fiatal pár segítségére siet, akivel szemben a támadó szintén akaratbénító erőszakot alkalmaz, majd ezt követően veszi el a nyakláncot? Úgy vélem, hogy e kérdések a bírói gyakorlatban ez idáig érvényes elvek alapján nem válaszolhatók meg.¹⁸

A Legfelsőbb Bíróság által „megalkotott” sértett-fogalom nem alkalmas a rendbeliség megállapítására azokban az esetekben sem, amikor a dolog birtokosa (tulajdonos) nincs is jelen a rablási cselekménynél. Nézetem szerint ugyanis a rablás megvalósulhat abban a ritka esetben is, ha az eltulajdonítani szándékolt dolog birtokosa nincs jelen sem a rablási erőszak, sem a célcselekmény, a dologelvétele kifejtésénél. Ha ez elkövetők az éjjeli órákban az ékszerbolt

17 BH 1992/563; BH 1996/244; BH 1996/352

18 A rablás hatályos szabályozásához képest a Csemegi -kódexben nagyobb hangsúlyt kapott az a tény, hogy az elkövetési tárgy birtokosa és az erőszak vagy fenyegetés elszenvetője nem feltétlenül azonos személy. Az 1878. évi V. tv. ugyanis 344. §-ában a következőképpen fogalmazta meg a bűncselekmény tényállását: „Aki idegen ingó dolgot annak birtokosától vagy birlalójától, -- ez vagy más jelenlevő ellen alkalmazott erőszakkal vagy fenyegetéssel (347. §) azon célból vesz el, hogy azt jogtalanul eltulajdonítsa: a rablás büntetett követi el.” E szabályozás nyomán a jogirodalomban sem képezte polémia tárgyát, hogy a rablási erőszak fennáll, irányuljon akár a dolog birtokosa (birlalója) vagy bármely, az elkövetésnél jelenlevő személy ellen azon célból, hogy a tettes a dolgot elvehesse (lásd például: Finkey F.: A magyar büntetőjog tankönyve. Grill, Bp., 1909. 668. o.; Angyal P.: A rablás és zsarolás. Atheneum, Bp., 1934. 29. o.)

biztonsági őret leütik és megkötözik, majd a boltból a falba épített páncélszekrényt feltörve az arany nyakláncokat magukhoz veszik, véleményem szerint rablást követnek el, noha az ékszerek birtokosa (a bolttulajdonos) az elkövetéskor nincs jelen. Az erőszak elszenvetője, a biztonsági őr nem tekinthető dologbirtokosnak az általa őrzött ékszerek vonatkozásában, hiszen a páncélszekrényhez nem volt kulcsa, a kombinációt sem tudta, az abban levő ékszerek tehát nem voltak a tényleges birtokában.

Ahogy már utaltam rá, érzésem szerint a Legfelsőbb Bíróság maga sem érvényesíti következetesen az egység és többség elhatárolásának elveit. Ezt jól szemlélteti a BH 1999. 96 szám alatt közzétett eseti döntés, amelyben a bíróság kifejti, hogy a rablás annyi rendbeli bűntettként minősül, ahány személlyel szemben alkalmazott erőszak (vagy fenyegetés) útján az elkövetők részéről a jogtalan eltulajdonítás céljából történő elvétel megvalósul. E jogértelmezés szerint a rablás sértettje nem az a személy, akivel szemben az elkövető a birtokában levő dolog megszerzése végett erőszakot alkalmaz, hanem az, akivel szemben alkalmazott erőszak útján a dologelvétel megvalósul. Míg az előbbi jogtétel szerint 1 rendbeli rablásnak minősül annak az elkövetőnek a cselekménye, aki a birtokában levő dolog megszerzése végett A-val és A barátjával, B-vel szemben is erőszakot alkalmaz, addig az utóbbi értelmezés alapján bármely bíróság 2 rendbelinek minősítheti ugyanezt a cselekményt. Már csak azért is megteheti ezt, mert dogmatikai szempontból e jogértelmezéssel szemben, kifogást nem lehet emelni. A rablási erőszaknak, illetve fenyegetésnek ugyanis nem kell szükségszerűen a dolog birtokosa ellen irányulnia, irányulhat más, jelen levő személy ellen is. Ennek dogmatikai alapja, indoka, hogy a jelenlevő harmadik személlyel szemben alkalmazott erőszak a dolog birtokosának akaratát megtöri (vö.: BH 1984/181; BH 1999/152). Kereszty Béla és Némethy Andrea megállapításával szemben – nézetem szerint – az sem szükséges, hogy a dologbirtokos szoros érzelmi kapcsolatban álljon az erőszak elszenvetőjével.¹⁹ Az éjszaka robogó vonaton egy fülkében utazó két személyt a három elkövető felszólítja arra, hogy számukra 5000 forintot adjanak át, és mivel ennek nem engedelmesskednek, az egyikük arcába ököllel többször is beleütnek, majd a másikhoz fordulnak, s közlik vele, hogy ha nem teljesíti a követelésüket, akkor „úgy jár majd, mint a barátja”. E személy a pénzt átadja, hiszen az útitársával szemben alkalmazott erőszak az ő ellenállásának leküzdésére is alkalmas volt, függetlenül attól, hogy ő és a bántalmazott testvérek, barátok, vagy egymás számára ismeretlenek. Ebben az esetben tehát kérdéses, hogy hány rendbeli rablás megállapításának van helye, hiszen a teljes törvényi tényállás egyetlen személy vonatkozásában valósult meg (aki végül a pénzt átadta), a jogtalan dologelvétel

19 Nagy F. (szerk.): A magyar büntetőjog különös része. Korona Kiadó, Bp. 2004. 809. o.; Némethy A.: Az önbíráskodás, a zsarolás és a rablás elhatárolási szempontjai. *Ügyészek Lapja*, 2002/3. sz.

azonban két személlyel szemben alkalmazott erőszak illetve fenyegetés útján történt meg, hiszen az egyik útitárrsal szemben alkalmazott erőszak és annak a másikkal szembeni kilátásba helyezése (testi épség elleni közvetlen fenyegetés) együttesen tette lehetővé a pénz elvételét.

A bírói gyakorlatban találkozhatunk olyan jogértelmezéssel is, amely lényegében nem a sértettek számához igazodóan állapítja meg a rablás rendbeliségét. Az adott esetben a bíróság kifejtette, hogy a rablás sértettje nemcsak az a dologbirtokos, akivel szemben az elkövető a nála levő dolog megszerzése érdekében erőszakot (kvalifikált fenyegetést) alkalmaz, hanem sértettnek tekintendő az is, akinek a vagyoni jogait a rablási cselekmény sértette (vagy veszélyeztette). A vagyoni és személyiségi jogaiban sértett gyakran azonos személy, de a kétfajta érdek személyi megtestesítője el is válhat egymástól. Ezen eset alá vonhatók a pénzintézetek (postahivatalok) elleni rablási cselekmények, ahol az elkövetők az erőszakot a pénzintézeti (postahivatali) alkalmazottakkal szemben fejtik ki, a rájuk bízott, de a pénzintézet (postahivatal) tulajdonában levő pénz megszerzése végett. A bíróság szerint mindazokban az esetekben, amikor az elkövetők több elkövetési magatartással végbevitt cselekményei ugyanazon természetes vagy jogi személy vagyoni jogait sértik, és az egyes cselekmények kapcsán a rablási erőszakot (fenyegetést) a birtokukban levő dolog megszerzése érdekében különböző természetes személyek ellen alkalmazzák: az elkövetési magatartások számához igazodóan többrendbeli rablás valósul meg (BH 1999/148). A bíróság álláspontja szerint ugyanis az a körülmény, hogy az elkövetők az egyes elkövetési alkalmával különböző természetes személyek személyiségi jogait sértik, csak halmazati minősítéssel értékelhető megfelelően. Részemről nehezen tudom értelmezni a rablás rendbeliségének az elkövetési magatartások számához igazodó megállapítását. A rablás megvalósulása ugyanis már eleve több elkövetési magatartás kifejtését kívánja meg (eszköz- és célcselekmény), tehát az 1 rendbeli rablásnak is két elkövetési magatartása van.

A Legfelsőbb Bíróság ítélkezési gyakorlatának következetlensége érhető tetten a közös tulajdonban levő dologra elkövetett rablás jogi értékelésével kapcsolatban is. A LB két eseti döntésében is 2 rendbeli rablást állapított meg azoknak a vádlottaknak a terhére, akik a házaspár mindkét tagját bántalmazták, és a közös tulajdonukban lévő ingóságait eltulajdonították (BH 1996/352; BH 1999/96).

Ezzel szemben a BH 2001. 458. szám alatt közzétett döntésében, amikor is az irányadó tényállás szerint a vádlottak az éjszakai órákban behatoltak az idős házaspár lakásába, mind a férjet, mind a feleséget súlyosan bántalmazták, és a közös tulajdonukban levő készpénzt eltulajdonították, a Legfelsőbb Bíróság elvi élel mondta ki: a közös tulajdonban levő dolog – eltulajdonítás végett erőszak vagy az élet illetőleg a testi épség elleni közvetlen fenyegetés alkalmazásával való – elvétele 1 rendbeli rablást valósít meg, függetlenül attól, hogy hány résztulajdonos van. Ezért ha

az erőszaknak vagy a kvalifikált fenyegetésnek az alkalmazása két személlyel szemben valósult meg, de csak egy személy vagyona károsodott, a rablás teljes tényállása nem két, hanem egy személlyel szemben valósult meg, így a cselekmény 1 rendbeli rablás büntettének minősül.

A bíróság tehát amellet, hogy két korábbi döntésétől polárisan eltérő ítéletet hozott, a rendbeliség megállapításánál érvényesnek tekintett rendező elvet is új tartalommal töltötte meg. Ennek értelmében a rablás sértettje az a személy, akivel szemben az elkövető erőszakot (fenyegetést) alkalmaz a birtokában levő dolog megszerzése végett, és akinek a vagyona ennek következtében károsodik.

A Legfelsőbb Bíróság ezen álláspontját már csak azért sem tudom elfogadni, mert nem értem, hogy a kár hogyan kapcsolódik e bűncselekményhez. A rablás törvényi tényállásának ugyanis nem eleme sem a kár, vagy vagyoni hátrány okozása, sem a haszonszerzés. A bűncselekmény megvalósul akkor is, ha a sértettnek nem származik anyagi kára a cselekmény elkövetéséből, illetve az elkövető nem tesz szert anyagi haszonra.

Konklúzió

Az egység és a többség elhatárolásával kapcsolatos bírói gyakorlaton végigtekintve okkal minősíthetjük azt esetlegesnek és ellentmondásosnak. Bizonyosságot nyert, hogy a judikatúra által rendező elvként elfogadott sértett-fogalom nem alkalmas a rablás rendbeliségének egzakt megállapítására. A Legfelsőbb Bíróságnak fel kell oldania a jogszolgáltatás ellentmondásait, és biztosítania kell annak egységét. Ezért szükségesnek vélem jogegységi eljárás lefolytatását.

A magam részéről úgy vélem, hogy az egység és a halmazat megkülönböztetése a továbbiakban is a sértettek száma alapján történhet. Azonban nem hiszem, hogy a helyes út valamiféle hipotetikus sértett-fogalom megalkotása lenne, mindössze a rablás bűncselekményének sajátosságait kellene szem előtt tartani. Nevezetesen, hogy a rablás tényállása több elkövetési magatartást foglal magában, és hogy a tényállás szövegezéséből következően („más”-„valaki”) a célcselekmény és az eszközcselekmény „sértettje” nem feltétlenül ugyanaz a személy. A jogirodalom passzív alanyként nevezi azt, akivel szemben az elkövető erőszakot (fenyegetést) alkalmaz, a dolog tulajdonosát illetve birtokosát pedig sértettnek. Egy lehetséges megoldás lehet annak érdekében, hogy az egység és többség elhatárolásához szükséges rendező elvet megkapjuk, ha eldöntjük, hogy a rablásnak a dologelvétele, vagyis a tulajdon (illetve birtok) elleni támadás, vagy az erőszak (fenyegetés), vagyis a személy elleni támadás a domináns eleme. Ha az eszközcselekményt tekintjük a meghatározónak, akkor a rablás rendbelisége a passzív alanyok száma alapján alakulhat. Ellenben, ha a célcselekmény az erősebb elem, a sértettek száma lehet a kiindulási alap.

A dologelvétel dominanciája mellett szól a rablás rendszertani elhelyezése (vagyon elleni bűncselekmények), és az, hogy az elkövető szándéka, célja, ami miatt a bűncselekményt elköveti, a jogtalan eltulajdonítás.

Ellenben az eszközcselekmény meghatározó szerepére következtethetünk abból a tényből, hogy amíg 1 forint jogtalan eltulajdonítás végett való elvétele (lopás) csak szabálysértést valósít meg, addig 1 forint személy elleni erőszakkal való elvétele (rablás) akár nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel is büntethető.

Végezetül, nem hagyható figyelmen kívül a rendbeliség problémájának megoldásakor a kétszeres értékelés tilalmának elve, s az a körülmény sem, hogy a rablás tényállása „másról” és „valakiről” rendelkezik, tehát a bűncselekményre előírt szankció csak az egyetlen személlyel szemben alkalmazott erőszakot (fenyegetést), illetőleg egy személy tulajdona elleni támadást értékeli.

HIÁNYOSSÁGOK, ROZSDAFOLTOK, ÉLETSZERŰTLENSÉGEK ÉS RUGALMATLANSÁGOK A BTK.-BAN ÉS A BE.-BEN A JOGALKALMAZÓ SZEMSZÖGÉBŐL

„Jogi salátabár öntet nélkül”

A jogalkalmazó a mindennapi munkája során gyakran találkozik olyan esetekkel, melyek – az egyre bonyolultabbá váló életviszonyokra is figyelemmel – a jogszabályok bizonyos hiányosságaira, életszerűtlenségeire, rugalmatlanságaira vagy éppen a „rozsdafoltjaira” hívják fel a figyelmet, és amely problémákra – nem ritkán igazságtalanságokra – a jogi szabályozás kiigazításával megoldást nyerhetnénk.

Ezeknek egy nem teljes körű ízelítőjéül szolgál ez a tanulmány.

Hiányosságok

A Btk. 77. §. (1) bekezdés a./ pontja szerint el kell kobozni azt a dolgot, amelyet a bűncselekmény elkövetéséhez eszközül használtak, vagy arra szántak.

A jogalkotó a 2007. évi XXVII. törvénnyel – helyesen – kiegészítette ugyan a Btk. 77. §. (1) bekezdés d./ pontját azzal, hogy azt a dolgot is el kell kobozni, melyet a bűncselekmény befejezését követően annak a dolognak az elszállítása céljából használtak, mely dologra a bűncselekményt elkövették, viszont a szabályozás hiányos maradt, és nem rímelt a Btk. 77. §.

(1) bekezdés a) pontjának II. fordulata, miszerint annak a dolognak az elkobzása is indokolt, melyet a bűncselekményből származó dolog elszállítására szántak.

A fenti szabályozási hiányosság miatt, jelenleg nem kobozhatók el a bűncselekményből származó dolog elszállítására szánt eszközök: mint pl. azok a gépjárművek, melyekbe az elkövetők a betörést követően, az eltulajdonított dolgokat elszállítás céljából már bepakolták. Azzal elindulni már nem tudtak, vagyis az elszállítást még azért nem kezdték meg, mert a bűncselekmény elkövetését időközben felfedezték, és az elkövetőkkel szemben a hatóság intézkedni kezdett (nyilvánvalóan nem várva arra, hogy az elkobozhatóság érdekében azzal legalább egy rövid utat megtegyenek)

A gépjárműnél – a példánál maradva – elengedhetetlen rámutatni arra, hogy igen nagy számú, lízingszerződés keretében szerzett gépjármű van az elkövetők birtokában; e konstrukciónál a lízingbe adó szerződő félnek eleve meg kellene fontolnia és a szerződésbe építenie – mint felmondási okot – azt a körülményt, ha a lízingbe vevő a gépjárművet bűncselekmény elkövetéséhez használja, ugyanis ilyen esetekben a bűnüldöző hatóságok erre irányuló, a lízingbe adónak címzett szignalizációjának is jelentősége lehetne.

Ugyancsak megfontolandó az eltiltás alatti járművezetésnek bűncselekményi szintté emelése. Jelenleg az eltiltás alatti járművezetés a szabálysértésekről szóló 1999. évi LIX. törvény 156/A. §-a szerint szabálysértés, mely magatartást a jogszabály elzárással, vagy százötvenezer forintig terjedő pénzbírsággal szankcionál.

Az eltiltás alatti járművezetés esetén párhuzam vonható a beutazási és tartózkodási tilalom megsértése bűncselekménnyel, ugyanis a jogalkotó az utóbbinál bűncselekményként rendeli büntetni az olyan magatartást, amikor az elkövető tudatosan szembehelyezkedik azzal a jogerős hatósági döntéssel, melynek a tartalma egy meghatározott tevékenységtől történő tiltás.

A fentiekre tekintettel a következetes jogalkotónak ugyancsak bűncselekményként kellene szabályoznia az eltiltás alatti járművezetésnek azon eseteit, amikor a bíróság bűncselekmény elkövetése miatt jogerősen mellékbüntetésként alkalmazza a járművezetéstől eltiltást, és az elkövető ennek ellenére az eltiltás hatálya alatt mégis annak érvényesülési körébe tartozó gépjárművet vezet; az ilyen cselekmény veszélyes a társadalomra, egy vétségi alakzatot mindenképpen „megérdemelne”, és az ilyen elkövetőkkel szemben a járművezetéstől eltiltás mellékbüntetés ismételt kiszabása is indokolt lehet.

Megfontolandó lehet továbbá az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények körében új bűncselekmény beiktatásával bűncselekményként történő szabályozása annak a magatartásnak, ha az elítelt a végrehajtandó szabadságvesztés letöltését azért nem kezdi meg, hogy a büntetés végrehajtása alól teljesen kivonja magát.

Mivel a jelenlegi szabályozás szerint az igazságszolgáltatás elleni bűncselekmények körében a fogolyszökés vétségi alakzata csupán „a kevesebbet” bünteti. Vagyis azt a magatartást, amikor az elítélt, a szabadságvesztés végrehajtása során a részére engedélyezett félbeszakítás, eltávozás, rövid tartamú eltávozás vagy kimaradás tartamának elteltével nem tér vissza azért, hogy a büntetés végrehajtása alól kivonja magát. Ugyanakkor jókora aránytalanság mutatkozik a tekintetben, hogy a törvény a „többet” viszont nem rendeli büntetni, vagyis nem bűncselekmény, ha az elítélt gyakorlatilag megszökik a büntetés végrehajtása elől abból a célból, hogy az alól teljesen kivonja magát. Ez az aránytalanság kiküszöbölhető lenne egy új bűncselekmény törvényi tényállásának a megalkotásával, mely „a többet” is büntetni rendeli, esetleg olyan bűncselekményi megnevezéssel: „a büntetés végrehajtásának akadályozása”.

A Be. tárgyalásról lemondásra vonatkozó szabályai között a Be. 536. §. (2) bekezdése szerint a nyilvános ülés előkészítésére a tárgyalás előkészítésének a szabályai irányadóak; így a Be. nem tartalmaz külön rendelkezéseket arra az esetre, ha a vádlott a nyilvános ülésen nem jelent meg, ilyenkor az általános szabályokat kell alkalmazni.

Mivel a tárgyalásról lemondásnak már mind az anyagi jogi, mind az eljárásjogi rendelkezései különböző szempontok szerinti kedvezményeket biztosítanak a terheltnek a szükséges feltételek megléte esetén, indokolt lenne a Be.-nek a tárgyalásról lemondásra vonatkozó rendelkezései között külön szabályozni az alábbi esetet:

Ha a vádlott a szabályszerű idézésre nem jelenik meg a nyilvános ülésen és magát alapos okkal, előzetesen, haladéktalanul nem menti ki, ekkor a bíróságnak az ügyet tárgyalásra kellene utalnia, és erre a vádlottat az idézésben megfelelően figyelmeztetni kellene.

Rozsdafoltok

A Btk. 51. §. (2) bekezdése a pénzbüntetés egy napi tételének összegét még mindig száz forintban minimalizálja, mely nyilvánvalóan teljesen elavult a jelenlegi viszonyok között.

Mivel az olyan szabályozási technika, mely alsó határként konkrét összeget nevez meg, egyébként sem képes alkalmazkodni a pénz mindenkori értékéhez, akár a Btk. is használhatna olyan fogalomrendszert, melyre más – ugyancsak a pénz mindenkori értékét követni kénytelen – jogszabályok – mint pl. a szociális igazgatásról és a szociális ellátásokról szóló 1993. évi III. törvény – is hivatkoznak. (Ilyen pl. „az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének” fogalma, illetve ennek százalékban kifejezett mértéke.)

A fentiekhez igazodóan a jogalkotó a Btk.-ban megfontolhatná egy ilyen fogalomrendszer kidolgozását, így pl. a pénzbüntetésnél az egy napi tétel összege nem lehetne kevesebb, mint az

öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összegének 1/30-a, amely egyáltalán nem mindegy abból a szempontból sem, hogy ez máris hozzásegítené a bírói jogalkalmazást a büntetési célokhoz jobban megfelelő mértékű pénzbüntetés kiszabásához.

Természetesen rozsdafoltok lepik a Btk. 64. §. (2) bekezdésében meghatározott pénzmellékbüntetés legalacsonyabb összegét, a tízezer forintot is. Hiszen ha az elkövető esetében a pénzmellékbüntetés kiszabásának az előfeltétele – miszerint megfelelő keresete (jövedelme) vagy vagyona van – teljesül, a tízezer forint, mint egy mellékbüntetés mértéke szóban sem kerülhet abból a szempontból, hogy ezzel újabb bűncselekmény elkövetésétől hatásosabban lehet őt visszatartani. Ezért a pénzmellékbüntetés legalacsonyabb összegét is lehetne akképpen szabályozni, mint a fenti írtakban a pénzbüntetésnél, miszerint pl. a pénzmellékbüntetés legalacsonyabb összege nem lehetne kevesebb, mint az öregségi nyugdíj mindenkori legkisebb összege.

Rugalmatlanságok

A Btk. 82. §. (1) bekezdése értelmében, akivel szemben az ügyész a vádemelést elhalasztja, pártfogó felügyelet alatt áll; ebből következően nincs az ügyésznek mérlegelési lehetősége a tekintetben, hogy valóban szükséges-e a pártfogó felügyelet a vádemelés elhalasztása tartamának eredményes elteltéhez, holott gyakori az az eset, amikor ez mellőzhető lenne.

A törvénynek az ügyészre kellene bíznia annak megítélését, hogy a vádemelés elhalasztásának tartama alatt szükséges-e a pártfogó felügyelet, azaz annak eredményes elteltéhez figyelemmel kell-e kísérni az elkövetőt. A jelenlegi szabályozás e tekintetben rugalmatlan, és nem harmonizál a büntetés kiszabásánál, illetve intézkedés alkalmazásánál a bíróságra vonatkozó szabályokkal, ugyanis ott a törvény – néhány kivételtől eltekintve – a bíróság belátására bízta annak megítélését, hogy a próbaidő eredményes elteltéhez szükséges-e a pártfogó felügyelet vagy sem.

Indokolt tehát a fenti esetben a törvényt akként módosítani, hogy az ügyésznek a vádemelés elhalasztása esetén döntési lehetőséget biztosítson a pártfogó felügyelet elrendelése tárgyában.

Életszerűtlenségek

A Btk. a 137. §. 6. pontjában határozza meg a hozzátartozó fogalmát, mely fogalmat az élettársi kapcsolatok ugrásszerű növekedésével a társadalmi változások egyre inkább meghaladják.

Jelenleg az élettársi kapcsolatok növekedése a házasság rovására olyan társadalmi tendencia, melyre a jogalkotásnak, így a büntető jogalkotásnak is figyelemmel kell lennie; megjegyzendő,

hogy e tendencia jegyében született a 2009. január 1-jétől hatályba lépő 2007. évi CLXXXIV. törvény is a bejegyzett élettársi kapcsolatáról.²⁰

A Btk. 137. §. 6. pontjában szereplő fogalom az élettársat hozzátartozónak tekinti ugyan, azonban a jelenlegi társadalmi viszonyok között meg kellene fontolni a hozzátartozó fogalmának a kiterjesztését az élettárs egyeneságbeli rokona és az élettárs testvére, valamint a testvér élettársa vonatkozásában is.

Életszerűtlennek tűnik továbbá az, hogy a Be.-nek a tárgyalásra vonatkozó rendelkezései között nincs egyértelmű szabályozás a tekintetben, hogy a terhelt védelemhez való joga mit jelent a védő (akár kirendelt, akár meghatalmazott) személyéhez történő ragaszkodás terén.

Különösen fontos lenne erre vonatkozó törvényi szabályozás az olyan esetekben, amikor a vádlott ragaszkodik az egyedüli meghatalmazott védője személyéhez, és a tárgyaláson e védő helyettesít nem fogadja el, holott a meghatalmazott védő a helyettesítéséről gondoskodott, vagy amikor a vádlott a kirendelt védőjének a személyéhez ragaszkodik, és a tárgyaláson megjelent másik kirendelt védő személyét nem fogadja el.

A fenti esetekre – pergazdaságossági okokból is – megnyugtató törvényi szabályozást jelenthetne egy olyan rendelkezés, mely szerint ilyenkor a tárgyalás a helyettes védő jelenlétében akkor is megtartható, ha a vádlott ezt ellenzi, legfeljebb a bizonyítás ezen a tárgyaláson nem lenne befejezhető; különösen indokolt volna ez azokban az eljárásokban, ahol egyébként a védelem nem kötelező.

Egyéb problémák

A büntethetőség alsó korhatára körüli szakmai viták végére pontot tehetne egy olyan büntetőjogi szabályozás, amely ha a büntethetőség alsó korhatárát leszállítaná és azt 12. életévben határozná meg, minden 12–14 év közötti elkövetőnél kötelezővé tenné a beszámítási, illetve a belátási képesség vizsgálatát is.

A felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatti elkövetés esetén az ilyenkor kiszabható szankciók nem kellő differenciáltsága oda vezet, hogy ilyen esetben a végrehajtandó szabadságvesztés a felfüggesztett szabadságvesztés utólagos elrendelésével együtt eltúlzottan súlyos lehet, míg a közérdekű munka vagy a pénzbüntetés viszont enyhe, és mint ilyen, a büntetési céloknak nem megfelelő.

²⁰ A tanulmány megírása után az AB megsemmisítette ezt a törvényt.

Erre megoldást jelenthetne egy olyan törvényi szabályozás, melynek értelmében – különös méltánylást érdemlő esetben – csak egy felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje alatti elkövetés esetén a terhelttel szemben alkalmazható lenne újra felfüggesztett szabadságvesztés oly módon, hogy az előző felfüggesztett szabadságvesztés próbaideje meghosszabbodna az utóbbi próbaidejének végéig, de az utóbbi büntetés próbaideje nem lehetne rövidebb az előző büntetés próbaidejénél.

A Btk. 273. §-ában szabályozott önbíráskodás büntette csupán alapesetet tartalmaz, minősített esetet nem, holott ennél a bűncselekménynél gyakori az, hogy a sértettet vagy sértetteket több személy, nem ritkán három vagy azt meghaladó létszámú csoport fenyegeti, vagy bántalmazza, pl. tartozás megadása vagy más jogos vagy jogosnak vélt vagyoni igény teljesítése végett.

Ezért az önbíráskodás bünteténél indokolt lenne a csoportos elkövetést minősített esetként, kettőtől nyolc évig terjedő szabadságvesztéssel büntetni, mivel az ilyen jellegű elkövetések kiemelkedően veszélyesek a társadalomra és az alapeset keretei között nem értékelhetőek.

A Btk. a 274-275. §-aiban határozza meg a közokirat-hamisítás eseteit, és csak azt az esetet rendeli súlyosabban büntetni, amikor azt hivatalos személy hivatali hatáskörével visszaélve követi el, az ügyvédként történő elkövetés jelenleg csupán az alapeset keretei között értékelhető; a Btk. 303. §-a szerinti pénzmosás büntette viszont – a hivatalos személykénti elkövetésen túl – az ügyvédként történő elkövetést is minősített esetként szabályozza.

Mivel pl. az ún. lakásmaffia ügyekben, illetve a társasági szerződések ügyvédi ellenjegyzése kapcsán az utóbbi időkből egyre gyakoribb a közokirat-hamisításnak ügyvédek általi elkövetése, ezt – hasonlóan a hivatalos személyként történő elkövetéshez – ugyancsak súlyosabban kellene büntetni.

Természetesen a hiányosságként, rozsdafoltként stb. kifejtett észrevételek – a teljesség igénye nélkül – csak azokat a problémákat érintik, melyeket a jogalkalmazó mindennapi munkája, az ügyek intézése kapcsán érzékel, és amelyek talán a legszembetűnőbbek is; a vázolt megoldási javaslatok is csak ötletserűek, de az igazságosabb és arányosabb szabályok megalkotását célul tűző jogalkotásnak ajánlhatók.

KIT ÉS MIT JAVÍT A JAVÍTÓ?

(A fiatalkorúak javítóintézeti nevelésének egyes kérdéseiről
alapjogi aspektusból)

Az állam alkotmányos kötelezettségei közé tartozik, hogy a bűncselekmények elkövetőit felelősségre vonja, és ez alól a fiatalkorú elkövetők sem kivételek. Az állam ezen Alkotmányból eredő kötelezettségének alkotmányos szervei útján tesz eleget. Az Alkotmány 50. § (1) bekezdése a bíróságok feladatai között határozza meg többek között a bűncselekmények elkövetőinek felelősségre vonását. Eszerint a Magyar Köztársaság bíróságai védik és biztosítják az alkotmányos rendet, a természetes személyek, a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek jogait és törvényes érdekeit, büntetik a bűncselekmények elkövetőit. Az Alkotmány 51. § (1) bekezdése az ügyészség hatásköréről rendelkezik. Eszerint a Magyar Köztársaság legfőbb ügyésze és az ügyészség gondoskodik a természetes személyek, a jogi személyek és a jogi személyiséggel nem rendelkező szervezetek jogainak a védelméről, valamint az alkotmányos rendet, az ország biztonságát és függetlenségét sértő vagy veszélyeztető minden cselekmény következetes üldözéséről. Az Alkotmány 40/A. § (2) bekezdése rögzíti, hogy a rendőrség alapvető feladata a közbiztonság, a közrend és az államhatár rendjének védelme.

A büntetőjog a jogi felelősségi rendszerben az ultima ratio. Társadalmi rendeltetése, hogy a jogrendszer egészének szankciós zárköve legyen. A büntetőjogi szankció, a büntetés szerepe és rendeltetése a jogi és erkölcsi normák épségének fenntartása akkor, amikor már más jogágak

szankciói nem segítenek.²¹ Az állam büntetőhatalma nem korlátlan, annak vannak korlátai, amelyet az Alkotmánybíróság több határozatában is kifejtett. Az alkotmányos büntetőjognak több együttes feltétele van. Az Alkotmánybíróság 23/1990. (X.31.) AB határozatában, amelyben a halálbüntetés alkotmányellenességével foglalkozott, kifejtette, hogy a büntetés alkalmazásának alapja az az elv, hogy a bűn büntetlenül nem maradhat illetve, hogy a bűn büntetést érdemel. Ez a büntetőjogi büntetés általában vett létjogosultságának az indoka, illetőleg a társadalom védelmének szükségessége, azonban a büntetéshez való jog nem korlátlan.²²

Az alkotmányos büntetőjogból fakadó tartalmi követelmény, hogy a törvényhozó és a büntetendő magatartások körének meghatározásakor nem járhat el önkényesen. A különböző életviszonyok, erkölcsi és jogi normák védelmében az emberi jogokat és szabadságokat szükségképpen korlátozó büntetőjogi eszközrendszer csak a feltétlenül szükséges esetben és arányos mértékben indokolt igénybe venni, akkor, ha az alkotmányos vagy az Alkotmányra visszavezethető állami, társadalmi, gazdasági célok, értékek megóvása más módon nem lehetséges.²³

Az Alkotmánybíróság a 9/1992. (I.30.) AB határozatában a törvényességi óvás jogintézményének alkotmányellenessé nyilvánítása során mondta ki, hogy a jogbiztonság alkotmányos elve, valamint a jogállam büntető hatalmát jellemző elv az, hogy a bűnüldözésnek szigorú anyagi jogi és eljárási korlátok és feltételek között kell folynia, s hogy a bűnüldözés sikertelenségének kockázatát az állam viseli.²⁴

Az ún. elévülési törvényt vizsgáló 11/1992. (III.5.) AB határozat²⁵ rögzíti, hogy a jogrendszer alkotmányosságából következően az állami büntetőhatalom gyakorlásának is alapvető követelménye, hogy megfeleljen az alkotmányos elveknek: a büntetőhatalom gyakorlásának alapja jogállamban kizárólag az alkotmányos büntetőjog lehet. Az Alkotmánybíróság következetes álláspontja szerint alkotmányos jogállam a jogsértésekre csak jogállami módon reagálhat. A jogállam jogrendje senkitől sem tagadhatja meg a jogállami garanciákat. Ezek ugyanis alapjogként mindenkit megilletnek. Az igazságosság és az erkölcsi indokoltság lehet ugyan motívuma a büntetendőségnek, a büntetést érdemlőségnek, de a büntethetőség jogalapjának

21 30/1992. (V.26.) határozat, 1358/B/1991. Magyar Közlöny 1992. 53. sz.

22 23/1990. (X.31.) AB határozat, dr. Szabó András alkotmánybíró párhuzamos véleménye. 89/B/1990/A., Magyar Közlöny 1990. 107. sz.

23 30/1992. (V.26.) határozat, 1358/B/1991. Magyar Közlöny 1992. 53. sz.

24 9/1992. (I.30.) AB határozat, 381/B/1990. Magyar Közlöny 1992. 11. sz.

25 11/1992. (III.5.) AB határozat, 2086/A/1991. Magyar Közlöny 1992. 23. sz. Az Alkotmánybíróság ebben a határozatban vizsgálta és mondta ki, hogy az 1944. december 21-e és 1990. május 2-a között elkövetett és politikai okból nem üldözött súlyos bűncselekmények üldözhetőségéről szóló, az Országgyűlés 1991. november 4-i ülésén elfogadott törvény alkotmányellenes.

alkotmányosnak kell lennie. Alkotmányos jogállamban az államnak nincs, és nem is lehet korlátlan büntető hatalma. Mégpedig azért nem, mert maga a közhatalom sem korlátlan.

Az alkotmányos büntetőjog követelményei közé sorolható a nullum crimen et nulla poena sine lege elve, amelyet az Alkotmánybíróság a büntetőjogi legalitás elve alapján értelmezett. Ezek nem egyszerűen azt jelentik, hogy a bűncselekményt törvényben kell tiltani, és törvényben kell büntetéssel fenyegetni, hanem általában azt követelik meg, hogy a büntetőjogi felelősségre vonásnak, az elítélésnek és megbüntetésnek kell törvényesnek és törvényen alapulónak lennie. Így van összhang az Alkotmány 57. § (4) bekezdésében írtakkal. Ez pedig az alapjogok között szabályozza az egyén jogát arra, hogy büntetése és elítélése törvényes legyen.

Az Alkotmánybíróság úgy foglalt állást, hogy azok a követelmények, amelyek a jogállamiságból és különösen a jobbiztonságból a büntetőjog alkotmányosságára nézve következnek, nem korlátozódhatnak a különös rész tényállásaira és büntetési tételeire. A büntetőjogi felelősségre vonás egészére – a büntethetőség feltételeitől kezdve a büntetés kiszabására vonatkozó szabályokig – ugyanazok az alkotmányos követelmények érvényesek.

A fiatalkorúak büntető igazságszolgáltatási törekvései a fiatalkorúak társadalmi integrációját biztosító nevelési és szociális célokat igyekeznek szolgálni, a fiatalkorúak életkori sajátosságaira, sérülékenységére figyelemmel, amellet, hogy a társadalom védelmének szükségességét is szem előtt tartja a jogalkotó. A fiatalkorúaknál kiemelt érdeknek számít a nevelési cél szolgálata, amikor a jogalkotó a társadalom védelmének szükségességét és a fiatalkorú bűnelkövetők érdekeit méri össze. Az általános büntetési cél a társadalom védelme érdekében a speciális és generális prevenció alkalmazása. A fiatalkorúak esetében érvényesülő nevelési cél az eljárás egésze során, így a büntetőeljárásban, a szankció kiválasztásában, és annak végrehajtásában, illetőleg az utógondozásban is követendő elv.

Kiindulópontként rögzíthető, hogy az alapjogok a fiatalkorúakat is megilletik, ők is az alapjogok alanyai. Vannak olyan alapjogok, amelyek speciális formában, pozitív diszkriminációt alkalmazva, a felnőttekhez képest fokozottabb védelem mellett érvényesülnek. Itt említendő meg a téma szempontjából releváns alapjog, a személyi szabadsághoz való jog, amely alapjog megvonásának a fiatalkorúak esetében speciális szabályai vannak.

Az Alkotmány 67. § (1) és (2) bekezdése tartalmazza a gyermeki jogok lényegét. E rendelkezés szerint a Magyar Köztársaságban minden gyermeknek joga van a családja, az állam és a társadalom részéről arra a védelemre és gondoskodásra, amely a megfelelő testi, szellemi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges. A szülőket megilleti az a jog, hogy a gyermeküknek adandó nevelést megválasszák. Az Alkotmány 67. § (3) bekezdése és 16. §-a rendelkezik az állam objektív intézményvédelmi kötelezettségéről. Ez előbbi szerint a családok és az ifjúság helyzetével

és védelmével kapcsolatos állami feladatokat külön rendelkezések tartalmazzák. Az utóbbi rendelkezés szerint a Magyar Köztársaság különös gondot fordít az ifjúság létbiztonságára, oktatására és nevelésére, védelmezi az ifjúság érdekeit. E rendelkezések tartamukat tekintve olyan jogokat rögzítenek, amelyek kizárólag a gyermekekre vonatkoznak.

Az alapvető jogok (akár gyermeki jogok), az állam objektív intézményvédelmi, alapjogvédelmi kötelezettsége és az állam büntetőhatalmának érvényesítése között feszülő ellentét, látszólagos.

Az alkotmányjogi dilemma megoldására az Alkotmánybíróság gyakorlata ad megoldást.

Az alkotmánybíróság 30/1992. (V. 26.) AB határozatában, amelyben a közösség elleni izgatás tényállását vizsgálta, mondta ki, hogy valamennyi alkotmányos alapjog tekintetében fontos kérdés, hogy azokat lehet-e és milyen feltételekkel megszorítani, korlátozni, kollíziójuk esetén milyen szempontok alapján kell a prioritást meghatározni. Az állam akkor nyúlhat az alapjog korlátozásának az eszközéhez, ha másik alapvető jog és szabadság védelme vagy érvényesülése, ill. egyéb alkotmányos érték védelme más módon nem érhető el. Az alapjog korlátozásának alkotmányosságához tehát önmagában nem elegendő, hogy az másik alapjog vagy szabadság védelme vagy egyéb alkotmányos cél érdekében történik, hanem szükséges, hogy megfeleljen az alkotmányosság követelményeinek: az elérni kívánt cél fontossága és az ennek érdekében okozott alapjogsérelem súlya megfelelő arányban legyen egymással. A törvényhozó a korlátozás során köteles az adott cél elérésére alkalmas legenyhébb eszközt alkalmazni. Alkotmányellenes a jog tartalmának korlátozása, ha az kényszerítő ok nélkül, önkényesen történik vagy ha a korlátozás súlya az elérni kívánt célhoz képest aránytalan.²⁶

Az Alkotmánybíróság a terhesség megszakításának alkotmányos kérdéseivel foglalkozó határozatában kifejtette azt is, hogy az állam kötelessége az alapvető jog „tiszteletben tartása és védelme” az egyéni alapjogokkal kapcsolatban nem merül ki abban, hogy tartózkodnia kell megsértésüktől, hanem magában foglalja azt is, hogy gondoskodnia kell az érvényesülésükhöz szükséges feltételekről.²⁷

Az Alkotmánybíróság 11/1992. (III.5) AB határozatában rögzítette, hogy az alkotmányos alapjogok és alkotmányos védelmet élvező szabadságok miatt a közhatalom csak alkotmányos felhatalmazással és alkotmányos indokkal avatkozhat be az egyén jogaiba és szabadságába. Az alkotmány 8. § (1) és (2) bekezdése a büntetőjoggal szembeni alkotmányossági követelményekre is irányadó szabály. Eszerint a Magyar Köztársaság elismeri az ember sérthetetlen és elidegeníthetetlen alapvető jogait, ezek tiszteletben tartása és védelme az állam elsődrendű

26 30/1992. (V.26.) határozat, 1358/B/1991. Magyar Közlöny 1992. 53. sz.

27 64/1991. (XII. 17.) AB határozat, 33/B/1990/22. Magyar Közlöny 1991. 139. sz.

kötelessége. Az Alkotmány fontos előírása, hogy „az alapvető jogokra és kötelességekre vonatkozó szabályokat törvény állapítja meg, alapvető jog lényeges tartalmát azonban nem korlátozhatja.” Az Alkotmánybíróság gyakorlata szerint alapjog és szabadság tartalma törvénnyel csak más alapjog, vagy alkotmányos érték védelme érdekében elkerülhetetlen esetben, a szükséges mértékben és arányos módon korlátozható. A büntetőjog tilalmi és előírásai, különösen pedig a büntetések mind alapjogot vagy alkotmányosan védett jogot vagy értéket érintenek.

A törvénnyel történő elkerülhetetlen, szükséges és arányos korlátozás az alapja és alkotmányos értelme a büntetőjogi büntetés (a büntetőjogi beavatkozás) olyan magyarázatának, hogy mint végső eszköz szerepeljen a jogkövetkezmények között. A büntetőjogi beavatkozás alkotmányos előírásai: az elkerülhetlensége, szükségessége és arányossága. Az Alkotmány még ugyanis rendkívüli állapot, szükségállapot, vagy veszélyhelyzet idején sem teszi lehetővé a büntetőjog alkotmányos alapelveinek – 54-56. §§, 57.§ (2)-(4) bekezdés – korlátozását, vagy felfüggesztését. Az egyén alkotmányos szabadságát, emberi jogait nemcsak a büntetőjog különös részének tényállásai és büntetési tételei érintik, hanem alapvetően a büntetőjogi felelősség, a büntetéskiszabás és a büntethetőség összefüggő zárt szabályrendszere. A büntetőjogi felelősség minden szabályának módosulása, alapvetően és közvetlenül érinti az egyéni szabadságot és az egyén alkotmányos helyzetét.²⁸

Ha a fiatakorút a bűncselekmény elkövetéséhez kriminogén, veszélyeztető családi környezete sodorta, ahol neveltetése nem biztosított, a bűncselekmény elkövetése miatti felelősségre vonása, és megfelelő test, erkölcsi, szellemi fejlődése érdekében indokolt lehet a családjából való kiemelése. Itt kerül előtérbe a javítóintézeti nevelés. Így oldódik fel az ellentét az állam büntető igénye és a gyermek jogai között, amikor az állam a fiatakorú bűnelkövetőt is felelősségre vonja, de a felnőttektől eltérő garanciákat épít be az igazságszolgáltatási rendszerükbe. Ugyancsak így kap értelmet az, amikor a szülő nevelési joga háttérbe kerül, és a javítóintézeti nevelés végrehajtása alatt a gondozási és nevelési joga, mint törvényes képviselőnek szünetel, mivel ez a jog az intézet igazgatóját illeti meg.²⁹

A fiatakorú elkövetőkkel kapcsolatos más elbánás – gyakorlatban megnyilvánuló – jelei közé tartozik a fiatakorúak szankciórendszerének sorrendisége, továbbá a nem egyenlőkkel való nem egyenlő elbánás gyakorlatban megnyilvánuló jogintézményei, a javítóintézetek működtetése is. A fiatakorúkkal szemben alkalmazható jogkövetkezmények közül első helyen a szabadságelvonással nem járó intézkedések állnak, amelyeket követnek a szabadságelvonással nem

28 11/1992. (III. 5.) AB határozat, 2086/A/1991. Magyar Közlöny 1992. 23. sz.

29 1979. évi 11. tvr. a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról, 108. § (3) bek.

járó büntetések, majd szabadságelvonással járó intézkedésként a javítóintézeti nevelés említhető, és végül a szabadságvesztéssel járó büntetés. A javítóintézeti nevelés alkalmazási gyakorlata szerint akkor kerül sor alkalmazására, ha az első alkalommal való elkövetés is jelentős tárgyi súlyú bűncselekményt valósít meg, vagy a korábban a kisebb tárgyi súlyú bűncselekmény miatti jogkövetkezmények nem vezettek eredményre, és családi környezetből való kiemelés indokolt. Bármely bűncselekmény esetén elrendelhet javítóintézeti nevelést a bíróság, ha úgy ítéli meg, hogy a fiatalkorú eredményes nevelése érdekében intézeti elhelyezése szükséges.³⁰

A gyakorlatból egy konkrét esetet emelnék ki, amely több szempontból is érdekes példának tekinthető. Az elkövetett bűncselekmény egy lopás vétsége volt, amelyet ketten követtek el. A társtettesként elkövetett lopás vétsége miatt a büntetlen előéletű vádlottak felelősségre vonására bíróság elé állítás keretében került sor. Az első fokú bíróság a vádlottakat, 1 év 3 hónapi időtartamra, próbára bocsátotta, továbbá megállapította, hogy pártfogó felügyelet alatt állnak. Az elsőfokú bíróság magatartási szabályként határozta meg az iskola folytatását, tanulmányi és vizsgakötelezettség teljesítését, önismereti csoportban való részvételt. A későbbi javítóintézeti nevelés intézkedésnek az alkalmazását az indokolta, hogy a terheltek a pártfogó felügyelet magatartási szabályait súlyosan megszegték, ezért a próbára bocsátását meg kellett szüntetni.³¹

Általánosságban az alábbi terhelti jellemzők emelhetők ki a fent leírt esettel kapcsolatban: iskolából sorozatosan hiányzás, onnan engedély nélküli eltávozás, a szülők nem foglalkoznak a neveléssel, a család nem szolgál pozitív példával, a család részéről nevelési hiányosságok tapasztalhatók, önismereti foglalkozásra nem jártak, a környezet devianciára hajlamosít, céltalanság, érdektelenség, évek óta gyermekvédelmi gondoskodásban részesülnek, iskolai tanulmányaikban lemaradtak, többször osztályt kellett ismételniük, nehezen alkalmazkodnak a szabályokhoz, megszokták a céltalan életet, nem lehet őket motiválni.

A gyakorlat alapján levonható az a következtetés, hogy a fiatalkorúak kriminalizációs kockázatát növelő tényezők között felsorakoztatható a család szerepvállalásának hiánya, ha az semmilyen értékvilágot, normarendet nem közvetít a fiatalkorú felé, a rossz szociális háttér, az infrastruktúra alacsony foka, az iskolázatlanság, az iskola eszköztelensége, a deviáns kortárs csoport negatív hatása, a fogyasztói társadalom káros hatásai, úgymint a médiából és az Internetről elérhető közelségbe kerülő erőszak jelensége. A fiatalkorúak körében erősödő erőszak jelenségére az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése is rámutat, amely szerint a fogvatartottak által, egymás sérelmére elkövetett erőszakos bűncselekmények száma 2007. évben

30 Btk. 118. § (1) bek.

31 Btk. 117. § (3) bek.

növekedést mutatott. A fiatalok körében külön aggodalomra ad okot a szemérem elleni erőszak bűncselekménye.³²

A javítóintézeti nevelés előnye egyrészt, hogy a biztosított nevelés, fejlesztés, pedagógiai-pszichológiai programok által igyekeznek a fiatalok társadalmi érésének folyamatában bekövetkezett zavart, a nevelési szituációjuknak a korrekcióját elérni. Mindezt egyénre szabott személyiségfejlesztés alapján. Másrészt fontos célkitűzések a hátrányok csökkentése, a beilleszkedési zavarok enyhítése, a pszichés állapot rendezése, az erkölcsi normáknak az elfogadtatása, az alkohol-kábítószerfogyasztás veszélyeire való felkészítés, a közösségi életre nevelés, a művelődés biztosítása. Garanciális jelentőségű a javítóintézeti nevelés végrehajtása során a fiatalok megillető jogok biztosítása, illetőleg a jogi szabályozásban az intézkedés határozott tartamúvá tétele és az elrendelt javítóintézeti nevelésbe az előzetes fogva tartás teljes idejének beszámítása.³³

A javítóintézet az a közeg, amely figyelembe veszi a fiatalok életkora miatti sajátos pszicho-szociális szempontú átmeneti állapotot társadalmi integrációjuk elősegítése érdekében. A gyermekvédelmi rendszer részét képező javítóintézetek biztosítják egyrészt a fiatalokkal szemben a bíróság által elrendelt javítóintézeti nevelésnek, mint intézkedésnek, továbbá a fiatalokkal szembeni előzetes letartóztatásnak, mint kényszerintézkedésnek a végrehajtását, valamint – kisebb körben – az elítéltek utógondozását.

A javítóintézeti nevelés hatékonyságának fokozása érdekében a lépcsőzetes kiléptetést segítő szervezetek, a monitoring rendszerének erősítése indokolt lenne. Ugyancsak az intézkedés hatékonyságához járulna hozzá, ha a gyámhatósággal, a pártfogó felügyelettel, a szakosodott szociális, karitatív és öntevékeny szervezetekkel, a fiatalok szülőjével, gyámjával vagy más hozzátartozójával való együttműködést szorosabbra lehetne fűzni. A piacképes tudás megszerzését és a munkaerő-piaci helyzetet szem előtt tartó szakmák elsajátítását kell szorgalmazni. Azonban ezek nagy részének megvalósítása anyagi erőforrást igényel.

A javítóintézeti nevelést a „Janus-arcúság”, a megfosztás-megjavítás kettőssége jellemzi, mert egyszerre tekinthető büntetőjogi és pedagógiai intézménynek. A jogi szabályozásban a kezelő elvek erősítése indokolt lehet, amely nem hagyja büntetlenül az elkövetőt, de figyelembe veszi annak belső értékeit. A tanulmányban bemutatott jogeset is jó példa arra, hogy a fiatalok bűnelkövetők körében az alkalmazható jogkövetkezményeknek van egy standard útja. Ez a következő: megrovás – próbára bocsátás – felfüggesztett szabadságvesztés – javítóintézeti nevelés

32 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának Jelentése: OBH 4841/2007. sz. ügyben, Budapest, 2008. augusztus 7.

33 Btk. 118. § (2) bekezdés, Btk. 120/B. (1) és (2) bekezdés.

– végrehajtandó szabadságvesztés. Ez egyrészt adódik a fiatalkorúakkal szemben alkalmazható szankciók sorrendiségére vonatkozó követelményből, másrészt indoka lehet a fiatalkorúakkal szemben reálisan alkalmazható jogkövetkezmények korlátozottsága. A jogalkotás szintjén szükséges lenne a fiatalkorúak egyéni rehabilitációra koncentráló intézkedéseknek a bővítése, differenciáltabb szankciórendszer bevezetése. A Btk. Általános részének fiatalkorúakra vonatkozó reformjavaslatában szerepel többek között a fiatal felnőttek fogalmának bevezetése, a javítóintézeti nevelés kiterjesztése a fiatal felnőttekre is, továbbá a javítóintézetből való végleges elbocsátás életkori határának 21. életévre való emelése. Ugyanis a hatályos jogi szabályozás szerint a javítóintézetben 19. éves korig helyezhetőek el a fiatalkorúak.³⁴

Ellentmondás van a jogi szabályozásban, ugyanis a büntetések és az intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet 105. § (2) bekezdése értelmében a javítóintézet az oktatási miniszter felügyelete és közvetlen irányítása alatt álló nevelőintézet. A javítóintézetek rendtartásáról szóló 30/1997. (X. 11.) NM rendelet 1. § (2) bekezdése úgy rendelkezik, hogy az intézet a gyermekvédelmi rendszer részeként, az egészségügyi, szociális és családlügyi miniszter felügyelete és közvetlen irányítása alatt működik. Az intézetet az Egészségügyi, Szociális és Családlügyi Minisztérium tartja fenn. A jogi szabályozás ellentétben áll a valós helyzettel, mert a javítóintézetek a Szociális és Munkaügyi Minisztérium felügyeletébe tartoznak.

Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának jelentése³⁵ a vizsgált javítóintézetekben (Debreceni Javítóintézet, Budapesti Javítóintézet, Rákospalotai Javítóintézet) összességében sokkal kedvezőbbnek értékelte a fiatalkorúak és a dolgozók elhelyezési és munkakörülményeit, mint a fiatalkorúak bv. intézeteiben. Megállapította, hogy a javítóintézetekben rendezett körülmények között, változatos oktatási-nevelési tevékenységet folytatnak. A fiatalkorúak erőszakos cselekményeket egymás sérelmére nem követtek el. Az intézetek házirendjeit megfelelőnek találta, amelyek részletesen ismertették az intézet rendjét. Ez különösen fontos, mert a házirendek esetében „egy belső jogalkotási termékről” van szó, amelyek esetében mindig hangsúlyos azok alkotmányossága. Az ombudsmani vizsgálat indokoltan tartott egy újabb javítóintézet felállítását a meglévő Debreceni Javítóintézet, Budapesti Javítóintézet, Rákospalotai Javítóintézet és Aszódi Javítóintézet működtetése mellett. Az újabb javítóintézet felállításának indokait abban jelölte meg, hogy a Gyermekjogi Egyezmény 40. cikkének megfelelő bánásmódnak az előzetes letartóztatás javítóintézetben való végrehajtása felel meg, és csak a legsúlyosabb esetekben indokolt annak fiatalkorúak bv. intézetében történő végrehajtása. Másrészt a Legfőbb

34 Btk. 118. § (6) bekezdés.

35 Az állampolgári jogok országgyűlési biztosának Jelentése az OBH 4841/2007.

Ügyészség 2007. decemberi vizsgálata is megállapította, hogy a Budapesti Javítóintézetben a befogadott fiatalkorúak létszáma az utóbbi időket tekintve az engedélyezett létszámot rendszeresen meghaladta, ami növelné a jogszabályban előírt maximális 12 fős csoportlétszámot is. A biztos pozitív elemként értékelte a javítóintézetekben dolgozók létszámelőírására vonatkozó szabályozást, és ajánlást tett arra vonatkozóan, hogy ehhez hasonlóan a fiatalkorúak bv. intézeteiben dolgozóakra is létszámelőírásról kellene gondoskodni.

Indokolt lenne álláspontom szerint a jogi szabályozást tartalmazó alacsonyabb szintű jogszabályok (rendelet, tvr.) helyett a törvényi szintű szabályozás. Ez összhangban lenne az Alkotmány 8. § (2) bekezdésében foglaltakkal. A törvényi szintű szabályozás indoka az alapjoggal való szoros kapcsolat lenne.

Mіндеzen kérdések megoldása a jogalkotás felelőssége annak érdekében, hogy a szabályok a gyakorlatban egyértelműen alkalmazhatók legyenek. Ugyanis a jogbiztonság az állam – s elsősorban a jogalkotó – kötelességévé teszi annak biztosítását, hogy a jog egésze, egyes részterületei és az egyes jogszabályok is világosak, egyértelműek, működésüket tekintve kiszámíthatóak és előreláthatóak legyenek a norma címzettjei számára. Vagyis a jogbiztonság nem csupán az egyes normák egyértelműségét követeli meg, de az egyes jogintézmények működésének kiszámíthatóságát is.³⁶

A jogalkotó által választott jogi szabályozás és annak gyakorlatba történő átvitele kifejezi azt, hogy a fiatalkorúakról miképpen gondolkodik a társadalom, milyen „értékük” van a társadalomban. A jogalkotás és a jogalkalmazás közös felelőssége abban van, hogy a szabályozással és a gyakorlatban történő érvényesítéssel mennyire tudják azt megcélozni, hogy a fiatalkorúakból, a társadalom hasznos tagjává váló, önbecsüléssel rendelkező felnőttek legyenek. Ugyanis alkotmányos jogállamban a büntetőjog nem pusztán eszköz, hanem érték véd, és maga is értékeket hordoz: az alkotmányos büntetőjog elveket és garanciákat. A büntetőjog a büntetőhatalom gyakorlásának törvényes alapja és egyúttal az egyéni jogok védelmének szabadságlevele is.³⁷

36 9/1992. (I.30.) AB határozat, 381/B/1990. Magyar Közlöny 1992. 11. sz.

37 11/1992. (III.5.) AB határozat, 2086/A/1991. Magyar Közlöny 1992. 23. sz.

AZ ÉLETFOGYTIG TARTÓ SZABADSÁGVESZTÉS BÜNTETÉSRŐL

Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés mindig is része volt a büntetés-végrehajtási gyakorlatnak. A halálbüntetés melletti legszigorúbb szankciót szinte valamennyi törvénykönyvünkben megtaláljuk.

Az első magyar, a jogalkalmazásban is megjelenő büntető törvénykönyvünk az 1878. évi 5. törvénycikk csak a büntetéseket ismerte és szabályozta fő- és mellékbüntetések formájában. A monista jogkövetkezmény-rendszerű Csemegi-kódex, a határozott ideig tartó büntetés mellett szabályozta az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetést is, azzal a megszorítással, hogy az az elkövető, *„a ki a büntett elkövetésének idején életkorának huszadik évét még nem haladta túl, halálra vagy életfogytig tartó fegyházra nem ítélhető”*. (87. §) Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést minden esetben, fegyházban rendelte a törvény végrehajtani, azonban már 10 év kitöltött büntetés után kérhették a „fegyenczek” közvetítői intézetben való elhelyezésüket, ha *„szorgalmuk, valamint jóviseletük által a javulásra alapos reményt nyújtottak”*. Itt a fokozatosság elvének figyelembe vételével már enyhébb bánásmódban részesültek, és a közvetítői intézetben eltöltött további öt év – azaz a büntetés megkezdésétől számított 15 év – után az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt elkövetők is feltételes szabadságra bocsáthatóak voltak, amennyiben *„jóviseletük és szorgalmuk által a javulás reményét megerősítették”*.

Az 1878:V. törvénycikk helyébe az 1950. évi II. törvény lépett. A büntető törvénykönyv általános részéről (Btá) elnevezésű joganyag specialitása, hogy a Csemegi-kódex után szocialista

jogelveken építette fel a büntető törvénykönyv rendszerét és tartalmát, mindezt azonban úgy, hogy csak általános részi rendelkezéseket tartalmazott. Ez a törvény már dualista jogkövetkezmény rendszerű munka, mert a büntetéseken kívül intézkedésekről is rendelkezett. A Csemegi-kódexhez hasonlóan megtartotta szankciói között mind a halálbüntetést, mind az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést. A halálbüntetéssel is büntethető cselekmények körét kiszélesítette. Emellett pedig kimondta: *„Ha külön törvény másképp nem rendelkezik, az egyébként halállal büntetendő bűntett büntetése életfogytig tartó börtön, ha azt olyan személy követi el, aki tizennyolcadik évét már meghaladta, de huszadik évét még nem töltötte be”*. (53. §) Azaz az 1878. évi V. törvényhez képest az 1950-es törvény már elismert bizonyos eseteket, amikor helye lehetett olyan személyek halálra ítélésének, akik a cselekményt 18 és 20 éves koruk között követték el. Az életfogytig tartó büntetés pedig kifejezett alternatívája lett a halálbüntetésnek ezen korosztály körében is – szemben a Csemegi-kódex rendelkezésével. Továbbá, mivel a büntetést börtön fokozatban hajtották végre minden elkövetővel szemben (kihágás esetén elzárás), függetlenül attól, hogy határozott időre rendelték el a szabadságvesztés büntetését, vagy életfogytig, csak ezen végrehajtási fokozat szerint történhetett meg a büntetés végrehajtása a fiatal felnőttek esetében is. A feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja 15 év után következett be, valamennyi korosztályra nézve egységesen – ekkor is csak igazságügy-miniszteri engedéllyel. A következő büntető törvény megalkotására, illetve annak hatályba lépésére több mint 80 évvel később került sor, az 1961. évi V. számú törvénnyel. Ez a szintén dualista jogkövetkezmény rendszerű kódex legsúlyosabb büntetesként még mindig a halálbüntetést deklarálta, azonban a korábbi jogforrásoktól eltérően nem rendelkezett életfogytig tartó büntetésről. Ahogy a törvény indokolása hangsúlyozta: *„Ha a társadalom védelme nem követeli meg a halálbüntetés alkalmazását, akkor megvalósulhat a büntetés nevelő célja. Az elítélt átnevelése érdekében pedig nincs szükség életfogytig tartó szabadságvesztésre.”* Így a halálbüntetés alternatívája a 20 évig tartó szabadságvesztés büntetés lett, ami megegyezett a halmazati- vagy összbüntetesként kiszabható határozott ideig tartó szabadságvesztés büntetés maximális idejével (nem halmazati büntetés esetén ez a felső korlát 15 év volt). A végrehajtás fokozataként továbbra is a börtön szolgált. A Csemegi-kódex rendelkezéséhez nyúlt vissza a törvény akkor, amikor kimondta, hogy *„halálbüntetés csak azzal szemben alkalmazható, aki a bűntett elkövetésekor huszadik életévét betöltötte”*. (36. § (1) bek.) Az 1978. évi 28. törvényerejű rendelettel visszakerült a büntető törvénykönyvbe az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés, amiből a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját először határozták meg 20 évben. Az 1978. évi IV. törvény, a jelenleg is hatályos büntető törvénykönyvünk alapja a korábbi rendelkezések közül megtartotta mind a halálbüntetést, mind az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést dualista szankciórendszerében. A halálbüntetést

továbbra is csak az elkövetéskor 20. életévét betöltött személyekkel szemben engedte kiszabni. Az életfogytig tartó szabadságvesztésből az elítélt akkor volt szabadon bocsátható, ha abból legalább 20 évet kitöltött. A törvényalkotó a szabadságvesztés fokozatait kiszélesítette: a börtön mellett megjelent a fegyház és a fogház fokozat is.

Az 1993. évi XVII. törvény a büntető törvénykönyv – minket érintő – egyes szakaszait jelentős mértékben megváltoztatta. Így például a feltételes szabadságra bocsátás kereteit szélesebbre nyitotta: a korábbi 20 évhez képest 15 és 25 év közötti büntetés letöltése után engedte meg az elítélt feltételes szabadon bocsátását – az időtartamról és a tényről való döntést itt már a bíró kezébe adva. Emellett – legfontosabb változásként – megjelent a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés első esete: „*Nem bocsátható feltételes szabadságra az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt, ha ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik*”. (5. § (4)) Az új 47. szakasz előre vetítette az 1998-as változást, azaz a tényleges életfogytiglan bírói mérlegelés általi bevezetését.

Az 1993. évi XVII. törvény a büntető törvénykönyv – minket érintő – egyes szakaszait jelentős mértékben megváltoztatta. Így például a feltételes szabadságra bocsátás kereteit szélesebbre nyitotta: a korábbi 20 évhez képest 15 és 25 év közötti büntetés letöltése után engedte meg az elítélt feltételes szabadon bocsátását – az időtartamról és a tényről való döntést itt már a bíró kezébe adva. Emellett – legfontosabb változásként – megjelent a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés első esete: „*Nem bocsátható feltételes szabadságra az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélt, ha ismételten életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélik*”. (5. § (4)) Az új 47. szakasz előre vetítette az 1998-as változást, azaz a tényleges életfogytiglan bírói mérlegelés általi bevezetését.

Az 1997. évi LXXIII. törvény a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját szigorította: „A feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját a bíróság az ítéletében tizenöt és huszonöt év között; ha az életfogytig tartó szabadságvesztést olyan bűncselekmény miatt szabta ki, amelynek a büntethetősége nem évül el, húsz és harminc év között határozza meg.” Mivel a tényleges életfogytiglanra ítélt túlnyomó többsége személy elleni erőszakos bűncselekményeket követett el, a legtöbb életfogytig tartó szabadságvesztés büntethetősége nem évül el. Így gyakorlatilag a 15-25 évről 30 évre növekedett a szabadon bocsátás legkorábbi időpontja.

A fenti rendelkezések az egyre szigorúbb büntetőpolitika gyermekei voltak, ami a nemzetközi szintéren is megjelenő, és mind jelentősebb szervezett bűnözés ellen kívánta felvenni a harcot. Ezt az irányt az 1998. évi LXXXVII. törvény csak erősítette. Nagy Ferenc professzor szerint az 1998-as törvény változtatásaiban szerepet játszott a közvélemény szigorítást szorgalmazó igényét kielégíteni igyekvő politikai megfontolás is³⁸. A törvény legjelentősebb rendelkezése

38 Nagy F.: Gondolatok a hatályos magyar büntetőjog főbüntetési nemeiről. In.: Tanulmányok Bérczi Imre egyetemi tanár születésének 70. évfordulójára. Acta Universitatis Szegediensis. Acta Juridica et Politica. Tomus LVIII. Fasc. 1-41. 2000. 385. o.

kétségtelenül az volt, hogy általánossá tette a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést: „Életfogytig tartó szabadságvesztés kiszabása esetén a bíróság az ítéletében meghatározza a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontját, vagy a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét kizárja”. (47/A. § (1)) Azaz a bíróság már a jogerős ítélet meghozatalakor rendelkezhet akként, hogy az elkövető soha nem lesz feltételes szabadságra bocsátható, élete végéig a végrehajtási intézet keretei között kell maradnia. Ezzel a rendelkezéssel tehát a halálbüntetés helyébe az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés egy szigorúbb fajtája lépett – így próbálva arányosítani a csúcstól maradt szankciórendszerben. Hiszen önmagában az már kevésnek bizonyult, hogy az olyan bűncselekményekért, amik miatt korábban halálbüntetés is kiszabható volt, annak eltörlése után már csak ugyanazt a szankciót lehessen kiszabni, mint az enyhébb súlyú bűncselekmények esetén, illetve a társadalomra kevésbé veszélyes elkövetőkkel szemben. A mérlegelés és arányosítás lehetőségét az ítélkező bíró kezébe adta a törvényalkotó a feltételes szabadságra helyezés lehetőségének elvi kizárásával.

Amennyiben a bíróság úgy ítéli meg, hogy fenntartja az elvi lehetőségét annak, hogy az elítélt még visszakerülhessen a társadalomba, meghatározza azt a legkorábbi időpontot, amikor erre sor kerülhet. „Ha a bíróság a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét nem zárta ki, annak legkorábbi időpontját legalább húsz évben, ha az életfogytig tartó szabadságvesztést olyan bűncselekmény miatt szabta ki, amelynek büntethetősége nem évül el, legalább harminc évben határozza meg.” (47/A § (2) bek.)

Véleményünk szerint nagyon fontos lenne a törvényszöveg módosítása jelen szakasz tekintetében. Az emberi és alkotmányos jogok oldaláról megközelítve ez a rendelkezés ugyanis több sebből vérzik. Egyrészt: a 'legalább' kifejezés mindkét esetben utal arra, hogy a feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja 20, illetve 30 év, ez azonban a bírói mérlegeléstől függően több is lehet. A jelenlegi szabályok szerint ugyanis nincs felső korlátja annak, mikor kell első ízben ténylegesen mérlegelnie a bíróságnak az olyan elítéltek ügyében, akikkel kapcsolatban ezt a lehetőséget nem zárta ki. A maximális időtartam meghatározása hiányában az első döntés ideje így akár 40-50 év után is bekövetkezhet. Ami – tekintettel arra, hogy „életfogytig tartó szabadságvesztés azzal szemben szabható ki, aki a bűncselekmény elkövetésekor a huszadik életévét betöltötte” (40. § (3)) – a gyakorlatban sokszor a tényleges életfogytig tartó büntetésnek felel meg.

Másrészt a feltételes szabadságra bocsátás minimális ideje is túlságosan hosszú, mivel annak legkorábbi időpontját 20, illetve 30 évben határozta meg a törvény. A legtöbb olyan bűncselekmény, ami miatt akár életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés is kiszabható, nem évül el, így a feltételes szabadságra bocsátás első lehetséges időpontja inkább 30 év a gyakorlatban. Sok elkövetővel szemben ez már önmagában – azaz a gyakorlatban bekövetkező bírói mérlegelés

feltételes idejének bevárása nélkül – is tényleges életfogytig tartó büntetésnek felel meg: ha például egy 35-40 éves ember kezdi meg büntetése letöltését, a börtönviszonyok között (és egyébként) sem biztos, hogy megéli a 65-70 éves korában bekövetkező első lehetséges mérlegelés idejét.³⁹

A hatályos magyar Btk. szerint egy sor bűncselekmény alap- vagy minősített esete életfogytig tartó szabadságvesztéssel büntetendő.

Az alábbiakban azokat a bűncselekményeket tüntetjük fel, amelyek elkövetése az elélt életfogytig tartó szabadságvesztés büntetését vonja maga után. A dőlttel kiemelt bűncselekmények nem évülnek el, azaz a feltételes szabadságra bocsátás elvi lehetősége 30 év után nyílik meg.

Állam elleni: Az alkotmányos rend erőszakos megváltoztatása; Rombolás; Hazaárulás; Az ellenség támogatása.

Emberiség elleni: *Népirtás; Apartheid; Polgári lakosság elleni erőszak, Bűnös hadviselés; Nemzetközi szerződés által tiltott fegyver alkalmazása; Hadikövet elleni erőszak.*

Köztörvényes: *Emberölés; Emberrablás; Emberkereskedelem; Közveszélyokozás; Terrorcselekmény; Légi jármű, vasúti, vízi, közúti tömegközlekedési vagy tömeges áruszállításra alkalmas jármű hatalomba kerítése; Visszaélés nemzetközi szerződés által tiltott fegyverrel; Visszaélés kábítószerrel.*

Katonai: *Szökés; Kibúvás a szolgálat alól; A szolgálat megtagadása; Kötelességszegés szolgálatban; Zendülés; Parancs iránti engedetlenség; Elöljáró vagy szolgálati közeg elleni erőszak; Harckészültség veszélyeztetése; Parancsnoki kötelezettségszegés; Kibúvás a harci kötelesség teljesítése alól.*

Az alábbiakban az elmúlt öt év büntetés kiszabási gyakorlatából az életfogytig tartó szabadságvesztéseket emeltük ki, és azt vizsgáltuk, milyen bűncselekmények elkövetőivel szemben szabták azokat ki.

Állam elleni és emberiség elleni: 2002-2006 között nem volt.

Személy elleni: 2002-ben 10, 2003-ban 22, 2004-ben 21, 2005-ben 10, 2006-ban 14.

Személy elleni, ezen belül emberölés: 2002-ben 8, 2003-ban 21, 2004-ben 16, 2005-ben 9, 2006-ban 13.

Személy elleni, ezen belül emberölés kísérlete: 2002-ben 1, 2003-ban 1, 2004-ben 3, 2005-ben 1, 2006-ban 1.

Személy elleni, ezen belül emberrablás: 2002-ben 1, más személy elleni 2004-ben 2.

Az adatokból kiderül, hogy életfogytig tartó szabadságvesztés büntetést kizárólag személy elleni, és szinte csak emberölés büntettét megvalósító személyekkel szemben szab ki a bíróság. Míg a két táblázat összevetéséből az a következtetés vonható le, hogy a gyakorlatban az életfogytig tartó

39 Magyarországon 2007-es adatok szerint a férfiak születéskor várható átlagos élettartama 69,2 év, míg a nőknél 77,3 év a KSH adatai szerint. http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/tab1_01ib.html?126. Letöltés 2008. X. 27.

szabadságvesztés büntetésből való feltételes szabadságra bocsátás legkorábbi időpontja minden esetben harminc év.

Az nem garantált, hogy az első mérlegeléskor a büntetés-végrehajtási bíró úgy dönt, hogy engedélyezi a fogvatartott feltételes szabadságra bocsátását. Ekkor a büntetés tartama – az újabb mérlegelésig – tovább hosszabbodik. A Büntetések és Intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. törvényerejű rendelet (a továbbiakban Bv. tvr.) vonatkozó rendelkezése alapján ugyanis „*ha a büntetés-végrehajtási bíró az elítéltet nem bocsátotta feltételes szabadságra, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét később újból megvizsgálhatja*”. (Bvtvr. 8. § (3)) Ebből a szakaszból úgy tűnik, hogy a végrehajtási bíró szabadon mérlegelheti, hogy a későbbiekben megvizsgálja-e a szabadon bocsátás lehetőségét, vagy nem. A következő bekezdés azonban pontosan meghatározza, mikor kell az újabb vizsgálat(ok)nak megtörténnie: „*Ha a büntetés-végrehajtási bíró az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítéltet nem bocsátotta feltételes szabadságra, a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét legkésőbb két év múlva, azt követően évente megvizsgálja*”. (Bv.tvr. 8. § (4)) Ezzel nem engedi ismételt bírói mérlegelés körébe vonni a feltételes szabadságra bocsátás elvi lehetőségének vizsgálatát.

A Bv.tvr. fenti rendelkezése a még hátralévő büntetés hosszára vonatkozóan az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés sajátosságának számító bizonytalansági és határozottsági elemet is magában foglalja, ezzel a feltételes szabadságra bocsátás első idejének bekövetkezésekor is fenntartja azt. A határozottsági elem úgy jelenik meg, hogy a bv. bírónak két, majd azt követően évente meg kell vizsgálnia a feltételes szabadon bocsátás lehetőségét, így a fogvatartott ezekkel az előre meghatározott időtartamokkal kalkulálhat. Másrészt viszont nincs biztosítva az elítélt afelől, hogy – az első, vagy az azt követő bármelyik mérlegeléskor – szabadon is bocsátják, így a büntetése tényleges hosszát illetően megmarad a bizonytalansági elem.

„*A feltételes szabadság tartama (...) életfogytig tartó szabadságvesztés esetén 15 év.*” (Btk. 48. § (1)) Például, ha a fogvatartottat 30 év kitöltése után „rögtön” feltételes szabadságra bocsátja a büntetés-végrehajtási bíró, az ítélet meghozatalától számított 45 év után szabadul ténylegesen az elítélt – amennyiben a 15 év eredményesen telt el. Azaz az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésre ítélt elkövető feltehetően ténylegesen az élete végéig tölti büntetését, hiszen a szabadulás legkorábbi időpontja előtt nagy valószínűség szerint meghal – még akkor is, ha időközben szabadlábra helyezték, és enyhébb keretek között tölti büntetése hátralévő részét. A legfiatalabb elkövető is 65 éves ekkor, hiszen csak olyan elkövetővel szemben szabható ki az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés, aki a bűncselekmény elkövetésekor 20. életévét betöltötte.

Az életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésnek azonban még ennél is van súlyosabb fajtája, amikor az elvi lehetőség is kizárt annak, hogy az elkövető valaha ismét szabad életet éljen.

Jelenleg 230 személy tölti életfogytig tartó szabadságvesztés büntetését. A 230 főből 11 fő tölti jogerősen tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetését. Ez azt jelenti, hogy az életfogytig tartó szabadságvesztésre ítélték 3,8%-át zárta ki a bíróság az elítélés pillanatában a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségéből.

A törvény két esetben rendelkezik a tész-ről. Objektíve kizárja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét abban az esetben, ha az elkövetőt ismételten életfogytig tartó szabadságvesztés büntetésre ítélik. (Btk. 47/C. § (2) bek.) A törvény egyéb körülményt ebben az esetben nem határoz meg (az elkövetés idejét, az elkövetett bűncselekmény esetleges elévülését), azaz az újabb bírói ítélet kimondása minden más feltétel nélkül a tész beálltát jelenti. A törvényben szabályozott másik eset bírói mérlegeléstől teszi függővé a tész elrendelését, amikor kimondja, hogy a bíróság ítéletében kizárhatja a feltételes szabadságra bocsátás lehetőségét. (Btk. 47/A § (1))

A közvélemény egyértelműen szigorítaná a büntetéseket az elkövetőkkel szemben, így a tész fenntartását is szorgalmazza.⁴⁰ Az, hogy miért ilyen szélsőséges a társadalom hozzáállása, több okkal magyarázható. Elsősorban azzal, hogy a bűnözésből főleg a szélsőséges eseteket hallják az emberek, azok kapnak hatalmas és hosszú ideig visszatérően ismétlődő sajtóvisszhangot⁴¹, így méltán gondolhatja a társadalom, hogy a kiemelkedő súlyú bűncselekmények döntő hányadot képviselnek az összбűnözésen belül. Ez ellen pedig saját eszközeikkel, a veszélyes emberek izolálásával szeretnék magukat megvédeni.

A tényleges életfogytig tartó büntetés megosztja az elméleti és gyakorlati szakembereket is. Azok, akik fenntartása mellett foglalnak állást, többek között arra hivatkoznak (mint például Varga Zoltán is), hogy túl nagy a szakadék a határozott ideig tartó büntetésre kiszabható 15 év és a tényleges életfogytig tartó büntetés 30 éves minimális végrehajtási ideje között, ami pedig a gyakorlatban a büntetések enyhítése irányába tolja el a büntetéskiszabást. Mások arra hivatkoznak, hogy a halálbüntetésnek a tész az egyetlen lehetséges alternatívája, a határozott ideig tartó büntetés nem jelent kellő súlyt, és nem biztosítja a megfelelő arányosítás lehetőségét a különböző típusú bűncselekményt elkövetők között. További érvként a büntetés súlyosságához kapcsolódó visszatartó erőt lehet felhozni, ezt azonban a gyakorlat és a statisztikai adatok is megcáfolták. A halálbüntetés eltörlése után sem nőtt az erőszakos elkövetések száma, ahogy a tész bevezetése után sem láttuk annak jelentős visszaszorulását. Sokkal több érv hangzik el a tész eltörlése mellett. Legelőször az, hogy fenntartása az emberi méltósághoz való jogba ütközik azzal, hogy az elítélttől elveszik a szabadulás elvi reményét is. Juhász Zoltán szerint a

40 <http://www.median.hu/object.238a5a0a-b2e7-4e2e-9ff5-5819d1493fa0.ivy>. Letöltés 2008. XI. 26.

41 L. Barabás A. – Gyurkó Sz. – Virág Gy.: Média és igazságszolgáltatás. In: KT 43. sz. 11-38. o.

tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetés tárgyá degradálja az elítéltet, ez viszont a 64/1991. (XII. 17.) AB határozat szerint az emberi méltósághoz való jog lényeges tartalmának korlátozását jelenti⁴². Az emberi méltóságon kívül a személyi szabadsághoz való jog is sérül azzal, hogy az elítéltnak ezt a jogát nemcsak időszakosan korlátozza a szabadságvesztés büntetés (ami más alapjogok szem előtt tartásával, és érvényesülésük szükségessége okán megengedett az állam büntető hatalmának gyakorlása kapcsán), hanem véglegesen megszünteti azt. Az alapjogok lényeges tartalmát érintő változtatás már jogellenes. A személyes szabadság végleges megszüntetése az alapjogot annulálja, így szükségszerűen jogellenes. Az emberi- és alkotmányjogi érvek mellett a végrehajtást érintő ellenérvek is felsorolhatók. Így a szabadságvesztés célja veszik el a tényleges életfogytig tartó büntetés bevezetésével, mindamelllett, hogy a Btk. és a Bv.tvr. szabályozása szembemegy egymással. *„A szabadságvesztés végrehajtásának célja az, hogy e törvényben meghatározott joghátrány érvényesítése során elősegítse az elítéltnak a szabadulása után a társadalomba történő beilleszkedését, és azt, hogy tartózkodják újabb bűncselekmény elkövetésétől.”* (Bv.tvr. 19. §) Továbbá szintén a végrehajtáshoz kapcsolódó gyakorlatias ellenérv, hogy az olyan fogvatartottakat kezelni, a „börtönéletre” szocializálni, akiknek reménye sincs a szabadulásra, és nincs vesztenivalójuk, sokkal nehezebb, mint akiket az motivál, hogy a feltételes szabadságra bocsátás első lehetséges alkalmával kiengedjen, ha az addig eltelt idő alatt jó magaviseletet tanúsítanak. Ha nem motiváltak, sokkal nehezebb a társadalmi-, valamint a szűkebb, mikrokörnyezetben felállított rendet betartatni velük. Újabb szabályokat kell kidolgozniuk ennek érdekében a végrehajtásban dolgozóknak, teljesen más eszközökkel kell élniük a fogvatartottak hétköznapi életének megszervezése során is. Végül, ha csak a gazdasági tényezőket vesszük figyelembe, akkor is a tényleges életfogytig tartó szabadságvesztés büntetés ellen tudunk érvelni. A társadalomnak sokkal több pénzébe kerül a fogvatartott, amíg a végrehajtási intézet falai között van, mint amikor visszakérül a társadalomba, még ha munkanélküliként él is ott. Amíg egy átlagos álláskereső (munkanélküli) járadék havi 47 417 forint volt 2007-ben⁴³, addig egy fogvatartott 2008-ban napi 8000 forintjába kerül az államnak. Ezt az összeget soha nem fogja tudni egy fogvatartott kitermelni, az az állam költsége marad. Határozott időre ítélt fogvatartott esetén határozott ideig, egy téz-esnél a fogvatartott haláláig.

42 Juhász Z.: Jog a reményhez. Az életfogytig tartó szabadságvesztés-büntetésről. In. Fundamentum 2005/2. szám. p. 89.

43 http://portal.ksh.hu/pls/ksh/docs/hun/xstadat/xstadat_eves/tabl2_01_19i.html. Letöltés ideje: 2008. november 5.

A SZEMÉLYES ADATOK VÉDELME A MAGÁNJOGI ÉS KÖZIGAZGATÁSI JOGI ÜGYÉSZI TEVÉKENYSÉGBEN

Az ügyészséghez az elmúlt években egyre több személyes adatok védelmével összefüggő beadvány érkezett, és a kérelmezők azt sérelmezték, hogy az adataikat arra illetékteleneknek kiadták.

Általános tendencia, hogy egyre többször merül fel az ügyészi munka során is adatvédelmi szabályok ismeretének szükségessége, ugyanis az állampolgárok – talán a sajtónak is köszönhetően – egyre inkább tisztában vannak az adatvédelmi szabályokat érintő jogaikkal.

A jelenleg hatályos adatvédelmi szabályokat – különös tekintettel az ügyészségre vonatkozó rendelkezésekre – az alábbi példákon keresztül kívánom bemutatni:

Egy kérelmező előadta, hogy a városi fürdőbe váltott belépőjegyet barátaival. Az élményfürdőben azt tapasztalták, hogy nem működik az egyik legnépszerűbb élményelem, a barlang csúszda, ennek ellenére a belépőjegy árát nem csökkentették. Erre tekintettel a Nemzeti Fogyasztóvédelmi Hatóság Dél-dunántúli Regionális Felügyelőségétől kérte annak vizsgálatát, hogy nem tisztességtelen-e a fürdőár alkalmazása, ugyanis amikor jegyet váltott, azt hitte, hogy az élményfürdő valamennyi szolgáltatását igénybe veheti. A belépés előtt nem tájékoztatták arról, hogy a fürdőt korlátozottan használhatják.

A felügyelőség munkatársai hatósági ellenőrzést tartottak a Kaposvári Uszoda és Gyógyfürdőnél, és meghallgatták a fürdővezetőt is. Az ellenőrzésről jegyzőkönyvet készítettek, melyben megjelölték a panaszos nevét és címét is.

A fürdővezető felajánlotta, hogy a kérelmező részére biztosít egy ingyenes fürdőbelépőt kártalanításként, és ezt részére meg is küldték. A felügyelőség jelezte a jegyzőkönyvben azt is, hogy az ellenőrzés alapján hatósági eljárást nem indít, vizsgálatának eredményéről a panaszost tájékoztatta.

A kérelmező az ügyészséghez intézett beadványában annak vizsgálatát kérte, hogy a felügyelőség nem sértett-e jogszabályt, amikor a címét kiadta a kaposvári uszodának. Csatolta a fürdővezető által írt levelet, amelyhez ingyen belépőjegyet mellékeltek.

A személyes adatok fogalmát, illetve a kezelésére vonatkozó alapvető szabályokat személyes adatok védelméről és a közérdekű adatok nyilvánosságáról szóló 1992. évi LXIII. tv. (a továbbiakban: Atv.) tartalmazza. A 2. §-a szerint:

„E törvény alkalmazása során személyes adat: bármely meghatározott (azonosított vagy azonosítható) természetes személlyel (továbbiakban: érintett) kapcsolatba hozható adat, az adatból levonható, az érintettre vonatkozó következtetés; tehát minden olyan adat, amelyből az érintett felismerhető. Különleges adat: a.) a faji eredetre, a nemzeti és etnikai kisebbséghez tartozásra, a politikai véleményre vagy pártállásra, a vallásos vagy más világnézeti meggyőződésre, az érdekképviselési szervezeti tagságra, b.) egészségi állapotra, kóros szenvedélyre, a szexuális életre vonatkozó adat, valamint a bűnügyi személyes adat. Hozzájárulás: az érintett kívánságának önkéntes és határozott kinyilvánítása, amely megfelelő tájékoztatáson alapul, és amellyel félreérthetetlen beleegyezését adja a rá vonatkozó személyes adatok – teljes körű vagy egyes műveletekre kiterjedő – kezeléséhez. Adattovábbítás: ha az adatot meghatározott harmadik személy számára, a nyilvánosságra hozatal: ha az adatot bárki számára hozzáférhetővé teszik.”

Az Atv. 3. § (6) bekezdése szerint: „Az érintett kérelmére indult eljárásban a szükséges adatainak kezeléséhez való hozzájárulását vélelmezni kell. Erre a tényre az érintett fel kell hívni.”

Az Atv. 3. § (1) bekezdése szerint: „Személyes adat akkor kezelhető, ha a) az érintett hozzájárul, (megjegyzem, hogy a (4) bekezdés értelmében kétség esetén azt kell vélelmezni, hogy az érintett a hozzájárulását nem adta meg) vagy b) azt törvény vagy törvény felhatalmazása alapján – az abban meghatározott körben – helyi önkormányzat rendelete elrendeli.”

A személyes adatok nyilvánosságra hozatalát csak törvény és csak közérdekből rendelheti el.

Az Atv. 5§ értelmében személyes adatot kezelni csak meghatározott célból, jog gyakorlása és kötelezettség teljesítése érdekében lehet. Az adatkezelésnek minden szakaszában meg kell felelnie e célnak.

Az Atv. 27. § (1) bekezdése szerint: „Bárki az adatvédelmi biztoshoz fordulhat, ha véleménye szerint személyes adatainak kezelésével, illetve a közérdekű adatok vagy a közérdekből nyilvános

adatok megismeréséhez fűződő jogainak gyakorlásával kapcsolatban jogsérelem érte, vagy annak közvetlen veszélye fennáll, kivéve, ha az adott ügyben bírósági eljárás van folyamatban.”

Egy másik fontos jogszabály, az európai uniós csatlakozással összefüggő egyes törvénymódosításokról, törvényi rendelkezések hatályon kívül helyezéséről, valamint egyes törvényi rendelkezések megállapításáról szóló 2004. évi XXIX. tv.,(továbbiakban: Eutv.) a panaszok és közérdekű bejelentések vonatkozásában tartalmaz adatvédelmi szabályokat. A 141. §-a szerint: „(2) A panasz olyan kérelem, amely egyéni jog- vagy érdeksérelem megszüntetésére irányul, és elintézése nem tartozik más – így különösen bírósági, államigazgatási eljárás hatálya alá.”

Az Eu.tv. 143. § (3) bekezdése szerint: „A panaszos, illetőleg a közérdekű bejelentést tevő személyes adatai – a (4) bekezdésben foglaltakon túlmenően – csak a bejelentés alapján kezdeményezett eljárás lefolytatására hatáskörrel rendelkező szerv részére adhatók át, amennyiben e szerv annak kezelésére törvény alapján jogosult, vagy az adatai továbbításához a bejelentő egyértelműen hozzájárult. A bejelentő adatai egyértelmű hozzájárulása nélkül nem hozhatók nyilvánosságra.” A kérelmező beadványában előadottak az Eutv. 141. § (2) bekezdése szerint panasznak tekinthető. A felügyelőség a beadványában foglaltak kivizsgálása érdekében hatósági ellenőrzést végzett, melynek eredményeként hatósági eljárást nem indított. A panasz tartalmából adódóan annak kivizsgálása a bejelentő panaszos személyi adatainak közlése nélkül is lehetséges lett volna.

Az Atv. 3. § (6) bekezdése alapján a panaszos személyes adatainak kezelésére csak a fogyasztóvédelmi hatóság volt jogosult. Az Atv. 3§ (1) bekezdése nem értelmezhető akként, hogy a panasz megtételével, mint ráutaló magatartással a panaszt, bejelentést tevő hozzájárult adatainak továbbításához a bejelentéssel érintett szervhez, különös tekintettel arra, hogy kétség esetén azt kell vélelmezni, hogy a hozzájárulását nem adta meg.

A személyes adatoknak az érintett részére történő továbbítására, illetve nyilvánosságra hozatalára csak a bejelentő egyértelmű hozzájárulása esetén kerülhetett volna sor. A panaszos pedig ilyen hozzájáruló nyilatkozatot nem tett, arra egyébként a fogyasztóvédelmi hatóság nem is hívta fel. Mindezek alapján a fogyasztóvédelmi hatóság megsértette az Atv., illetve a 2004. évi XXIX. tv. 143. § (3) bekezdésében foglalt szabályokat, amikor a panaszos nevét és címét a bejelentéssel érintett szerv részére átadta.

A kérelmezőt tájékoztattuk, hogy miután hatósági eljárás nem indult, az adatvédelmi előírások betartásának vizsgálata általában nem tartozik az ügyészség törvényességi felügyeleti jogkörébe. Amennyiben véleménye szerint személyes adatainak kezelésével kapcsolatban sérelem érte, az adatvédelmi biztoshoz fordulhat.

További fontos kérdésként merülhet fel, hogy az ügyész milyen - a törvényességi kérelmek elbírálása, kivizsgálása során - tudomására jutott adatokat közölhet az érintett személyekkel,

illetve hozhat nyilvánosságra. Elsősorban ugyanis egyesületek, vadásztársaságok vonatkozásában fordult többször elő, hogy a kérelmező az egyesület gazdálkodásának, működése törvényességének vizsgálatát kérte, a képviselő pedig az ügyészi vizsgálatkor – gyakran tudva arról, hogy ki fordult az ügyészséghez – rákérdezhet a kérelmező nevére, személyére.

Az ügyészségi szolgálati viszonyról és az ügyészségi adatkezelésről szóló 1994. évi LXXX. tv. (továbbiakban: Üsztv.) 99. § (1) bekezdése értelmében: az ügyészség többek között magánjogi és közigazgatási jogi feladatainak ellátásához a 8. számú mellékletben felsorolt adatkörben – személyes adatokat kezelhet.

Az Üsztv. 100. § (3) bekezdése értelmében: „Az ügyész (...) feladatkörének ellátása során jogosult arra, hogy *b)* az általa beszerzett, illetőleg az eljárása során keletkezett személyes adatokat törvény által megállapított részletes szabályok szerint kezelje; *c)* legfőbb ügyész – vagy az általa feljogosított ügyészségi vezető – engedélyével közérdekből az ügykörébe tartozó személyes adatok közül az érintett nevét és az ügycapcsolatot nyilvánosságra hozza.”

Az Üsztv. 8. számú mellékletének II. pontja rögzíti a magánjogi és közigazgatási jogi ügyészi tevékenység körébe tartozó adatokra vonatkozó különös adatkezelési szabályokat. Eszerint: Az ügyészség magánjogi és közigazgatási jogi tevékenysége során törvényben meghatározott feladatai keretében személyes adatokat kezel. Ezen belül az erre rendszeresített lajstromok, ügycönyvek, segédkönyvek és segédkönyv jellegű gyűjtők, valamint számítógépes adattárak segítségével tartja nyilván: *a)* az eljárással érintett természetes személyek egyedi azonosító adatait (név, leánykori név, születési hely, év, hó, nap, anyja neve, lakcíme, előéleti adatai, állampolgársága).”

Az Üsztv. 8. számú mellékletének IV. pontja akként rendelkezik, hogy: „A mellékletben meghatározott adatokról külső szervezet vagy személyeket csak törvényben előírt adatszolgáltatási kötelezettség alapján lehet tájékoztatni.”

Az Üsztv. rendelkezéseiből következően tehát a törvényességi kérelmet benyújtó nevét nem lehet az érintett szervezettel, annak elnökével vagy gazdasági ügyintézőjével közölni, miután a törvényességi kérelmet benyújtó neve személyes adatnak minősül, azt csak törvényben előírt adatszolgáltatási kötelezettség alapján vagy közérdekből, az Üsztv. 100. § (3) bekezdés *c)* pontja alapján lehet a Legfőbb Ügyész által feljogosított ügyészségi vezető engedélyével nyilvánosságra hozni.

Ezzel összhangban az adatvédelmi és adatbiztonsági szabályzat kiadásáról szóló 18/2005. (ÜK.11.) LÜ utasítás (továbbiakban: utasítás) 14. § (1) bekezdése rendelkezik arról, hogy: „Az ügyészség magánjogi és közigazgatási jogi tevékenységi körében az ügyészség törvényességi felügyeleti jogköréből, a polgári peres és peren kívüli eljárásokban való közreműködési jogosultságából eredően, továbbá egyes külön törvényi rendelkezésben kapott ügyészi hatáskör gyakorlása során kezel személyes adatokat, különleges adatokat, közérdekű adatokat, továbbá közérdekből nyilvános adatokat.”

A (2) bekezdés szerint: „Az Üsztv. 99. § (11) bekezdése alapján az ügyészség magánjogi és közigazgatási jogi tevékenységi körében végzett adatkezelésekre a polgári perrendtartásról szóló 1952. évi III. törvény (a továbbiakban: Pp.) és az Atv. általános szabályai irányadók az ügyészi eljárással érintett jogviszonyokat szabályozó törvények rendelkezéseinek megfelelően.” Ez esetben a Pp. szabályai nem irányadók, az egyesülési jog nem írja elő a törvényességi kérelmet benyújtó nevének megismertetését, tehát az Atv. hivatkozott általános szabályait kell alkalmazni.

A közlés tilalmát támasztják alá az Atv. illetve az Eutv. előzőekben már ismertetett rendelkezései is, melyek szerint a nyilvánosságra hozatalhoz az érintett egyértelmű hozzájárulása szükséges. Kétség esetén pedig azt kell vélelmezni, hogy az érintett a hozzájárulását nem adta meg.

A fent felsorolt jogi háttérrel figyelembe véve a törvényességi kérelmet benyújtó egyértelmű hozzájárulása nélkül neve a bejelentéssel érintett szervvel, annak vezetőjével, tagjával vagy alkalmazottjával nem közölhető.

Több ügyben is felmerült, hogy amennyiben a kérelmező ügyfélnek, illetve egyéb jogosultnak nem tekinthető, meddig terjedhet az ügyre vonatkozó adatokról, különös tekintettel az ügyészi intézkedésről történő tájékoztatása.

Egy másik ügyben a kérelmező – a nevéből valószínűsíthetően – egyik rokonát érintő egészségügyi alkalmassági vizsgálattal, illetve azzal összefüggő közlekedési igazgatási eljárással kapcsolatban kezdeményezett egészségügyi törvényességi vizsgálatot. Előadta, hogy nevezettet háziorvosa gépjárművezetésre egészségi okból alkalmatlannak minősítette. A Marcali Okmányiroda a vélemény alapján vezetői engedélyét visszavonta, ezért átjelentkezett egy másik háziorvoshoz, aki egészségügyi szempontból már alkalmasnak véleményezte, e véleményre figyelemmel vezetői engedélyét az okmányiroda visszaadta.

Tájékoztattuk, hogy a felülvizsgálni kért hatósági eljárásban nem ügyfél, az egészségügyi alkalmasságra vonatkozó adatok az Atv. 2/b) pontja alapján különleges adatnak minősülnek, amelyek e törvény 3. § (2) bekezdés a) pontján akkor kezelhetők, beleértve a továbbítást is, ha ahhoz az érintett írásban hozzájárul. Erre tekintettel a kérelmezőt írásbeli meghatalmazás csatolására hívtuk fel. Ismételten előterjesztett kérelmében arra hivatkozott, hogy beadványát közérdekű bejelentésként kéri kezelni.

A hozzá intézett válaszunkban a járművezetők egészségügyi alkalmasságának megállapítására irányuló jogszabályi előírások mellett értesítettük arról, hogy a már idézett Eutv. 141§ (3) bekezdése értelmében a közérdekű bejelentés olyan körülményre hívja fel a figyelmet, amelynek orvoslása, illetőleg megszüntetése a közösség vagy az egész társadalom érdekét szolgálja. Beadványa ilyenek nem tekinthető, az érintett írásbeli hozzájárulásának hiányában pedig az ügyről további felvilágosítás nem adható.

Egy harmadik ügyben a bejelentő azt kifogásolta, hogy a Somogy Megyei Mezőgazdasági Szakigazgatási Hivatal Erdészeti Igazgatósága egyik Erdőgazdálkodási Szövetkezettel mint erdőgazdálkodóval szemben az engedélyében meghatározott mértéket meghaladó fakitermelés miatt kiszabott erdőgazdálkodási bírság behajtása érdekében nem intézkedik. Az erdészeti hatóság ugyanis a bírság határozat végrehajtásának felfüggesztéséről határozatot nem hozott.

Megállapítottuk, hogy az erdészeti hatóság a végrehajtási eljárást felfüggesztette, ugyanakkor nem megfelelő okra hivatkozott, ezért a helyes eljárást jelzésben észrevételeztük.

Tekintettel arra, hogy a bejelentő – mint az érintett erdő résztulajdonosa – a Ket. szabályai szerint nem volt ügyfélnek tekinthető, csupán arról tájékoztattuk, hogy beadványában foglaltakat nem találtuk megalapozottnak, az abban jelzett jogszabálysértések miatt ügyézi intézkedés nem volt indokolt.

Ismételt törvényességi kérelmében a bejelentő többek között azt is sérelmezte, hogy a főügyészség nem indokolta meg, hogy miért nem intézkedik. Tájékoztattuk, hogy az erdőgazdálkodási bírság jogszerűségét a Somogy Megyei Bíróság felülvizsgálta, az ítélet indokolásában pedig kifejtettük, hogy a bejelentő nem ügyfél, ezért az ügyézi vizsgálat megállapításaira vonatkozó teljes körű tájékoztatásra nincs lehetőségünk.

Egy további ügyben a bejelentő azt sérelmezte, hogy a Dél-dunántúli Környezetvédelmi, Természetvédelmi és Vízügyi Felügyelőség telefonon előterjesztett kérelmére iratbetekintési lehetőséget nem biztosított.

Tájékoztattuk, hogy az iratbetekintés lehetőségének biztosításával összefüggésben a közigazgatási hatósági eljárás és szolgáltatás általános szabályairól szóló 2004. évi CXL. tv. (Ket.) 68-69. §-ai tartalmaznak előírásokat. Ezen előírások alapján főszabályként az iratba az ügyfél tekinthet be. Arra az eljárásban részt nem vevő harmadik személynek akkor van lehetősége, ha igazolja, hogy az irat megismerése joga érvényesítéséhez szükséges.

Ha a közigazgatási szerv az iratbetekintést nem biztosítja, és a harmadik személy ezt vitatja, a hatóságnak írásban (végzésben) kell döntenie, amely ellen jogorvoslati jogot biztosít.

A fentiekre figyelemmel javasoltuk, hogy kérelmét írásban ismételje meg, és igazolja azt is, hogy az iratok megismerése mely joga érvényesítéséhez szükséges.

A Ket. előírásainak megfelelő alkalmazására a felügyelőség figyelmét is felhívtuk.

A házi irat fogalma, nyilvánosságra hozatala

Több esetben előfordul, hogy az ügy tényállását, a jogszabályokat, illetve az ügyézi álláspontot is tartalmazó feljegyzéseket megküldjük a büntetőjogi szakágnak további intézkedés céljából. Ilyenkor felmerülhet, hogy ezek a feljegyzések a nyomozás során mennyiben használhatók fel,

nyilvánosságra hozhatók-e. Ezen túlmenően, a bíróság is számos esetben kér az ügyészségtől iratokat az előtte folyamatban lévő eljárás során hivatalos felhasználás céljából.

Az ügyészi szervezet iratkezeléséről szóló 6/1998. (ÜK. 1999/1.) számú LÜ. ut. szerint: „Házi irat: egy adott ügyben az ügy kezelése és az ügyintézés során az ügyészségen keletkezett valamennyi olyan irat, amely nem kiadmány és nem nyomozási irat.”

A 34 § (1) bekezdése értelmében a házi iratokról – az ügyészség teljes tevékenységi körét illetően – tájékoztatás nem adható, kivéve, ha a nyilvánosságra hozatalt a legfőbb ügyész engedélyezi.

A házi iratokba az ügyészi szervezet tagjai közül csak azok tekinthetnek be, akik erre munkakörük vagy felhatalmazásuk alapján jogosultak.

Míndezek alapján megállapítható, hogy a feljegyzés házi iratnak minősül, ezért annak nyomozati iratokhoz csatolásához vagy egyéb módon nyilvánosságra hozatalához a legfőbb ügyész közérdekből történő engedélyezése hiányában nincs mód.

A feljegyzés megküldésekor a büntető szakágat a fentiekről valamennyi esetben tájékoztatjuk.

Az ügyészi törvényességi felügyeletről szóló 13/1994 (ÜK.1.) LÜ. ut. 16 § (7) bekezdése értelmében a vizsgálati jelentés és az összefoglaló jelentés házi iratnak minősül, ezért a Legfőbb Ügyészség által elrendelt vizsgálatokról készült jelentések, illetve összefoglaló jelentések a (8) bekezdés alapján csak a Legfőbb Ügyészség előzetes hozzájárulása alapján adható át a vizsgált szervezetnek, és a felettes szervnek is.

A főügyészségek saját tervezésű vizsgálataikról készült jelentéseket és összefoglaló jelentéseket az Üsztv. adatvédelmi szabályainak megfelelően küldhetik meg a vizsgált szervnek, felettes szervének, illetve hozhatják nyilvánosságra.

Az ügyészi vizsgálat fontos célja a vizsgált szervezet törvénysértő gyakorlatára, mulasztásaira rámutatni, illetve segítséget nyújtani a felmerült jogértelmezési problémák megoldásához, az egységes joggyakorlat kialakításához. Ezért fontos lenne, hogy a vizsgált szervezet felettes szervei – akik hivatalból is jogosultak az alárendelt szervezetnél vizsgálatot tartani, illetve az iratokat, ebből következően pedig az azokban foglalt adatokat is megismerni – az ügyészi vizsgálat megállapításairól tudomást szerezzenek, illetve a fontosabb megállapításokat valamennyi szervvel megismertessék.

A felettes szervezet az ügyészi vizsgálat eredményéről gyakran kértek tőlünk tájékoztatást. Figyelemmel arra, hogy az összefoglaló jelentés megküldésére csak a legfőbb ügyész hozzájárulásával lett volna lehetőség, mi ennek az ügyészi intézkedések megküldésével tettünk eleget. Tekintettel arra, hogy az adatvédelmi szabályok az előzőekben kifejtettekre figyelemmel álláspontunk szerint az összefoglaló jelentés felettes szervnek történő megküldésével nem sérülnek, az egyszerűbb eljárás érdekében célszerű lenne az utasítás fenti rendelkezései módosításának átgondolása.

A BÜNTETŐÜGYBEN ELRENDELTE ZÁR ALÁ VÉTEL POLGÁRI JOGI HATÁSÁRÓL

(Egy megyei bírósági ajánlás margójára)

Jog eset:⁴⁴ A büntetőügy terheltje leitatja az alkoholistát, akarategyenge, könnyen befolyásolható és óvatlan sértettet, s – az okiratot szerkesztő, az ügyvédi tevékenységre vonatkozó szabályok megszegésével gondatlanul eljáró ügyvédet is megtévesztve – aláírta a sértettel egy olyan tartalmú adásvételi szerződést, amely szerint a sértett eladja a terheltnek a tulajdonában lévő lakóingatlant. A sértett nincs tisztában azzal, hogy a saját házának adásvételi szerződését írja alá eladóként. A jogügylet során semmilyen vételár nem kerül átadásra.

A sértettben a szerződés tárgya már csak akkor tudatosul, amikor a földhivaltaltól kézhez veszi a tulajdonjog-változást bejegyző határozatot. Mire feljelentést tesz a rendőrségen, a bejegyző határozat már jogerőre emelkedik. A büntetőeljárás során a nyomozási bíró az ingatlan zár alá vételét rendeli el, és ez bejegyzésre kerül az ingatlan-nyilvántartásba. Az ügyészség a büntetőeljárás időszaka alatt polgári pert indít a sértett javára a szerződés érvénytelenségének megállapítása iránt.

Időközben azonban a büntetőügy terheltjének közműtartozásai következtében megindult végrehajtási eljárások során az önálló bírósági végrehajtó végrehajtási jogot jegyztet be az ingatlan-nyilvántartás adatai szerint a terhelt tulajdonában lévő sértetti ingatlanra, majd pedig a végrehajtási eljárás során elárverezi az ingatlant. A földhivatal előbb a végrehajtási jogot, azt követően pedig az új tulajdonos

⁴⁴ A jog esetet így egészében nem történt meg, de két megtörtént jog esetet egy-egy felének összekapcsolásából áll, így minden mozzanata valós.

tulajdonjogát is bejegyzi az ingatlan-nyilvántartásba minden további megjegyzés nélkül, s még a bíróság végzésére bejegyzett zár alá vételt is törli a nyilvántartásból.

A fenti jogesetben felvázolt tényállásban szereplő önálló bírósági végrehajtói és földhivatali eljárás törvényességének elbírálásakor a jogalkalmazónak megyénkben kezébe akad a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság Polgári Kollégiumának 1995. El. II. C. 6/30. számú ajánlása, melyet a polgári kollégium 2000. március 10. napján fogadott el.

A kollégiumi ülés abban a kérdésben kívánt állást foglalni, hogy ha egy ingatlanra bűnügyi zárlat van bejegyezve az ingatlan-nyilvántartásban, erre az ingatlanra foganatosítható-e végrehajtás.

A vita során az az álláspont kerekedett felül, miszerint „a bűnügyi zárlat ugyanolyan, mint a többi követelés, és a kielégítési sorrend szerint sorban kell állnia”, arra is tekintettel, hogy „a végrehajtási eljárásnál a Vht. 165–170. §-ában rögzített kielégítési sorrendnek van kizárólagos jelentősége”.

Erre való tekintettel a megyei bíróság polgári kollégiuma, egyhangúlag hozott határozatával az alábbi ajánlást fogadta el:

„Az előterjesztésben felvetett kérdésre a válasz annak függvényében adható meg, hogy az ingatlan-nyilvántartásba bejegyzett bűnügyi zárlatot követően az ingatlanra milyen jogcímen fennálló követelés alapján folyik végrehajtás:

1./ Amennyiben a követelés jogcíme a Vht. 165. § a.), b.), c.) pontjában felhívott, illetőleg a Vht. 170. § (1) bekezdése szerinti jelzálogjoggal biztosított követelés, úgy a bűnügyi zárlat nem akadályozza meg a fenti jogcímen a végrehajtás során érvényesített követelések kielégítését.

2./ Amennyiben a követelés jogcíme a Vht. 165. § e.), f.) pontjában rögzített jogcímen alapul, azok kielégítését a kielégítési sorrendben előbb szereplő (165. § d.) pont) bűnügyi zárlat megakadályozza.”

A megyei bíróság polgári kollégiumának ajánlásában foglaltak tehát adott esetben azt jelentik, hogy a bűncselekmény útján a terhelt tulajdonába került ingatlanból törvényesen kielégíthető egy végrehajtási eljárás során a terhelttel szemben fennálló tartásdíj- vagy munkabér-követelés, amelyek megelőzik a Vht. 165. §-ában szereplő kielégítési sorrendben a Vht. 165. § d.) pontjában foglaltakat, ahová a polgári kollégium a zár alá vételt besorolta.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság Polgári Kollégiumának ajánlásban szereplő állásfoglalás azonban véleményem szerint több okból is téves:

Egyrészt fogalmilag helytelen tartalommal ruházza fel a zár alá vétel jogintézményét, amennyiben azt egy követelés jogcímenek tekinti, holott valójában nem az. Másrészt úgy gondolja, hogy a zár alá vétel csak a Vht. 165. § d) pontjában írt igények biztosítását szolgálhatja, holott az ott felsoroltakon kívüli polgári jogi igényeket is biztosíthatja (mint például az előadás elején említett jogesetben a sértett a szerződés érvénytelensége címén szeretné visszakapni az ingatlan tulajdonjogát). Harmadrészt pedig – mindezekből is következően – olyan helytelen

következtetésre jut, amely ellentétben áll a zár alá vételre vonatkozóan magában a Vht.-ben s más jogszabályokban foglalt rendelkezésekkel.

A helyes álláspont kialakítása szempontjából álláspontom szerint a büntetőeljárásról szóló módosított 1998. évi XIX. törvény (a továbbiakban: Be.) rendelkezéseiből kell kiindulni, mivel e jogszabály határozza meg a zár alá vétel jogintézményének célját, fogalmát és alapvető jogi hatását⁴⁵:

A Be. „*A kényszerintézkedések*” című VIII. fejezetének 159. §-a állapítja meg a zár alá vétel jogintézményét.

A Be. 159. § (2) bekezdése határozza meg e kényszerintézkedés célját: „Ha az eljárás olyan bűncselekmény miatt folyik, amellyel kapcsolatban *vagyonelkobzásnak* van helye, illetőleg ha *polgári jogi igényt* érvényesítenek, és alaposan tartani lehet attól, hogy a kielégítést megghiúsítják, ezek biztosítására a terhelt egész vagyonának, vagyona meghatározott részének vagy egyes vagyontárgyainak zár alá vétele rendelhető el.”

A Be. 159. § (1) bekezdése határozza meg a zár alá vétel jogi hatását. Eszerint: „a zár alá vétel a zár alá vett vagyontárgyak és vagyoni jogok feletti *rendelkezési jogot függeszti fel*. Zár alá vételt a bíróság rendel el.”

A törvény tehát a zár alá vétel elrendelésével a meghatározott vagyontárgy és vagyoni jogok feletti rendelkezési jogot általános jelleggel rendeli felfüggeszteni, függetlenül attól, hogy kinek, milyen jogcímen van a terhelt adott vagyontárgya felett rendelkezési joga, illetve a vagyontárgyra nézve követelése. A törvény nem kizárólag meghatározott személy (pl. a terhelt, vagy aki az elrendelés időpontjában a zár alá vett vagyontárgy tulajdonosa) rendelkezési jogának, és nem is csak meghatározott jogcímen (pl. tulajdonjogon, zálogjogon vagy végrehajtási jogon) alapuló konkrét rendelkezési jogosultságának felfüggesztését írja elő, hanem a zár alá vett vagyontárgy felett mindenki számára, bármely jogcímen alapuló rendelkezési jogosultságot függeszti fel.

Alátámasztja ezt a Be. 159. § (2) bekezdésének második mondata is, amely szerint a zár alá vétel elrendelhető arra a vagyonra, vagyonrészre, illetőleg egyes vagyontárgyra is, amelyre nézve *vagyonelkobzás* rendelhető el, de amelyet nem a terhelt birtokol.

Ugyancsak alátámasztja a rendelkezési jog mindenkire kiterjedő felfüggesztését a zár alá vétel biztosítására – azt megelőzően – a Be. 160. §-a alapján elrendelhető ún. biztosítási intézkedés megfogalmazása is. A Be. 160. § (1) bekezdése szerint „a biztosítási intézkedés a zár alá vétel érdekében annak ideiglenes megakadályozása, hogy a terhelt vagy más érdekelt az ingó és ingatlan

⁴⁵ A teljes korrektség kedvéért le kell szögezni, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság Polgári Kollégiuma ajánlásának meghozatalakor még az ezt megelőző büntetőeljárás törvény, az 1973. évi I. törvény volt hatályban. Azonban e törvény sem tartalmazott az új Be.-ben foglaltaktól érdemben eltérő jogi szabályozást a zár alá vétel joghatása tekintetében. Az új törvény ebből a szempontból inkább kiegészítette, egyértelműbbé tette a szabályozást.

vagyona, vagyoni jogot megtestesítő értékpapírai, pénzügyintézetnél szerződés alapján kezelt pénzeszközei, gazdálkodó szervezet vagyonából az őt megillető üzletrész vagy vagyoni hányad feletti rendelkezési jogát gyakorolja”. Amennyiben a zár alá vétel biztosítására alkalmazandó ún. biztosítási intézkedés nemcsak a terhelt rendelkezési jogának, de a vagyontárgyra vonatkozóan bármely más érdekelt személy rendelkezési jogának gyakorlását is megakadályozza, úgy a biztosítási intézkedéssel megelőlegezett zár alá vételnek sem lehet csekélyebb joghatása, mint az azt megalapozó ideiglenes intézkedésnek.

A fenti megállapítást alátámasztja az a tény is, hogy e jogszabály-szövegek egy 2002. évi módosítás eredményeként jöttek létre:

Az 1998-ban kihirdetett, de még hatályba nem lépett Be.-nek a törvény kihirdetésétől a hatályba lépéséig eltelt időben – azaz 1998. március 23. napjától 2003. június 30. napjáig – az alábbiak szerint szólt a 159. § (1) bekezdése: „A zár alá vétel a *terheltnak* a zár alá vett vagyontárgyak és vagyoni jogok feletti rendelkezési jogát függeszti fel. Zár alá vételt a bíróság rendel el.”

Azonban még a Be. hatályba lépése előtt a Be. módosítására kiadott 2002. évi I. törvény 2003. július 1.– azaz a Be. hatályba lépésének – napjától hatályos 98. § (3) bekezdése kivette a mondatból „a *terheltnak*” mondatrészt. Ebből is levonható az a következtetés, hogy a jogalkotó kifejezetten lehetővé kívánta tenni azt, hogy a zár alá vétel ne csak a terhelt, de más személyek rendelkezési jogának korlátozására is szolgálhasson.

A fentieket összegezve tehát az állapítható meg, hogy a zár alá vétel olyan kényszerintézkedés, amely egy meghatározott vagyontárgy vagy vagyoni jog feletti rendelkezési jogot általános jelleggel rendeli felfüggeszteni, függetlenül attól, hogy jelenleg éppen kinek, milyen jogcímen van az adott vagyontárgy felett rendelkezési joga, illetve a vagyontárgyra nézve követelése.

Az ingatlan-nyilvántartásról szóló 1997. évi CXLI. törvény (a továbbiakban: Inytv.) 17. § (1) bekezdés q) pontja a zár alá vételt az ingatlan-nyilvántartásban feljegyzendő jogilag jelentős tények, s nem a *jogok* között szerepelteti. A zár alá vétel tehát nem jog, hanem egy jogilag releváns tény. Nem jogosulttá tesz valakit valamire, hanem külső állami kényszerrel egy – az ingatlan-nyilvántartásban tényként feltüntetendő – ideiglenes tilalmat állít fel: megtiltja a dolog jelenlegi jogosultjának, hogy érvényesen gyakorolja a dolog felett egyébként meglévő rendelkezési jogát.

Igaz ugyan, hogy a Be. 159. § (2) bekezdése meghatározza, hogy a zár alá vételnek az a célja, hogy a büntetőeljárás során az állam büntetőigényéből eredő vagyonek Kobzást, illetőleg a bűncselekménnyel kapcsolatban más személynél felmerülő polgári jogi igény majdani érvényesítését biztosítsa. A zár alá vétel azonban még csak egy – a büntetőeljárás közbenső szakaszában biztosítékként elrendelt – kényszerintézkedés, nem maga a vagyonek Kobzást vagy a polgári jogi igény. A vagyonek Kobzást, illetve a bűncselekmény elkövetésével kapcsolatban felmerült polgári

jogi igényt majd a büntetőeljárás jogerős lezárultakor a büntető – illetve a polgári jogi igény egyéb törvényes útra utasítása vagy polgári bíróság előtt történő érvényesítése esetén a polgári – bíróság ítéletében fogja megállapítani. Csak innentől kezdve beszélhetünk konkrét követelésről, amelyet adott esetben végrehajtási eljárás során érvényesíthet a jogosult (az állam vagy a sértett). S az sem bizonyos, hogy a zár alá vételt követően a büntetőeljárás végén ténylegesen vagyonekhozást alkalmaz a bíróság, vagy a sértett sikeresen érvényesíti polgári jogi igényét.

A bűncselekmény elkövetésével összefüggésben felmerült polgári jogi igény érvényesítése érdekében elrendelt zár alá vételnél, a polgári jogi igény különböző jogcímeiből eredhet. Így például a Btk. 196. §-ában foglalt tartás elmulasztása vétség miatt a sértett polgári jogi igénye alapulhat gyermektartásdíj jogcímen, a Btk. 310. §-ában foglalt adócsalás esetében lehet adókövetelés, vagy – a vagyon elleni bűncselekmények többségénél – a sértett polgári jogi igénye kártérítés címén merülhet fel. Helytelen tehát a Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság Polgári Kollégiumának ajánlásából tükröződő azon álláspont, amely szerint a zár alá vétel a végrehajtási eljárás során érvényesíthető követelések egyik jogcíme lenne.

A megyei bíróság ajánlása azért sem helytálló, mivel az a zár alá vétel által biztosítandó követeléseket a Vht. 165. §-a által felállított jogcím szerinti kielégítési sorrendben kategorikusan a d.) pontba sorolja: az ezt megelőző jogcímenek (a Vht. 165. § a)-c) pontjain) alapuló követelés kielégítése érdekében a zár alá vett ingatlan végrehajtás alá vonható, míg a sorrendben hátrább álló jogcímenek (a Vht. 165. § e)-g) pontjain) alapuló követelés kielégítését a zár alá vétel megakadályozza. A Vht. 165. § d.) pontjában azonban az alábbi jogcímek szerepelnek: „a büntető és büntetés-végrehajtási, valamint a szabálysértési eljárásban az adóssal szemben megállapított, az állam javára fizetendő összeg, a vagyonekhozásból eredő követelés (a polgári jogi igény kivételével)”.

A polgári jogi igényt tehát a jogalkotó kifejezetten kiveszi a Vht. 165. § d.) pontjából, azt önállóan, az igény saját jogcíme alapján kell a Vht. 165. §-a által felállított kielégítési rangsorba sorolni, mivel a polgári jogi igény – ahogyan arra a fentiekben már rámutattunk – lényegében a Vht. 165. §-ában szereplő bármilyen jogcímen alapulhat. A zár alá vételt tehát már emiatt sem lehet előre elvi jelleggel besorolni a Vht. 165. §-ában foglalt jogcím szerinti kielégítési sorrendbe. A fentiekből következően tehát megállapíthatjuk, hogy annak a kérdésnek az eldöntésében, hogy zár alá vett ingatlanra foganatosítható-e végrehajtási eljárás, nincs jelentősége a Vht. 165. §-ában megjelölt, a követelés jogcíme szerinti kielégítési sorrendnek, illetve a jelzálogjoggal biztosított követelésre vonatkozóan a Vht. 170. § (1) bekezdésében foglaltaknak. A zárlat nem vagyoni követelés, a zárlatot nem lehet végrehajtási eljárás során „kielégíteni”, ezért a végrehajtási eljárásban kielégítendő követelések jogcím szerinti sorrendjébe nem állítható be. A Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Bíróság Polgári Kollégiuma általi kielégítési sorrendbe illesztés pedig azért is

hibás, mert a zár alá vétel nem csak a Vht. 165. § d.) pontjában írt, hanem a Vht. 165. § más pontjaiban szereplő jogcímeken alapuló követelés biztosítására is szolgálhat.

Mi is a helyes álláspont?

A Vht. 136. § (1) bekezdése valóban kimondja, hogy az adós tulajdonában lévő ingatlant az ingatlan jellegére, művelési ágára és az ingatlant terhelő jogra vagy tilalomra, továbbá az ingatlanhoz kapcsolódó, az ingatlan-nyilvántartásba feljegyzett tényekre tekintet nélkül végrehajtás alá lehet vonni.

A Vht. azonban a büntetőügyben elrendelt zárlat (zár alá vétel) esetére olyan rendelkezéseket is tartalmaz, amelyek – megvalósítva a zár alá vétel Be. 159. § (1) bekezdésében írt joghatását – korlátozzák – nevezetesen felfüggesztik – a végrehajtó e látszólag korlátlan jogosultságát a zár alá vett ingatlanon. A Vht. 202. § (2) bekezdése alapján a bűnügyi zárlatra a zárlatnak a szabályait kell alkalmazni, ha a zárlat nem pénzfizetésre irányuló bűnügyi követelést vagy ilyen polgári jogi igényt biztosít (mint a fenti jogesetben is).

A Vht.-nek a zárlatra vonatkozó 195. §-a kimondja, hogy az ingatlan zárlatát elrendelő végzés átvétele után a végrehajtó haladéktalanul megkeresi az ingatlanügyi hatóságot, hogy a zárlatot jegyezze be az ingatlan-nyilvántartásba, a további eljárásra pedig az ingatlan lefoglalására vonatkozóan a Vht. 138. §-ában foglaltak megfelelően irányadók.

A Vht. 138. § (6) bekezdése pedig akként szól, hogy „a lefoglalt ingatlanra vonatkozólag jogot csak azzal a feltétellel lehet szerezni, hogy az a végrehajtást kérő végrehajtási jogát nem sérti, és a végrehajtás célját nem hiúsítja meg”. E jogszabályi rendelkezésnek a Vht. 195. §-ában előírt „megfelelő” értelmezése büntetőeljárás során zár alá vett ingatlan esetében csakis az lehet, hogy a zár alá vett ingatlanra vonatkozólag jogot csak azzal a feltétellel lehet szerezni, hogy az a büntetőügyben eljáró bíróság által elrendelt zár alá vétel által biztosítandó követelés jogosultjának jogát nem sérti, a zár alá vétel célját nem hiúsítja meg.⁴⁶

46 Ne tévesszen meg minket a jogszabály szövegében a „végrehajtást kérő végrehajtási joga”, illetve „a végrehajtás célja” szófordulat, hiszen jelen esetben egy jogszabályi visszautalás történik egy olyan rendelkezésre, amelyet eredetileg más jellegű, a polgári követelés végrehajtási eljárása során alkalmazott ingatlan-lefoglalásra alakított ki a jogalkotó, s ezt a szabályozást kell a Vht. 195. §-a alapján „megfelelően” értelmezni és alkalmazni a büntetőügyben elrendelt zár alá vételre. Büntetőügyben elrendelt zár alá vételre történő alkalmazás esetén tehát a „végrehajtást kérő” alatt nem a lefoglalt ingatlanból az általa indított végrehajtási eljárásban kielégítés igénylő idegen személyt kell érteni, hanem a bűncselekmény sértettjét, illetve a magyar államot, akiknek a büntetőügyben bejelentett követelése érdekében a zár alá vételt a bíróság elrendelte. S „a végrehajtás célja” kifejezés sem az előbbi személy által indított végrehajtási eljárás célját, hanem a zár alá vétel célját jelenti.

Ennek az ingatlan-nyilvántartásban történő gyakorlati megvalósítási módját írja elő az Inyvt. végrehajtására kiadott 109/1999. (XII. 29.) FVM rendelet (a továbbiakban: FVM r.) 31. § (2) bekezdése, amely szerint „a zárlat, a zár alá vétel, a zár alá vételt megelőző biztosítási intézkedés feljegyzése után jogokat – a jogszabályon, bírósági vagy hatósági határozaton alapuló, továbbá az Inyvt. 16. § e)-f) pontjában meghatározott jogok kivételével – csak a zárlat, a zár alá vétel, a zár alá vételt megelőző biztosítási intézkedés tényének törlésétől függő hatállyal lehet bejegyezni. Erre a bejegyzésben utalni kell.” Az FVM r. 86. § (4) bekezdése pedig ezzel összhangban kimondja, hogy amennyiben „egy új bejegyzés hatálya valamely korábbi bejegyzéssel kapcsolatos eljárás eredményétől függ (pl. zárlat, vagy perindítás bejegyzése esetében), erre a földhivatali bejegyző határozatban utalni kell”.

A fentieket összegezve tehát álláspontunk, hogy a zár alá vett ingatlan ugyan a Vht. 136. §-ára tekintettel végrehajtás alá vonható, a zár alá vétel azonban a Be. 159. § (1) bekezdése alapján mindenki, így a végrehajtó rendelkezési jogát is felfüggeszti az adott ingatlanra vonatkozóan. Ez azt jelenti, hogy a Vht. 138. § (4) bekezdése alapján a zár alá vétel bejegyzését követően az ingatlanon bármilyen jogot csak azzal a feltétellel lehet szerezni, hogy az a zár alá vétellel biztosítandó követelés jogosultjának jogát nem sérti, a zár alá vétel célját nem hiúsítja meg. Vagyis – ahogyan azt az FVM r. 31. § (2) bekezdése előírja – a zár alá vétel bejegyzését követően az ingatlan-nyilvántartásban minden további jogot – így a végrehajtási jog is – csak a zár alá vétel törlésétől függő hatállyal lehet bejegyezni, s erre a bejegyzésben utalni kell.

A zár alá vétel időtartama alatt pedig a fenti jogesetben írt bűncselekmény sértettje – vagy helyette az ügyész – a szerződés érvénytelensége iránt indított polgári perben visszaszerezheti a sértett részére az ingatlant. A bíróság határozata alapján a földhivatal a zár alá vétel alatt is visszajegyezheti a sértett tulajdonjogát az ingatlan-nyilvántartásba, mivel erre az FVM r. 31. § (2) bekezdése lehetőséget biztosít. Azt követően pedig már a terhelt más személyek felé fennálló tartozásaival kapcsolatos végrehajtási eljárás az ingatlanra nem folytatható, mivel a Vht. 136. §-a szerint végrehajtást csak az adósnak – jelen esetben a büntetőeljárás terheltjének – a tulajdonában lévő ingatlanra lehet lefolytatni, az ingatlan azonban már nem a terhelt, hanem ismét a sértett tulajdonában áll.

THE PRINCIPLE OF AVAILABILITY AND THE EXCHANGE OF DNA PROFILES AMONG MEMBER STATES: THE DEVELOPMENT OF FORENSIC SCIENCES OR THAT OF A EUROPEAN PANOPTICON⁴⁷

The state of fear

The correlation of liberty and security is often seen as being necessarily antagonistic. Allegedly the global threat to security in contemporary societies, like organized crime and terrorism necessitates a new equilibrium between the two. The stressing of the security side of the balance has some major drawbacks from the point of view of the rule of law. Arguments stressing security often imply that the majority of law-abiding citizens, ordinary people like you and me, have nothing to fear from – or at least we should not fear from the security measures, but much rather from potential terrorist attacks. This seems to be a misleading, if not a false argumentation. One should not pretend that the stringent measures intruding into liberties touch only the suspects of the gravest crimes. They may and will infiltrate into ordinary criminal law. The state of emergency, and the quasi war situation has the peculiarity that it is likely to be extended beyond the period of war or emergency; this tendency exists despite attempts to prevent this phenomenon, like the so-called sunset clauses.

⁴⁷ The present paper is an excerpt from a larger study written in the framework of a research conducted at the National Institute of Criminology.

The EU is a perfect example for a jurisdiction where anti-terrorism legislation and tools adopted in the name of the fight against cross-border crimes infiltrated into ordinary law, i.e. into EU law. Seen from an other perspective the window of opportunity that 9/11 created has been used by the Union legislator to push through pieces of legislation in relation to which previously there was no consensus – which is needed in the third pillar, functioning along the lines of intergovernmentalism.⁴⁸

It shall be remembered that liberal democracies have resorted to illiberal practices long before 9/11. It is not called into question that security policy has been held to be at least partly outside the reach of the democratic rules of the game. The question much rather is whether the new practices and sacrifices, the new possibilities of control and technical development of surveillance, as well as the growing area where liberal ideas are traded off for security are resulting in a qualitative difference, in a novel understanding of the liberties of EU citizens and those residing on EU territory.

As in complex societies, where criminals abuse the novelties in technology, it became almost impossibly difficult to detect possible threats, everyone became suspect, and surveillance techniques are increasingly more and more applied in internal, not just external settings. In practical terms it means that surveillance is directed towards the domestic settings as much as in the international context, and that such measures are directed against the “self” as everyone is having the potential of being excluded from our society based on shared values. Since we cannot screen out “them” who are threatening the status quo, measures are increasingly directed towards the domestic spaces. This materializes among others in the form of mass data collection. In a state of fear prevention became the magic word, for the sake of which civil rights and procedural guarantees are given up. Technology is also extensively used on the side of those trying to prevent violence and radicalisation. According to their underlying assumption the more data gathered, the safer the environment. The forms of data gathering and storing also show great diversities from security checks to chips. Moreover, public and private entities extensively cooperate in the field.⁴⁹ This added up to a “surveillance assemblage”⁵⁰

48 Council Framework Decision 2002/475/JHA of 13 June, 2002 on combating terrorism; Council Framework Decision 2003/577/JHA of 22 July 2003, on the execution in the European Union of orders freezing property or evidence; Council Framework Decision 2002/584/JHA of 13 June 2002 on the European arrest warrant and the surrender procedures between Member States.

49 See for example the agreement on the transfer of passenger name records (PNR) between the EC and the US. This attempt to involve databases from private entities for the sake of preventing cross-border crime and terrorism has been rejected by the European Court of Justice in the Joined Cases C-317/04 and C-318/04 *European Parliament v. Council and Commission*. The PNR judgment will be discussed infra.

50 Didier Bigo, Sergio Carrera, Elspeth Guild, R.B.J. Walker, *The Changing Landscape of European Liberty and Security: Mid-Term Report on the Results of the CHALLENGE Project*, Challenge Liberty and Security Research Paper No. 4 (February 2007), 10.

ending up in total control, which made many thinkers envision a Foucaultian Panoptikon.⁵¹ Although I could have selected a number of examples, in the following the overinclusiveness and the potential shift from anti-terrorist legislation to ordinary criminal law will be shown through the example of forensic genetic databases.

Databases, data protection concerns

Cooperation of Member States within the European Union with regard to prevention became extensive over the past years, sometimes touching the borders between what is permissible and impermissible from a human rights perspective. Interlinking data however has great risks and potentially leads to abuse. Different participating states have different data protection standards. In some countries, the historical past led to an extensive data protection regime, other states are less sensitive about such issues.

As Florian Geyer convincingly shows, serious concerns as to which authorities may have access to our data arise.⁵² Article 2 a) of the Council Framework Decision 2006/960/JHA of 18 December 2006 on simplifying the exchange of information and information and intelligence between law enforcement authorities of the Member States of the European Union defines law enforcement authority rather broadly, as “a national police, customs or other authority that is authorised by national law to detect, prevent and investigate offences or criminal activities and to exercise authority and take coercive measures in the context of such activities.” As to the definition of law enforcement authorities however there are great divergences in the Member States, which is of crucial importance as EU legislation leaves a number of fields as regards data protection to national legislation. At the one end of the spectrum Spain designated one single contact point for international police cooperation, whereas at the other end is Latvia which authorized even captains of ships under the Latvian flag. As to public prosecutors, only the Czech Republic and Latvia see them as competent authorities. The data protection sensitivities also show great variability. The lack of harmonization can also be traced back to the fact that

51 Foucault describes surveillance as an integrated system. He asserts that through the “calculated gazes” each and every moment of the convict is controlled, which leads to a total control over both psyche and the physical. He bases his theory on Jeremy Bentham’s model prison, which has an important distinctive characteristic as compared to previous forms of control: the individuals are inspected without their knowing, thereby observance and control is much more present and more heavily influences societal relations. Michel Foucault, *Discipline and punish: The birth of the prison*, London: Penguin Books, 1991, c1977, 176-184.

52 Florian Geyer, *Taking stock: databases and systems of information exchange in the Area of Freedom, Security and Justice*, Challenge Liberty and Security Research Paper No. 9 (May 2008)

EU harmonizing legislation, like the data protection Directive which tries to establish common standards applies to the first pillar only. Furthermore, the European Data Protection Supervisor does not have competence over all EU databases, though there are some in the monitoring of which he is involved.⁵³

In the following I will address a specific type of database: forensic databanks, which are repositories of human DNA profiles used for crime prevention and prosecution purposes.

Forensic use of genetic information

In the search for an effective method of crime prevention and persecution the DNA analysis may be of great help. Another phenomenon, the digitalization of such information makes the system even more efficient. Information derived from DNA, i. e. genetic profiles may be stored, processed, searched and forwarded electronically. The depository of genetic profiles for crime prevention and investigation purposes is called a forensic genebank.

The development of forensic genetics, especially the fact that genetic material can now be derived from small amount of samples, also enables the reopening of old so-called "cold cases". Not only do these databases contribute to the finding of perpetrators, but may also clear convicts.

The digitalized profiles are a sufficient means to achieve these aims, however beside the profiles samples are also stored for a number of purposes, such as retesting, quality control, submission to updated technology, etc.

Data include the DNA profiles on the one hand, and on the other a number of personal data, depending on the jurisdiction. These latter may include name, maiden name, mother's maiden name, place and date of birth, address, sex, in some countries physical appearance, ethnic origin, the person and/or the laboratory who/where the sample has been taken, the type and method of testing, etc.

Samples include skin cells, hair, blood, saliva, buccal swab, semen, etc. A forensic DNA typically contains crime scene samples, samples and profiles of convicts and suspects, sometimes also of victims, volunteers, or missing persons.

Crime scene samples are the least problematic ones from the point of view of bodily integrity, as the retention of such samples does not necessitate invasion into the body, however minor.

As to suspects and convicts the case is rather different. As opposed to classical medical or population biobanks, persons suspected of having committed certain crimes are typically not free

⁵³ Like Schengen Information System II, the Visa Information System or the EURODAC.

to opt not to have their samples taken. Sample taking is intrusion into spacial privacy or bodily integrity, however minor (like in case of buccal swab, or saliva) and even coercion may be used to acquire samples. In medical research, i.e. in case of classical biobanking this problem is solved by informed consent, i.e. persons whose samples enter a database agree to sample taking and data retention and processing with the possibility of withdrawal any time, without any reason. As a compensation for the lack of consent and the fact that force may be used against people who are supposed to be presumed innocent, in some Member States a court order or the permission of high ranked policepersons needs to be acquired.

A further distinction shall be made between those suspected and those sentenced. Persons suspected against whom charges have been dropped or whose criminal liability has not been established in a judicial process under due process shall be presumed to be innocent. Retaining their data therefore is highly problematic, stigmatising them, and if we consider that disproportionately more charges are taken and dropped in case of certain minority groups⁵⁴ their discrimination will be reinforced by their overrepresentation in the forensic database. The UK government however raised the “those innocent have nothing to fear from” argument disregarding the above considerations.⁵⁵ A rather important authority, the father of forensic sciences, Sir Alec Jeffreys warned against this so-called “mission creep” as being in violation of human rights.⁵⁶ Such an approach is not only questionable from the point of view of human rights, but may greatly diminish public support, since the presumption is that only criminals’ data – or even criminals’ data who had committed serious crimes – will be stored and processed in a forensic database. However if this is not the case – like in case of the UK National DNA Database (NDNAD) where more than one million persons out of the 4.4 million whose samples and data are stored in the database –, and potentially anyone’s samples can end up in it, public support will greatly be diminished. This assumption is also underpinned by the Eurobarometer survey, where European citizens were divided on the question, i.e. an equal number were for and against the “police having people’s genetic information to help solve crime.”⁵⁷

54 Mairi Levitt, Forensic databases: benefits and ethical social costs, 83 *British Medical Bulletin* 1, 235-248 (2007), 242

55 Footnote 7 in Mairi Levitt, Forensic databases: benefits and ethical social costs, 83 *British Medical Bulletin* 1, 235-248 (2007)

56 Public Consulted over DNA fears, BBC News, November 1, 2006, http://news.bbc.co.uk/1/hi/uk_politics/6104876.stm

57 “In the context of crime detection, the European public is split - 43% in favour and 44% against.” George Gaskell, Nick Allum, Sally Stares et al., Europeans and Biotechnology in 2002 urobarometer 58.0, A report to the EC Directorate General for Research from the project ‘Life Sciences in European Society’ QL67-CT-1999-00286, 2003, 34. http://ec.europa.eu/public_opinion/archives/ebs/ebs_177_en.pdf

A population-wide genebank

In the United Kingdom the Home Office has proposed to review the Police and Criminal Evidence Act and to extend the powers of police authorities to take samples from persons arrested for being suspected for having committed minor, non-recordable offences, such as for example dropping litter. From this suggestion it is not too farfetching to imagine a population-wide DNA database and automatic DNA taking at birth for later identification purposes.

The main twofold arguments in favour are on the one hand its efficiency, and on the other it is contented that a population-wide database would cease discrimination, as present in the current system in which certain ethnic groups are grossly overrepresented.⁵⁸

Both alleged advantages can however be challenged. First, let me give an economic analysis. The cost-benefit analysis of the world's largest forensic genebank, the NDNAD shows that while the official data show that DNA profiles are successfully entered into the biobank in relation to 1 % of recorded crimes, 7 % of the police budget is allocated here.⁵⁹ The numbers can easily be misinterpreted, as the probability of a match in case a crime scene profile is uploaded into the genebank is about 52 %.⁶⁰ This figure however involves matches with victims and persons unrelated to the crime, but present at the crime scene. As of today, around 0.36 % of crimes are detected on the basis of perpetrators' DNA, and it is rather the smaller crimes, like domestic burglary and vehicle theft the success rate of which increased with the establishment of NDNAD.⁶¹ Moreover the establishment of a comprehensive databank would consume great additional resources. Second, nothing would prove that the police would not discriminate against persons with certain names typical of some ethnic minorities or would not screen through the data of ethnic minorities first whenever crime scene samples enter the database, if ethnic origin is a characteristic that can be indicated, like in the UK. Thirdly, and most importantly, it would fundamentally alter the relation between the state and the individual. The cautiously drawn line the state must not transgress when controlling individuals, the civil rights and liberties fought for throughout the history would be considerably diminished. Instead of the presumption of innocence, the state would look at everyone as being potentially suspect.

58 Benedict Birnberg quoted by the Nuffield Council on Bioethics, *The forensic use of bioinformation: ethical issues*, London: Cambridge, 2007, 60.

59 Nathan Van Camp and Kris Dierickx, *National Forensic DNA Databases – Socio-Ethical Challenges and Current Practices in the EU*, European Ethical-Legal Papers N° 9, Leuven, 2007, 10-11.

60 Mairi Levitt, *Forensic databases: benefits and ethical social costs*, 83 *British Medical Bulletin* 1, 235-248 (2007)

61 *Id.*

Finally, a phenomenon called “function creep” warns us that the vast amount of data might at one point be accessible to other organizations, public or private which have great interest in the data entered. No system is perfect, and the holes in the access system could have fatal consequences, not to speak of the possibility given in the age of information technology: databases can easily be interlinked, and individuals’ profiles be created. The large amount of data may be of interest to medical researchers, geneticists, and indeed there have already been attempts to connect the genetic structure to antisocial behaviour.⁶² The reduction of susceptibility to crime to genetic makeup instead of looking into the multiple risk factors, such as living in a crime infected area, drug abuse, learning difficulties, bullying at school, etc. is more than problematic. The quest for the “criminal gene” has rather dangerous connotations and may serve as a ground for ideas irreconcilable with the liberal state and the protection of human rights and fundamental freedoms. At the same time, suspects already attempt to mitigate their liability by arguing to have an antisocial gene, such tries have however been so far unsuccessful.⁶³ In a hypothetical future case however should research prove the existence of genetic predisposal to deviant behaviour, the structure of criminal justice would be challenged, as the idea of criminal liability – like our value system in general – is based on the existence of a free will. Genetic research proving the opposite would make us to rethink our current understanding of responsibility.

Exchange of information

Despite the discrepancies in data protection sensitivities throughout the Member States, European countries expressed their wishes to create closer cooperation in the field of data exchange for crime prevention and prosecution purposes. Data exchange with the aim of cross-border cooperation, particularly in the field of combating terrorism was the aim of the Prüm Treaty. State parties grant each another access rights to their automated DNA analysis files, automated dactyloscopic identification systems and vehicle registration data.

62 Such a research is for example the one conducted by Caspi and others on the increased probability of deviant behavior in case of young men who had suffered abuse and whose level of monoamine oxidase, an enzyme responsible for breaking down dopamine and serotonin, is low. Avshalom Caspi, Joseph McClay, Terrie E. Moffitt, Jonathan Mill, Judy Martin, Ian W. Craig, Alan Taylor, Richie Poulton, Role of genotype in the cycle of violence in maltreated children, *Science* 297 (5582): 851–4 (2002).

63 Stephen Mobley, see Footnote 33 in Mairi Levitt, Forensic databases: benefits and ethical social costs, 83 *British Medical Bulletin* 1, 235–248 (2007)

A certain lack of confidence can however be traced in the fact that some Member States wished to proceed faster, and establish deeper cooperation, but instead of making use of the available legal procedures, namely enhanced cooperation, they rather went outside EU law and concluded a traditional public international agreement in the form of the Prüm Treaty. Nevertheless by now the main elements of the Treaty have been incorporated into *acquis*.⁶⁴

In my view it is however questionable whether in lack of a common data protection mechanism applicable throughout the third pillar, Member States authorities are willing to exchange data, and more importantly whether they should do so.

The case *Marper and S versus the United Kingdom*⁶⁵ highlights this problem. The case involved the retention of samples of persons who have been charged with recordable offences, but who have not been convicted, and whose DNA profiles nevertheless remained in the UK forensic database. On appeal the House of Lords held that the storage of their samples was proportionate and justified despite the lack of a criminal conviction. The case is rather sensitive so much the more as *S* was 11 years old at the time charges were brought against him.

The question for the European Union Member States with a higher age limit for criminal liability is whether they could use the information of related to *S*, or whether they could use the profile of Mr. Marper as evidence in case their own data protection laws do not allow the processing of the DNA files of persons acquitted.⁶⁶ The broader issue for European Union law is whether a common data protection regime covering criminal cooperation will come into existence and put an end to these discrepancies in the near future.

Whenever discussing human rights in the EU context it is worth looking at the European Convention for Human Rights ratified by all the Member States. Article 8 of the ECHR may be invoked on the right to respect for one's private and family life, home and correspondence, within the limits laid down in Article 8 (2). Whenever European citizens' data protection rights at stake, the case law of the European Court of Human Rights in relation to Article 8 may also be invoked. Still in the framework of the Council of Europe the Convention for the Protection of Individuals with regard to Automatic Processing of Personal Data of 1981 (Convention 108) is of relevance. The Council of Europe instruments did not seem to grant sufficient data protection after the

64 Council Decision 2008/615/JHA of 23 June 2008 on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime; Council Decision 2008/616/JHA of 23 June 2008 on the implementation of Decision 2008/615/JHA on the stepping up of cross-border cooperation, particularly in combating terrorism and cross-border crime

65 *S. and Michael Marper v. the United Kingdom* of January 6, 2007, Application nos. 30562/04 and 30566/04

66 The issue is a hypothetical one now that the ECHR rendered its decision. See footnote 2 supra.

establishment of the internal market, and therefore the Union legislative adopted Directive 95/46/EC on the protection of individuals with regard to the processing of personal data and on the free movement of such data. Article 3 (2) thereof however expressly excludes activities under Titles V and VI of the Treaty on European Union and operations concerning public security, defence, state security and state activities in the area of criminal law. Regulation 45/2001 on the protection of individuals with regard to the processing of personal data by the Community institutions and bodies and on the free movement of such data shall also be mentioned as an important part of the European Union's data protection regime. In the context of the Regulation however – just like in relation to the principle that data is to be gathered for explicit and legitimate purposes – the problem arises that exceptions and restrictions are allowed for crime-prevention, security purposes.

This is worrying in light of the fact that the Hague Programme called for the realization of the “principle of availability” which means “that, throughout the Union, a law enforcement officer in one Member State who needs information, including personal data, in order to perform his duties can obtain this from another Member State and that the law enforcement agency in the other Member State which holds this information will make it available for the stated purpose, taking into account the requirement of ongoing investigations in that State.”⁶⁷ Therefore the Commission proposed a Council Framework Decision on the protection of personal data processed in the framework of police and judicial co-operation in criminal matters stating that “[c]onsequently, the introduction of this principle will affect the right to data protection and has to be accompanied and counterbalanced by appropriate legal provisions.”⁶⁸ In 2006 the EU adopted the highly controversial Data Retention Directive, which obliges communication and internet service providers to retain data generated or processed by them, for investigation, detection and crime prosecution purposes.⁶⁹ The European Data Protection Supervisor expressed his great concerns about the legislation which does not provide the data subjects with necessary and appropriate safeguards, which makes the adoption of a third pillar data protection instrument even more important.⁷⁰ The European Data Protection Supervisor also critically

67 Annex to the: Proposal for a Council Framework Decision on the protection of personal data processed in the framework of police and judicial co-operation in criminal matters - Impact assessment {COM(2005) 475 final}

68 Id.

69 Directive 2006/24/EC of the European Parliament and of the Council of 15 March 2006 on the retention of data generated or processed in connection with the provision of publicly available electronic communications services or of public communications networks and amending Directive 2002/58/EC

70 Opinion of the European Data Protection Supervisor on the Proposal for a Council Framework Decision on the protection of personal data processed in the framework of police and judicial co-operation in criminal matters (COM (2005) 475 final)

commented the draft Council Framework Decision on the protection of personal data, and the Commission pushed the Council to take Mr. M. Peter Hustinx's concerns into consideration. The law is still pending.

Conclusion

The primary reason for the lack of willingness of Member States to cooperate more deeply is the lack of mutual confidence in each other's criminal systems, and more precisely, in each other's human rights and criminal procedural guarantees. Therefore I conclude in saying that the Hague program's aim of establishing the principle of availability has been propagated at a time, where even the previous program, namely mutual trust and mutual recognition that the Tampere European Council called for, have not been established. The Hague program is also problematic from a symbolic point of view. It represents freedom and security in an oversimplified way as antagonistic notions, whereas the Tampere European Council, which gave political direction to the development of the Area of Freedom, Security and Justice (laid down by the Amsterdam Treaty) rejected this dichotomy and advocated a "shared commitment to freedom, based on human rights, democratic institutions and the rule of law." I suggest to go one step back, adhere to this original idea, fulfil the Tampere Program, i.e. establish truly existing mutual trust based among others on a common and enforceable data protection regime throughout the three pillars before we make yet another huge jump under the principle of availability, in the name of a maximum security society.⁷¹

71 Marx, Gary T. (1988) *La Société de Sécurité Maximale, Déviance et Société*, 12 (2), 147-66.

BŰNÜGYI EGYÜTTMŰKÖDÉS AZ EURÓPAI UNIÓBAN

Bevezetés

A nemzetközi bűnügyi együttműködés formáihoz képest az Európai Közösség pénzügyi érdekeinek védelme speciális és viszonylag új európai kooperációt jelent, amely együtt fejlődött magával az integrációval, és bár hasonlóságokat mutat a „hagyományos” bűnügyi jogsegélyformákkal,⁷² emellett vannak olyan jellegzetes vonásai, amelyek egyben meg is különböztetik azoktól.

A következőkben azon koncepciókat, hogy egy szupranacionális érdek védelme speciális és szorosabb fellépést igényel a tagállamok és a Közösség részéről együttesen, és hogy ennek az egyik lehetséges megvalósulási formája az Európai Ügyészség szervezetének felállítása.

Mindezek áttekintése során az anyagi jogi kérdések taglalását sem hagyhatjuk figyelmen kívül, mivel az Európai Közösség pénzügyi érdekeinek védelme, és - véleményünk szerint - az Európai Ügyész intézménye nem valósítható meg egységes, közösségi szintű büntetőjogi szabályozás nélkül.

⁷² A bűnügyi jogsegély „hagyományos” formái például: kiadatás, büntetőeljárás átadása, átvétele, szabadságelvonással járó büntetés vagy ilyen intézkedés végrehajtásának átadása, átvétele és eljárási jogsegély.

A „hagyományos” bűnügyi együttműködés és a Közösség pénzügyi érdekei védelmében folytatott kooperáció összevetése

A határon átnyúló bűnözés – mint a kábítószer kereskedelem vagy a terrorizmus – üldözése során a Közösség pénzügyi érdekeinek védelme is egyre hangsúlyosabb lett, mivel a közös költségvetést károsító bűncselekmények – s köztük a csalások – száma folyamatosan növekedett.

Az Európai Unió harmadik pillérében érvényesülő kormányközi együttműködés keretében a tagállamok 2000. május hó 29. napján elfogadták az Európai Unió tagállamai közötti bűnügyi együttműködésről szóló egyezményt.⁷³

Ezen egyezmény fő vívmánya, hogy a nemzeti hatóságok számára lehetővé tette, hogy közvetlenül kapcsolatba lépjenek és közvetlenül érintkezzenek egymással, ne pedig a különböző államok központi szervein (például igazságügyi minisztériumokon) keresztül.

A harmadik pilléres együttműködés tagállamok között valósul meg, melynek során valamely tagállam teljesíti a másik megkeresését. Ez a fajta együttműködés azonban különbözik a tagállamok és az uniós intézmények vagy más szervek (például Eurojust, Európai Igazságügyi Hálózat vagy Európai Csalás Elleni Hivatal⁷⁴) közötti újszerű és speciális kooperációtól.

A tagállamok és az intézmények egyaránt felismerték, hogy a Közösség pénzügyi érdekeit sértő és a költségvetést megkárosító bűncselekmények tipikusan az Európai Unióra jellemzőek, mivel az elkövetők az integráció alapvető intézményeit, így többek között a közös külső vámrendszert, a közösségi támogatási rendszert, a négy szabadság megvalósulását használják ki, és egyúttal veszélyeztetik. Mindezek alapján a tagállamok azt is elfogadták, hogy a közös költségvetés hatékony védelme és az integráció épsége érdekében szorosabban együtt kell működniük.

Ezen újabb fajta együttműködés során a Közösség mintegy belép a korábbi kapcsolatokba, így a „hagyományos” kétoldalú kooperáció háromoldalúvá válik. Ebben a sajátos kapcsolatban a feleknek nem mindig azonos a hatáskörük, nem mindig azonos szervezeti szinten helyezkednek el, jöllehet nem feltétlenül állnak hierarchikus viszonyban.

A speciális európai együttműködés megvalósulási formái

Az alábbiakban két olyan európai bűncselekmény-típust mutatunk be, amelyek tekintetében felmerülhet a speciális együttműködés igénye.

73 Az egyezmény kiegészítő jegyzőkönyvét 2001. október 16-án írták alá, amelyet Magyarországon -az egyezménnyel együtt – a 2005. évi CXVI. törvény hirdetett ki. További kapcsolódó törvények: 2003. évi CXXX. törvény az Európai Unió tagállamaival folytatott bűnügyi együttműködésről, 1996. évi XXXVIII. törvény a nemzetközi bűnügyi jogsegélyről.

74 European Anti-Fraud Office – OLAF.

Az első példa az ún. áfa-csalást vagy áfa-körhintát írja le, amely európai bűncselekménynek tekintendő, mivel a tagállamok hozzáadott érték-adóbevételeinek egy meghatározott része a közösségi költségvetés egyik forrása.

A példa tehát a következő:⁷⁵ Egy magyar távközlési cég, a „Hu1” Kft. 1 millió euróért ad el mobiltelefonokat egy belga cégnek, a „B1” SA-nak. Az uniós szabályokra tekintettel „Hu1” Kft. nem fizet áfát, mert azt a vevő cég országában kell megfizetni. „B1” SA eladja a telefon-szállítmányt „B2” SA belga cégnek 1,21 millió euróért (a belga áfa 21%). Ebből „B1” SA-nak 210.000 euró adót be kellene fizetnie a belga államnak, de ezt nem teszi meg, hanem „fantomizálódik”. Ezt követően „B2” SA eladja a telefonokat a „Hu2” Kft. magyar cégnek. Az előző szabály itt is érvényes, vagyis „B2” SA nem fizeti meg a belga áfát, hiszen exportált. Sőt – mivel nem ő a végfelhasználó – visszaigényli a belga államtól azt a 210.000 eurót, amit ő áfa címén megfizetett „B1” SA-nak, ezt az adót azonban senki nem fizette be. „Hu2” Kft. is továbbértékesíti a telefonokat „Hu1” Kft.-nek, és jogsértő módon nem fizet áfát, majd „fantomizálódik”. Amikor „Hu1” Kft. újra eladja külföldre a telefonokat (és visszaigényli a soha be nem fizetett áfát), a körhinta tett egy fordulatot, és újraindul. A bűnözők oldalán a haszon máris közel 500.000 euró.

Az ilyen jellegű bűncselekmények elkövetésére jellemző, hogy az elkövetés tárgyai a könnyű mozgatás érdekében kis méretűek, egyáltalán nem, vagy lassan romlandóak, viszont értékük viszonylag magasabb. (Ilyen például a példában is bemutatott mobiltelefon.)

A második eset olyan bűncselekményt mutat be, amely a közösségi támogatási rendszert használja ki.

Egy magyar cég, nevezzük „Hu”-nak, gabonát exportál egy harmadik országba, például az Amerikai Egyesült Államokba, és ezért hozzájárulást igényel a közösségi támogatási rendszeren keresztül. Példánkban a Közösség az adott évben magasabb támogatást adott a jó minőségű termékek kiviteléért. Ezt azért fontos megjegyezni, mert a „Hu” cég igényléséhez csatolt igazolás valószínűleg azt tanúsítja, hogy a gabona kiemelkedően jó minőségű. Az elkövető a kérelmében foglaltak szerint megkapja az exporttámogatást, és a terményt kiszállítják a harmadik országba. A haszon a valós és az igazoláson szereplő hamis érték alapján járó exporttámogatás különbözete.

A konklúzió a következő: az első példában három tagállam érintett, a másodikban csupán egy. Az azonban közös volt mindkét bűncselekménynél, hogy károsultként – előbbinél közvetett módon – a Közösség is jelen volt.

75 Vö.: Miskolczi B.: Mulasztás? Tűnődés a Btk. 314.§-a (1) bekezdésének b) pontja körül (Ügyészek Lapja 2007/1. sz. 28. o.).

Ahogy bemutattuk, a határon átnyúló elkövetési magatartás nem feltétlenül szükséges az ún. európai bűncselekmény megvalósításához. A speciális bűnügyi együttműködés alapját maga az európai érdek jelenti.

Összefoglalva, ha a tagállamok között bűnügyi jogsegély merül fel, akkor a III. pilléren belüli „hagyományos” együttműködést kell alkalmazni, míg ha egy tagállam és egy közösségi intézmény közti kooperáció szükséges, akkor e speciális európai együttműködés keretében kell/ene eljárni. Ez pedig nem valósulhat meg - legalább részben - összehangolt büntetőjogi szabályok nélkül.

Az európai kooperáció anyagi jogi háttere

Fontos kiemelni, hogy e kooperációt nem a bűnözés határon átnyúló volta kell, hogy megalapozza, hanem kívánatos, hogy alapelveként a Közösség érdekeinek védelme érvényesüljön. Ez a védelem pedig csak akkor valósulhat meg, ha egységesen meghatározzák a pénzügyi érdekeket sértő elkövetési magatartásokat.

A folyamat első lépését a *Corpus Juris*⁷⁶ jelentette. Kiinduló pontjaként a dokumentum azt rögzítette, hogy vannak olyan, speciális „európai” elkövetési módok, amelyek csupán az európai integráció sajátosságai miatt valósíthatók meg.

Ezen elvekből kiindulva a Bizottság és a tagállamok belátták, hogy a Közösség pénzügyi érdekeinek védelme érdekében folytatott speciális együttműködés csak úgy működhet hatékonyan, ha a nemzeti büntető jogszabályokat harmonizálják.

A pénzügyi érdekek, ezen belül a közös költségvetés védelme érdekében – különösen a csalások leküzdésére – a tagállamok megalkották a Közösség Pénzügyi Érdekeinek Védelméről szóló egyezményt (az úgynevezett PIF egyezményt), valamint az ahhoz kapcsolódó kiegészítő jegyzőkönyveket.⁷⁷ Ez az egyezmény fontos lépés volt a nemzeti büntető jogszabályok összehangolása során, mivel egyes becslések szerint a büdzsé legalább 10%-a az unió költségvetését károsító bűncselekmények elkövetőinél jelentkezik vagyoni előnyként. Számokban

76 A Delmas-Marty munkacsoport által kidolgozott „európai büntető törvénykönyv” célja a büntetőjogi jogharmonizáció és együttműködés hatékonyabbá tétele, valamint az egységes védelem kialakítása érdekében közös alapelvek kidolgozása volt. A végleges változat 1999-re készült el, s ez az Európai Ügyészi szervezet létrehozásáról is tartalmazott rendelkezéseket.

77 Az első jegyzőkönyvet (OJ C 313, 23.10.1996, p. 2.) 1996. szeptember 27-én, majd az Európai Bíróság joghatóságáról szólót (OJ C 151, 20.05.1997, p. 2.) 1996. november 29-én, míg a második kiegészítő jegyzőkönyvet (OJ C 221, 19.07.1997, p. 12.) 1997. június 19-én

kifejezve, az elkövetett csalásokkal okozott kár mintegy évi 20 milliárd euró, így éppen az ilyen magatartások elleni közös fellépés igénye szolgált az egyezmény alapjául.

Az egyezmény közvetlenül védi a Közösség pénzügyi érdekeit, mint különös jogi tárgyat, tágabb értelemben pedig az integráció céljainak védelmét is szolgálja. A Közösségben az egyik legfontosabb feladat a közös piac védelme, mivel a költségvetést károsító elkövetési magatartások közvetetten az integráció kohézióját is aláássák.

A PIF egyezmény meghatározza az európai csalás elkövetési magatartásait, melyeket a kiadási és bevételi oldalra bontva ismertet.

Amennyiben valamennyi tagállamban ratifikálják, az egyezmény egységes büntetőjogi szabályozást fog biztosítani az abban foglalt magatartások, többek között a csalás vonatkozásában.

Magyarország és a PIF egyezmény

Magyarország (akárcsak Csehország, Lengyelország és Málta) a mai napig nem ratifikálta a PIF egyezményt, azonban módosította büntető törvénykönyvét, így – mintegy a ratifikáció előkészítéseként – összhangba hozta azt a konvenció rendelkezéseivel. 2002. április 1-je óta Magyarországon önálló bűncselekményként szerepel az Európai Közösségek pénzügyi érdekeinek megsértése.⁷⁸

Ugyanakkor a magyar szabályozás számos problémát vet fel. Alapvető hiányossága a megfelelő fordítás: a használt magyar fordulatok nem mindig felelnek meg teljesen az egyezmény elfogadott értelmezésének, annak ellenére, hogy a magyar jogalkotó szándéka nyilvánvalóan erre irányult.

A magyar szabályozás – és annak eddigi megszorító értelmezése – ugyanis szűkíti a jogalkalmazók mozgásterét, azonban ez a következmény nem áll összhangban az egyezmény szellemiségével. Éves jelentésében⁷⁹ az Európai Bizottság is hangot adott ezzel kapcsolatos aggályának, és felhívta hazánk figyelmét arra, hogy használjuk a fogalmakat tágabb értelemben, ellenkező esetben Magyarország nem fog megfelelni a harmonizációs követelményeknek.

Ellentétben a fenti problémákkal, a magyar szabályozás – a PIF egyezmény rendelkezéseivel összhangban – biztosítja a gazdasági vezetők büntetőjogi felelősségre vonásának lehetőségét, szigorúbban is, mint a konvenció, mivel e személyi kör gondatlan magatartása is büntetendő.

78 A Btk. 314.§-ában foglalt tényállást a 2001. évi CXXI. törvény 69. §-a alapján iktatták a Btk.-ba.

79 Second Report from the Commission COM (2008) 77 final, 14.02.2008.

Hazánk egyébként eleget tehetett volna az egyezményből eredő kötelezettségeinek azzal, hogy hatékony, arányos és visszatartó erővel bíró joghátrányt helyez kilátásba, mint ahogyan azt például Németország, Spanyolország, Olaszország és Finnország tette.

Az Európai Ügyész mint a speciális együttműködés koordinátora

Az együttműködés hatékonyságának biztosítása érdekében álláspontunk szerint egy új intézmény megalkotása, nevezetesen az Európai Ügyész létrehozása szükséges. Az európai ügyéssel kapcsolatban három irányzat látszik kirajzolódni.

Az első bemutatott irányzat táborát az Európai Ügyészt ellenzők alkotják. Véleményük szerint egyáltalán nincs szükség újabb intézmény vagy elkülönült ügyészi szervezet létrehozására.

A tábor egyik képviselője, Monica Roma⁸⁰ véleménye szerint egy „szuper-Eurojust” megalakítása indokolt. Elképzelése szerint alakulna egy központ Hágában és minden nemzeti ügyészi szervezetben Eurojust-osztályt hoznának létre. Így három lépcsős rendszer alakulna ki, ahol a tagállami ügyész közvetlen kapcsolatban állna a tagállami Eurojust ügyéssel, aki a hágai központba továbbítja az információt, amely központ az egész eljárás irányítását is ellátná.

Ezen első irányzat képviselői szerint, ha az Eurojust megfelelően működne, a bűnüldözés is hatékonyabb lenne, és így az Európai Ügyész létrehozása nem szükséges.

A második vonulatot támogatók az Eurojust szerepének megerősítését tartják szükségesnek. 2008 júliusában a tagállamok között egyetértés született arról, hogy 2008. év végéig az Eurojust vonatkozásában a Tanács olyan határozatot alkosson, amely értelmében az Eurojust tagállamok általi bevonása szükséges, amennyiben a folyamatban lévő bűnügy alapjául szolgáló cselekmény legalább három tagállamot érint.⁸¹

Ez új irányt mutat az Eurojust tekintetében, ugyanis amennyiben később az Európai Ügyészt az ily módon megerősített Eurojustból kívánják létrehozni, úgy az Európai Ügyész működése a határon átnyúló és nem az európai tárgyú bűnözésen alapulna.

A harmadik irányzat - amelyhez mi is csatlakozunk - a Corpus Juris-ban és a Bizottság Zöld Könyvében⁸² foglaltakból indul ki. Az alapelv a Közösség érdekeinek védelme. Ebből kiindulva, a közös költségvetést károsító bűncselekmények elleni küzdelem különbözik a határon átnyúló

80 Európai Reform Központ bel- és igazságügyi tudományos főmunkatársa (vö. http://www.cer.org.uk/articles/35_roma.html)

81 Vö.: Eurojust Weekly Special Edition, 2008. július 30.

82 Green Paper Brussels, 11.12.2001 COM (2001) 715 final

bűnözés üldözésétől, mivel itt szupranacionális érdekeket kell védeni, ami a tagállamok és a Közösség részéről is speciális együttműködést kíván.

Szerintünk az Európai Ügyész létrehozása során mintegy alapelveként kellene szem előtt tartani, hogy az nem kormányközi szerv, hanem sajátos európai bűnügyekkel és elkövetési magatartásokkal foglalkozó orgánus, továbbá, hogy szerepe nem a nemzetközi bűnügyi együttműködés koordinálása, hanem az „európai bűnügyek” felderítése, nyomozásfelügyelet, továbbá a vádemelés és a vád képviselése lenne.

Úgy gondoljuk, hogy az Európai Ügyész szervezetét az Eurojustból lehetne kialakítani, ahogy azt az Alkotmány, illetve a Lisszaboni Szerződés is írja. Mostanra - véleményünk szerint - nem kétséges, hogy az Európai Ügyész intézménye létre fog jönni.

Álláspontunk szerint, az Európai Ügyész hatáskörébe nem minden, határon átnyúló, súlyos bűncselekmény tartozna, hanem minden olyan bűncselekmény, amely a Közösség pénzügyi érdekeit sérti, mint például az európai csalás.

Ahogy azt a példákban is bemutattuk, a Közösség pénzügyi érdekeit érintő bűncselekményeket nem feltétlenül több tagállamban követik el. Ezért nem a határon átnyúló dimenzióknak kellene meghatároznia az Európai Ügyész hatáskörét, hanem az európai pénzügyi érdekeknek a segítése, amelyek egyre fokozottabb védelemre szorulnak.

Ahogy mi látjuk, e bűncselekményekkel kapcsolatban nem lehet figyelmen kívül hagyni az OLAF⁸³ szerepét sem, mivel a Hivatal ismeri a legjobban a közösségi költségvetést érintő csalásokat és szabálytalanságokat.

Az egyik elgondolás szerint az Eurojustból kialakuló Európai Ügyészség szakmai hátterét, az ügyészek mögött álló kabinetet, illetőleg a szakmai szervezetet több éves szakmai tapasztalatát kamatoztatva az OLAF biztosítaná. Így az európai csalások nyomozása mintegy „ügyészségi nyomozás” lenne. Ez pedig a magyar jogban – meghatározott bűncselekmények esetén – létező jogintézmény.

Az OLAF szerepét illetően elképzelésünk szerint a másik lehetőség, hogy a nyomozást a Hivatal végezné, de nem a tagállami hatóságok feladatainak átvételével, hanem úgy, hogy jogosult lenne bekapcsolódni azok munkájába. Indokolt volna a tagállamok OLAF felé irányuló adatszolgáltatási kötelezettségét kikötni, amelyhez ugyanakkor elengedhetetlen adatvédelmi és egyéb garanciális szabályok beiktatása. A Hivatal feladatának ellátása során nem állna a tagállami nyomozó

83 Az Európai Csalás Elleni Hivatal az Európai Bizottság hozta létre saját, de tőle független szerveként 1999/352. számú határozatával (OJ (1999) L 136 31.05.1999 p.20), további információk a http://ec.europa.eu/dgs/olaf/mission/mission/index_en.html oldalon található.

hatóságok felett, hanem mintegy kiegészítené azokat, mivel határokon átnyúló bűncselekmények felderítésében venne részt.

Ebben a folyamatban az Európai Ügyész látná el a nyomozás feletti törvényességi felügyeletet, akit a vádemelés joga is megilletne.

Az Európai Ügyész elbírálná a nyomozás során hozott határozatokkal szemben bejelentett jogorvoslatokat. Gondoskodna az eljárási szabályok megtartásáról, így elősegítené a begyűjtött bizonyítékok elismerését is, ezáltal is gyorsítva a büntetőeljárás lefolytatását, mivel a rendelkezésre álló bizonyítékokat nem kellene bűnügyi jogsegély keretében újból beszerezni.

Az ilyen „közös nyomozások” kapcsán, annak hatékonyabb lefolytatása céljából egységes eljárási szabályok megalkotását és alkalmazását is szükségesnek tartjuk, akár de minimis szabályok által is. Véleményünk szerint az egységes szabályok megalkotása az alábbi kérdésekben volna indokolt: a cselekmény elévülésének ideje, az eljárásban részt vevő személyek jogai és kötelezettségei, a bizonyítékok elismerhetősége, illetve a más államban beszerzett adatok védelme kapcsán.

Az Európai Ügyész egyidejűleg a saját államában is ügyészként dolgozna, azonban a Közösséggel kapcsolatos bűncselekmények üldözése elsőbbséget élvezne. A vádemelés tagállami bíróságokon, tagállami szabályok alkalmazásával történne.

Ennek megfelelően, a demokratikus kontroll biztosítása érdekében a szabadságelvönással járó kényszerintézkedésekről, az Európai Ügyész határozataival, intézkedéseivel szembeni jogorvoslatról az európai nyomozási bíró döntene. Utóbbi szerv az Európai Bíróság szervezetén belül működne, ugyanolyan feltételek és eljárás mellett választanák ki, mint a többi európai bírót, de feladatai mások lennének, illetőleg szaktudásként büntetőjogi ismeretek lennének szükségesek. Lehetséges megoldás az is, hogy minden tagállamban lenne egy bíró, aki – mint nyomozási bíró – országos illetékességgel rendelkezne a speciális európai bűncselekmények ügyében.

Amennyiben ugyanazon cselekmény miatt több tagállamban is büntetőeljárás indulna, joghatóság szempontjából egyrészt a megelőzés elve, másrészt az első részcselekmény megvalósításának helye lenne irányadó. Az ítélező bíróság és eljárása pedig a tagállami hatásköri és illetékességi, valamint egyéb büntetőeljárási szabályok szerint alakulna.

Kezdetben a különböző ítéletek elkerülhetetlenek, de – ahogy korábban írtuk – egy harmonizált büntetőeljárási jog is alapvetően szükséges az egységesebb jogalkalmazás és így a „forum shopping”⁸⁴ elkerülése érdekében.

84 Az eltérő büntető eljárásjogi szabályok miatt a vádemelés több, joghatósággal rendelkező tagállam közül abban történne, ahol kedvezőbbek a feltételek, és előreláthatóan eredményesen záródna az eljárás.

Záró gondolatok

A Corpus Juris után a PIF egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyvei néhány olyan magatartást tartalmaznak, amelyek egységesen büntetendők minden tagállamban – ilyen például a csalás, a pénzhamisítás, a pénzmosás és a korrupció.

A Corpus Juris tartalmaz olyan bűncselekményeket is, amelyek – véleményünk szerint – nem speciálisan európaiak, ilyen például a hivatalos személyek büntetendő magatartásai. A PIF instrumentumok⁸⁵ ezzel szemben csak európai bűncselekményekre vonatkozó rendelkezéseket tartalmaznak, ugyanakkor nem szabályoznak minden kérdést, mert még mindig vannak olyan magatartások, amelyek nem tartoznak a PIF egyezmény hatálya alá. További probléma, hogy a konvenciót a kormányközi szinten működő harmadik pillér keretében fogadták el, így rendelkezéseinek átültetése lassú és kikényszerítése nehézkes.

Az Európai Közösség pénzügyi érdekeinek védelmében való hatékony együttműködéshez elengedhetetlen egy átfogó, egységes büntetőjogi szabályozás. Ez a tagállamok és a Közösség együttes, új típusú fellépésének a kiindulópontja az integráció összetartó erejét veszélyeztető bűncselekmények elleni harcban.

Ezzel kapcsolatban megvalósítható koncepció született: az Európai Ügyész gondolata, aki nemcsak összetartaná ezt a speciális együttműködést, hanem képes lenne a szupranacionális érdekeket is érvényesíteni.

Ugyan az Európai Ügyész megalakítására egyelőre még nem került sor, és ez a közeljövőben sem várható, azt azonban most is látni lehet, hogy a létrehozásában a tagállamok egyetértének, mint ahogyan a – legalább részben – közös büntetőjogi rendelkezések fontosságát is elismerik. Ezt az is alátámasztja, hogy nem az Európai Ügyész intézményének elutasítása volt az Alkotmány francia és holland ellenzésének, illetve a Reformszerződés elleni ír szembefordulás oka.

A Közösség pénzügyi érdekeinek büntetőjogi védelme immár nem vita tárgya. Az egyetlen kérdés mindennek a megvalósítása, nevezetesen, hogy a közös fellépés kormányközi, avagy szupranacionális legyen. Az Európai Ügyészt támogatók nagy része szerint és az Európai Bíróság egyre kibővülő esetjoga tükrében az utóbbi tűnik valószínűbbnek.

Mindenesetre fokozott érdeklődéssel kísérjük figyelemmel az újfajta speciális együttműködés kibontakozását, az új szabályok megalkotását és a már megindult fejlődés további irányát.

85 A PIF egyezmény és kiegészítő jegyzőkönyvei összefoglaló megnevezése. Vö. 6 és 7. számú jegyzet.

THE EUROPEAN EVIDENCE WARRANT – LEGAL REGULATION AND ANTICIPATED EFFECT

Introduction

This discussion is about the European Evidence Warrant.⁸⁶

Firstly, the background of the European Evidence Warrant will be introduced, and then the main features of the regulation presented. Along with this, weaknesses in parts of the regulation will be exposed. To prove the effectiveness of the European Evidence Warrant a fictitious case will be solved using the European Evidence Warrant: this will be compared to other international cooperating mechanisms in criminal matters.

The European Evidence Warrant in general
The proposal for the Council Framework Decision was published by the
Commission in November 2003.

Under Article 34 Section (2) of the EU Treaty, the Council, in order to take measures and promote cooperation, may adopt common positions and *framework decisions*, and establish conventions. *Framework decisions* are adopted for the purpose of approximating the laws and regulations of

⁸⁶ Proposal for a Council Framework decision on the European Evidence Warrant for obtaining objects, documents and data for in use in proceedings in criminal matters, COM (2003) 688 final, 14.11.2003.

the Member States. Framework decisions are binding upon the Member States as a result to be achieved, but the choice of form and methods are left to the national authorities. They do not entail direct effect.

The European Evidence Warrant is a *judicial decision*. In this type of cooperation, both the issuing State and the executing State are Member States of the European Union. The proposal applies the principle of mutual recognition, for the purpose of obtaining objects, documents and data for use in proceedings in criminal matters. It adopts the same approach to mutual recognition as the Council Framework Decision on the European Arrest Warrant.

Recognition and execution of the warrant must be taken immediately. The regulation leaves the executing State to obtain the evidence in accordance with its domestic procedural law.

The aim of the European Evidence Warrant is to provide a single, fast and effective mechanism for obtaining evidence and transferring it to the issuing Member State. It will result in *quicker and more effective* judicial cooperation in criminal matters, and will replace the existing mutual assistance regime in this area, in line with a system based on mutual recognition.

According to the background of the European Evidence Warrant, there are several international cooperation mechanisms for obtaining evidence.

At an *international level* is the Council of Europe 1959 Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters and its additional protocols. We implemented this convention by Act XIX of 1994. This convention provides the basic framework for cooperation on obtaining evidence. Mention should also be made of the Schengen Convention; the EU Convention of May 2000 on Mutual Assistance in Criminal Matters, implemented by Act CXVI of 2005.

At a *domestic level* we can find Act XXXVIII of 1996 on Mutual Assistance in Criminal Matters and Act CXXX of 2003 on the European Arrest Warrant.

An example showing how the European Evidence Warrant would work through a drug trafficking case was originally published in the Eurojust 2005 Annual Report. For about six months, the Danish police had investigated a major case of drug trafficking. The suspected leader was a Danish citizen with a number of accomplices in Luxemburg and Denmark. The main leader was arrested. During his detention, he made reference in a telephone call to a person, who the police were able to identify as a Danish citizen residing in Spain with three known addresses. As it was believed that this person would be warned off and might destroy evidence on these premises, a search in Spain was urgently needed. The Danish prosecution service referred the case to Eurojust on a Friday afternoon. The case was solved by the Spanish and Danish National Members, who contacted the relevant judges. A search was carried out on Saturday at midday, and valuable evidence was obtained.

The scope of the European Evidence Warrant

The previously mentioned case involved carrying out a search. This raises an important question: what precisely is the scope of the European Evidence Warrant? As the title of the proposal refers, it may be used for the purpose of obtaining *objects, documents and data*. In fact, the proposal does not refer to “*evidence*”, except in its name.

The European Evidence Warrant can be used to obtain evidence that “already exists and is directly available”. This includes that both evidence under the control of the authorities, and evidence under the control of an individual or business that can be obtained by search or seizure, or by a production order. There are special, exceptional rules. For instance, search of private premises should not start at night, unless this is exceptionally necessary due to the particular circumstances of the case.

Types of objects, documents or data

Article 3 of the proposal defines the types of objects, documents or data for which the European Evidence Warrant may be issued. However it is not permitted to use the European Evidence Warrant to initiate the following actions:

The taking of evidence in the form of interviews, statements or types of hearings, involving suspects, witnesses, experts or any other party, including telephone references and video conferences.

The taking of evidence from a person’s body, in particular the taking of DNA samples, whether from hair, mouth or blood of a person.

Gathering real-time evidence, such as through the interception of communications, covert surveillances or monitoring of bank accounts.

It is not permitted to issue the warrant in order to require further inquiries, in particular the analysis of existing objects, documents and data. It could therefore not be used to require the commissioning of an expert’s report. Nor could it be used to require computer matching to identify a person.

It is possible and allowed to obtain existing records of intercepted communications, surveillances, interviews with suspects, and results of DNA tests etc.

On a close examination of the conventions and acts previously mentioned, it can be seen that requirements under the Council of Europe 1959 Convention could be issued in order to record experts or examine witnesses’ confessions. Requirements under the EU Convention of May 2000 on Mutual Assistance in Criminal Matters may be issued for questioning an expert or witness through telephone- or videoconferences. Cooperation under Act XXXVIII of 1996 on Mutual

Assistance in Criminal Matters provides for the discovering of evidence, interrogation of the accused, and the questioning of witness or expert.

The types of proceedings for which the European Evidence Warrant may be issued

The European Evidence Warrant may be issued with respect to the following *proceedings*:

Criminal proceedings

Proceedings brought by administrative authorities in respect of infringements of law, and where the decision may give rise to proceedings before a court having jurisdiction in particular in criminal matters;

Proceedings referred in the two above mentioned proceedings, which relate to offences for which a legal entity may be held liable in the issuing State.

Only the Schengen Convention provides cooperation in non-criminal proceedings.

The issuing authority

The issuing judicial authority is limited to *judges, investigating magistrates* and *prosecutors*.

It is not clear whether a defendant could apply to a competent judicial authority asking to issue a European Evidence Warrant. If not, the principle of equality of arms would be clearly violated.⁸⁷

This provision raises the question of whether bodies such as custom and police will be barred from applying for a European Evidence Warrant. Certainly, under some circumstances, they come under the definition of prosecutors.

The procedure

The European Evidence Warrant is transmitted by the issuing authority directly to the competent authority for execution. The issuing authority has to fill a single, standardized document and translate it into an official language of the executing State. This document is almost the same as the one used for issuing a European Arrest Warrant. Obtaining evidence would be speeded up by using this form of the request.

87 Charles Williams: The European Evidence Warrant: The proposal of the European Commission.

ERA and CPS Conference: Dealing with European Evidence – Practical reforms needed to improve Mutual legal Assistance. Trier, 2004. November 18-21.

The Council of Europe 1959 Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters says that requirements are transmitted by the Minister of Justice. Requirements under the Schengen Convention are also transmitted by the Ministry of Justice. Requirements issued under the provisions of the EU Convention of May 2000 on Mutual Assistance in Criminal Matters are transmitted by the central authorities in any type of written form. Act XXXVIII of 1996 on Mutual Assistance in Criminal Matters says that the requests have to be transmitted by the traditional mutual assistance procedures, through diplomatic, political channels.

The European Arrest Warrant is transmitted directly

The European Evidence Warrant is transmitted directly. The recognition and execution of the warrant must be taken immediately. Any decision to refuse recognition or execution must be taken and notified as soon as possible, but shall take place no later than 10 days after the receipt. If the evidence is not in hand, it should be obtained within 60 days and transferred within 30 days. If a Member State cannot meet these deadlines, it should inform *Eurojust*.

A decision of non-recognition or non-execution is explicitly limited to a judge, an investigating magistrate or a prosecutor in the executing State. This would avoid the situation in which a police or administrative authority would have the power to overturn a judicial decision.

According to the deadlines, the proposal goes further than requiring the execution to be fulfilled as soon as possible. Therefore these provisions have to be regarded as the most important part of the proposal. Unfortunately, under the current legal framework, Member States could not actually be penalized for not respecting the deadlines.

Requirements under the EU Convention of May 2000 on Mutual Assistance in Criminal Matters have to be executed as soon as possible. The Council of Europe 1959 Convention on Mutual Assistance in Criminal Matters and its additional protocols refers to the deadlines as that which the executing state discloses as the expected date of the execution. In the case of issuing a European Arrest Warrant, the deadline required by the issuing Member State has to be taken as a basis.

Further provisions

There are also further provisions in the proposal. Article 12 ensures that the European Evidence Warrant will be executed in accordance with certain minimum conditions. Each Member State should take necessary measures to ensure that the European Evidence Warrant is executed in accordance with these minimum conditions.

Mutual recognition is founded on mutual trust. One of the ways to strengthen mutual trust is to provide common minimum safeguards throughout the European Union. In this regard, the proposal involves some specific safeguards for the issuing and executing State to enhance the effectiveness, consistency and visibility of some of the standards relevant to obtaining evidence. The issuing authority is allowed to require that the executing authority follow certain formalities for the execution of the warrant.

Article 15 provides the ground for refusing to recognition and execution.

The executing authority may postpone the execution of the warrant.

Benefits

If the Council adopts the framework decision, the following benefits would result.

- A request made by a judicial decision from another Member State will be directly recognized without the need for transformation into a national decision before it can be enforced.
- Requests would be standardized by the use of a single form.
- Deadlines would be laid down for the execution of requests.
- Minimum safeguards would be introduced.
- The grounds for refusing to execute requests would be limited.

KÖZLÉSI FELTÉTELEK

A Szerkesztőség szándékai és lehetőségei szerint vállalja olyan írások közlését, amelynek témája kapcsolatos az Ügyészek Országos Egyesületével, az ügyészséggel, az ügyészekkel vagy azok munkájával, főleg jogalkalmazói tevékenységével. Az elméleti és a gyakorlati tanulmányoknak tükröznie kell az adott téma széleskörű ismeretét, az abban foglaltak szakmai megalapozottságát. Ezen túlmenően az írás tartalma, gondolatisága nem állhat ellentétben az Ügyészek Országos Egyesületének Alapszabálya preambulumban megfogalmazott célokkal.

A kéziratot, amelynek tartalmaznia kell a szerző nevét, beosztását és szolgálati helyét, floppylemezen kell a Szerkesztőséghez eljuttatni. A cikkek terjedelme maximum 15 oldal lehet.

A Szerző hozzájárul ahhoz, hogy írásműve az Internet hálózaton is nyilvánosságra kerüljön.

A Szerkesztőség fenntartja a jogot a kéziratok stilizálására és korrigálására.

El nem fogadott kéziratot csak abban az esetben küldünk vissza, ha erre való igényét a Szerző a kézirat leadásakor bejelenti.

A KÜLÖNSZÁM SZERZŐI

Dr. Kökényesi Attila
Budakörnyéki Ügyészség

Dr. Barna Károly
Budapesti VI. és VII. Kerületi Ügyészség

Dr. Dénes Attila
Kaposvári Városi Ügyészség

Dr. Frank Árpád
Debreceni Katonai Ügyészség

Dr. Pojnar Petra
Budaörsi Városi Ügyészség

Dr. Deák Zoltán
Kecskeméti Városi Ügyészség

Dr. Oláh Csilla
Hajdúszoboszlói Városi Ügyészség

Dr. Burus Renáta
Tatabányai Városi Ügyészség

Dr. Antla Szilvia
OKRI

Dr. Tatai Livia
X. és XVII. Kerületi Ügyészség

Dr. Horváthné dr. Tóth Bernadett
Somogy Megyei Főügyészség

Dr. Tisza Tamás
Miskolci Városi Ügyészség

Dr. Bárd Petra
OKRI

Dr. Láris Liliána
Márcali Városi Ügyészség

Dr. Harmati Judit
Debreceni Városi Ügyészség

Dr. Törő Andrea
Budapesti V. és XIII. Kerületi Ügyészség

ÜGYÉSZEK LAPJA

Alapítva, 1993-ban

(© Ügyészek Országos Egyesülete)

Szakmai Érdekképviseleti folyóirat

Kiadja az Ügyészek Országos Egyesülete

ISSN 1217-7059

A kiadásért felel: Dr. Máriáné dr. Molnár Mária az ÜOE elnöke

A szerkesztőség címe: 1122 Budapest, Maros u. 6/a.

Főszerkesztő: Dr. Kiss Anna PhD

Társszerkesztő: Dr. Kumpár Irén, Legfőbb Ügyészség

Főszerkesztő-helyettes: Dr. Fazekas Géza, Központi Nyomozó Főügyészség

Felelős szerkesztő: Dr. Fürcht Pál, Budapesti Nyomozó Ügyészség

A szerkesztőség elnöke: Dr. Hadler Andrea, Budakörnyéki Ügyészség

Olvasószerkesztő: Sümeginé Dr. Tóth Piroska, Legfelsőbb Bíróság

Anyanyelvi lektor: David Anthony Karla

Lapterv: Bárd Johanna

A szerkesztőség tagjai

Dr. Auer László, Legfőbb Ügyészség

Dr. Fónay Tamás ügyész, Siklói Városi Ügyészség

Dr. Jagusztin Tamás Budakörnyéki Ügyészség

Dr. Nánási László, Bács-Kiskun Megyei Főügyészség

Dr. Venczl László ügyész, Katonai Főügyészség (Nemzetközi kapcsolatok)

Dr. Virág Mária, Legfőbb Ügyészség

Előfizethető: OKRI, 1122 Budapest, Maros u. 6/a.

(06 1 3567-566; kiss@okri.hu)

Előfizetési díj egy évre (évi 6 szám): 3540 Ft + Áfa